

Henkilöliikenteen palveluiden sanasto

Henkilöliikenteen palveluiden sanasto

Liikenneviraston oppaita 1/2018

Liikennevirasto
Helsinki 2018

Kannen kuva: PhotoDune

Verkojulkaisu pdf (www.liikennevirasto.fi)

ISSN-L 1798-6591

ISSN 1798-6605

ISBN 978-952-317-556-3

Liikennevirasto

PL 33

00521 HELSINKI

Puhelin 0295 34 3000

Henkilöliikenteen palveluiden sanasto. Liikennevirasto, liikenteen palvelut -osasto. Helsinki 2018. Liikenneviraston oppaita 1/2018. 62 sivua ja 3 liitettä. ISSN-L 1798-6591, ISSN 1798-6605, ISBN 978-952-317-556-3.

Avainsanat: henkilöliikenne, palvelut, sanastot, joukkoliikenne, liikenteen palvelut, laki liikenteen palveluista, julkinen henkilöliikenne, palvelusopimusasetus

Tiivistelmä

Julkaisussa esitetään laajasti henkilöliikenteen ja sen järjestämisen käsitteitä ja niiden kytkentää liikennepalvelulain (320/2017) käsitteistöön. Henkilöliikenteen palveluita tarkastellaan viranomaisen näkökulmasta. Sanastossa on kiinnitetty erityistä huomiota terminologiaan, jota tarvitaan viranomaisille osoitettujen tehtävien hoitamisessa.

Sanaston tarkoituksena on edustaa henkilöliikenteen toimijoiden yhteisiä näkemyksiä käsitteiden sisällöistä ja merkityksistä sekä yhtenäistää niiden käyttöä. Henkilöliikenteen palveluita käsittelevissä ohjeissa ja muissa virallisluontoisissa dokumenteissa käytettävän terminologian tulisi jatkossa olla mahdollisimman yhdenmukaista tämän sanaston terminologian kanssa. Sanasto ei ota kantaa käsiteltyjen aihepiirien asiasisältöön.

Sanasto on jaettu kahdeksaan lukuun, joissa käsitellään (1) liikenteen palveluita osana liikennejärjestelmää, (2) liikenteen järjestämistä, (3) palvelutasoa ja solmupisteitä, (4) maksu-, lippu- ja tietojärjestelmiä, (5) palveluiden hankintaa, (6) rahoitusta, (7) tilastointia sekä (8) poistuneita tai poistuvia termejä. Kussakin luvussa on lyhyt kuvaus otsikon aihepiiristä avaintermeineen, termien määritelmät sekä niiden ruotsin- ja englanninkieliset vastineet. Lukujen lopussa on lista julkaisuista ja muista lähteistä, joista saa lisätietoa käsitellyistä aihepiiristä ja termeistä.

Sanastoa on päivitettävä liikenteen lainsäädännön sekä liikenteen järjestämisen ohjeiden ja käytäntöjen kehittyessä.

Ordlista för persontrafiktjänster Trafikverket, Trafiktjänster Helsingfors 2018. Trafikverkets handböcker 1/2018. 62 sidor och 3 bilagor. ISSN-L 1798-6591, ISSN 1798-6605, ISBN 978-952-317-556-3.

Sammanfattning

Denna publikation innehåller ett stort antal begrepp med anknytning till persontrafik och ordnandet av den samt deras koppling till begreppsapparaten i lagen om transportservice (329/2017). Persontrafiktjänsterna studeras ur ett myndighetsperspektiv. Särskild vikt har fäst vid terminologin som krävs för att sköta de uppgifter som myndigheterna tilldelats.

Syftet med ordlistan är att beskriva begreppens innehåll och betydelse ur ett perspektiv som är gemensamt för aktörerna inom persontrafiken samt att förenhetliga användningen av dem. I fortsättningen borde således terminologin som används i anvisningar som behandlar persontrafiktjänster och andra officiella dokument så långt som möjligt överensstämma med terminologin i denna ordlista. Ordlistan tar inte ställning till sakinnehållet i de behandlade ämnesområdena.

Ordlistan är indelad i åtta kapitel, som behandlar (1) transportservice som en del av transportsystemet, (2) ordnande av trafik, (3) servicenivån och knytpunkter, (4) betalnings-, biljett- och datasystem, (5) upphandling av tjänster, (6) finansiering, (7) statistikföring samt (8) termer som stryks eller som kommer att strykas. Varje kapitel innehåller en kort beskrivning av rubrikens ämnesområde och nyckelterm, definitioner på termerna samt deras motsvarigheter på svenska och engelska. I slutet av varje kapitel finns en lista på publikationer och övriga källor, som innehåller ytterligare information om det behandlade ämnesområdet och termerna.

Ordlistan måste uppdateras i takt med att lagstiftningen samt anvisningarna och praxisen för att ordna trafik utvecklas.

Glossary on passenger transport services. The Finnish Transport Agency, Transport Services. Helsinki 2018. Guides of the Finnish Transport Agency 1/2018. 62 pages and 3 appendices. ISSN-L 1798-6591, ISSN 1798-6605, ISBN 978-952-317-556-3.

Abstract

This publication contains an extensive list of concepts describing passenger transport and its provision, as well as their connection to the concepts used in the Act on Transport Services (320/2017). Passenger transport services have been studied from an authority perspective. Special attention has been paid to the terminology required to carry out the tasks assigned to authorities.

The purpose of this glossary is to describe the contents and meanings of the concepts from the joint perspective of the passenger transport actors. In the future, the terminology used in instructions on passenger transport services and other official documents should be as consistent with the terminology in this glossary as possible. The glossary does not take a stand on the subject matter of the covered themes.

The glossary has been divided into eight chapters, which deal with (1) transport services as a part of the transport system, (2) provision of transport services, (3) level of service and nodes, (4) payment-, ticket- and data systems, (5) procurement of services, (6) financing, (7) statistics and (8) omitted terms or terms to be omitted. Each chapter contains a short description of the theme of the heading and its key terms, the definitions of the terms and the corresponding terms in Swedish and English. At the end of each chapter, there is a list of publications and other sources including additional information about the themes and terms dealt with in the chapter.

The glossary must be updated as the legislation and the instructions and practices for provision of transport are developed.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	9
1.1	Henkilöliikenteen palvelut osana liikennejärjestelmää.....	9
1.2	Liikenteen palveluiden käsitteet lainsäädännössä	10
1.3	Julkinen liikenne osana liikenteen palveluita	11
1.4	Johdannon sanasto	12
1.5	Lisätietoa johdannon aiheista.....	16
2	JULKISEN HENKILÖLIIKENTEEN JÄRJESTÄMINEN	17
2.1	Järjestämistä ohjaava lainsäädäntö.....	17
2.2	Julkisen henkilöliikenteen järjestämistavat	17
2.3	Junaliikenteen järjestäminen	19
2.3.1	Nykytilanne	19
2.3.2	Kilpailun avaaminen	20
2.4	Julkisen henkilöliikenteen järjestämisen sanasto.....	20
2.5	Lisätietoa julkisen henkilöliikenteen järjestämisestä	23
3	MATKAKETJUJEN PALVELUTASO JA SOLMUPISTEET	24
3.1	Palvelutaso käsitteenä.....	24
3.2	Matkaketjujen palvelutaso.....	24
3.3	Palvelutasotekijät.....	25
3.4	Solmupisteet	26
3.5	Palvelutason ja solmupisteiden sanasto.....	28
3.6	Lisätietoa palvelutasosta ja solmuista	34
4	LIPPU-, MAKSU- JA TIETOJÄRJESTELMÄT.....	35
4.1	Matkustusoikeudet ja hinnoitteluperiaatteet.....	35
4.2	Maksujärjestelmä	35
4.3	Lippu- ja maksujärjestelmien yhteentoimivuus.....	36
4.4	Liikenteen palveluiden tietojärjestelmät	37
4.5	Lippu-, maksu- ja tietojärjestelmien sanasto.....	38
4.6	Lisätietoja lippu-, maksu- ja tietojärjestelmistä.....	43
5	HANKINTAMENETTELYT JA KILPAILUTTAMINEN.....	44
5.1	Hankintoihin sovellettava lainsäädäntö.....	44
5.2	Hankintamenettelyt	45
5.3	Kilpailuttaminen	46
5.4	Hankintamenettelyjen ja kilpailuttamisen sanasto	47
5.5	Lisätietoja hankintamenettelyistä ja kilpailuttamisesta.....	50
6	LIIKENTEEN PALVELUIDEN RAHOITUS.....	51
6.1	Kustannukset ja hinnat.....	51
6.2	Julkinen rahoitus ja verotuet	51
6.3	Julkisen liikenteen kokonaisrahoitus.....	52
6.4	Liikenteen palveluiden rahoituksen sanasto	53
6.5	Lisätietoa liikenteen palveluiden rahoituksesta.....	55
7	TILASTOINTI JA TUNNUSLUVUT	56
7.1	Tilastoinnin tavoite ja julkaisut	56
7.2	Kysynnän ja tarjonnan tunnusluvut	56
7.3	Talouden tunnusluvut.....	57

7.4	Tilastoinnin ja tunnuslukujen sanasto.....	57
7.5	Lisätietoa tilastoinnista ja tunnusluvuista.....	61
8	POISTUNEITA JA POISTUVIA TERMEJÄ	62

LIITTEET

Liite 1	Joukkoliikenteen toimivaltaiset viranomaiset vuonna 2013
Liite 2	Sanaston sisällön teemojen rajaaminen liikennejärjestelmässä
Liite 3	Aakkosellinen sanasto

1 Johdanto

1.1 Henkilöliikenteen palvelut osana liikennejärjestelmää

Liikenne on osa kansalaisten ja yritysten päivittäistä elämää. Liikenne on johdettua kysyntää ja syntyy tarpeesta siirtää ihmisiä, tavaroita tai tietoa paikasta toiseen. Liikenteen toimiminen sujuvasti ja turvallisesti edellyttää liikennevälineitä, liikenteen ohjausta ja hallintaa, liikennetietoa ja -palveluita, infrastruktuuria sekä kaikkia näitä ohjaavia säädöksiä. Tätä kokonaisuutta kutsutaan **liikennejärjestelmäksi**.

Liikennejärjestelmää tarkastellaan yleensä valtakunnallisena kokonaisuutena tai alueellisesti rajattuna kaupunkiseudun tai maakunnan liikennejärjestelmänä. Liikennejärjestelmät ovat jatkuvasti muutoksen ja suunnittelun kohteena. Suunnittelussa käsitellään liikenteen, maankäytön, palvelurakenteen ja elinkeinotoiminnan vuorovaikutusta, toimintojen synnyttämää liikennetarvetta, kulkutapoja- ja kuljetusmuotoja, liikenneverkkoja ja liikkumisen palveluita, liikenneturvallisuutta sekä vaikutuksia ja rahoitustarvetta.

Valtionhallinnossa liikennejärjestelmä on erillinen liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan vastuulla oleva kokonaisuus. Alueellisesti liikennehallinnon tehtäviä hoitavat esimerkiksi maakunnat ja joukkoliikenteen järjestämisestä vastaavat tie- ja raideliikenteen **toimivaltaiset viranomaiset**. Kunnallishallinnossa liikennejärjestelmän asioista infrastruktuuri ja **joukkoliikenne** kuuluvat osaksi teknistä toimea yhdessä muiden yhdyskuntarakenteiden ja -tekniikan vastuualueiden, kuten kaavoituksen ja vesihuollon kanssa. Tietyt henkilökuljetukset ovat kunnissa koulutoimen sekä sosiaali- ja terveystoimien lakisääteisiä tehtäviä.

Kotitaloudet ja yritykset tekevät päivittäin liikennejärjestelmään vaikuttavia valintoja. Julkishallinnon rooli lainsäätäjänä, liikennejärjestelmän hallinnoijana ja infrastruktuurien ylläpitäjänä ja kehittäjänä on merkittävä. Sen myötä liikennejärjestelmälle asetetaan tavoitteita osana yhteiskunnan kehittämistä ja sääntelyä. Liikennejärjestelmän tavoitteena on sujuva ja toimintavarma liikenne, josta aiheutuu mahdollisimman vähän haittoja, kuten päästöjä, onnettomuuksia ja melua. Lisäksi liikennejärjestelmän suunnittelussa pyritään optimoimaan yhdyskuntarakenteen tilankäyttöä.

Suomi on osana Euroopan unionia sitoutunut vähentämään kasvihuonepäästöjään ja lisäämään uusiutuvan energian käyttöä ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Ilmastolain (609/2015) edellyttämän keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU) vaikutusarvioiden mukaan suurin kasvihuonekaasupäästöjen vähennyspotentialiaali on liikenteessä. **Henkilöliikenteessä** päästövähennyksiä tavoitellaan etenkin yksityisautoilua vähentämällä. Joukkoliikenne ja muut **liikenteen palvelut** tarjoavat vaihtoehtoja yksityisauton käytölle ja siten vähentävät liikenteen haittoja.

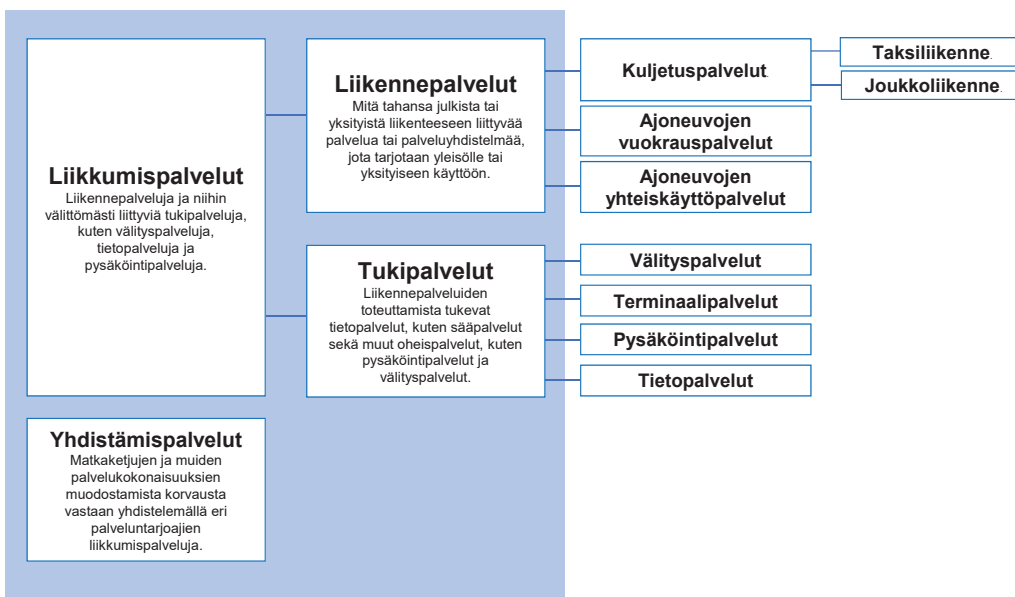
Tieto, tiedon käyttö ja tietojärjestelmien monipuolinen hyödyntäminen liikenteen palveluissa ovat olennaisia piirteitä tulevaisuuden liikennejärjestelmässä ja sen palveluistumisessa. Ajattelutavan keskeinen käsite on **liikenne palveluna (Mobility as a Service, MaaS)**. MaaS-palveluissa liikenteen fyysiset ja digitaaliset palvelut kootaan käyttäjien tarpeisiin vastaaviksi palvelukokonaisuuksiksi. Henkilöliikenteessä

tällainen palvelukokonaisuus voi olla esimerkiksi paikallista joukkoliikennettä, taksimatkoja, yhteiskäyttöauton käyttöaikaa ja kaukoliikenteen matkoja sisältävä paketti. Palvelukokonaisuudella voidaan myös tarkoittaa yksittäisen *matkaketjun* (luku 3) vaatimien liikkumispalveluiden pakettia.

Tässä sanastossa käsitellään liikenteen palveluita henkilöliikenteessä (katso työn rajausta esittävä kuva liitteessä 2). Liikennejärjestelmän muita osia on esillä sanastossa henkilöliikenteen yhteydessä. Vuonna 2013 julkaistu **julkisen liikenteen** sanasto keskittyi pääasiassa *joukkoliikennelain* (poistuva termi) käsitteistöön ja sisältöön. Joukkoliikenteen ohella sanastossa sivuttiin **taksiliikennettä**. Koska **laki liikenteen palveluista** (320/2017), jäljempänä **liikennepalvelulaki**, kumoaa sekä joukkoliikennelain että taksiliikennelain, on tarve ajanmukaistaa julkisen liikenteen sanasto henkilöliikenteen palveluiden sanastoksi. Joukkoliikenne on edelleen keskeinen osa liikenteen palveluita ja tämän sanaston sisältöä, mutta näkökulmaa laajennetaan myös muihin liikenteen palveluihin. Sanaston tavoitteena on yhtenäistää eri termien ja käsitteiden käyttöä henkilöliikenteen parissa toimivien käytännön työssä.

1.2 Liikenteen palveluiden käsitteet lainsäädännössä

Liikennepalvelulain, lain perustelujen ja lain nojalla annettujen asetusten käsitteistössä liikenteen palvelut ovat **liikkumispalveluita** tai **yhdistämispalveluita**, jotka voivat olla sekä henkilöliikenteen että tavaraliikenteen palveluita (kuva 1.2). Tässä sanastossa käsitellään vain henkilöliikenteen palveluita. Liikkumispalvelut jaetaan liikennepalveluiden säädöksissä edelleen **liikennepalveluihin** ja niitä tukeviin palveluihin, kuten kuljetusten **välityspalvelut**, liikenteen **tietopalvelut** ja pysäköintipalvelut. Liikennepalvelulain mukaan liikennepalvelut ovat mitä tahansa julkisia tai yksityisiä palveluita tai palveluyhdistelmiä, joita tarjotaan yleisölle tai yksityiseen käyttöön. Liikennepalvelulaissa on erikseen mainittu **kuljetuspalvelut** sekä ajoneuvojen vuokrauspalvelut ja **yhteiskäyttöautot**.

Kuva 1.2 Liikennepalvelulain pääkäsitteet (sininen pohja) ja niiden sisältöä tarkentavia esimerkkejä liikenteen palveluista.

Liikennepalvelulaki muuttaa liikennemarkkinoiden toimintaa muun muassa helpottamalla markkinoille tuloa ja kilpailua sekä velvoittamalla toimijat avaamaan tieto- ja myyntijärjestelmien *rajapintoja* (luku 4). Liikkumispalveluiden yhdistäminen matkaketjuiksi ja palvelupaketeiksi edellyttää eri palveluiden lippu-, maksu- ja tietojärjestelmien avoimuutta ja yhteentoimivuutta. Tiedon jakamiseen liittyvät kysymykset ovat esillä luvussa 4 *Lippu-, maksu- ja tietojärjestelmät*. Liikenteen palveluista itsessään kerättäviä tietoja ja niiden tilastointia käsitellään luvussa 7 *Tilastointi ja tunnusluvut*.

1.3 Julkinen liikenne osana liikenteen palveluita

Julkinen liikenne tarkoittaa kaikille avoimia tai saatavissa olevia kuljetuspalveluita, joista valtaosa on yksityisten yritysten tuottamia **markkinaehtoisia liikennepalveluita**. Julkishallinto toimii kuljetuspalveluiden markkinoilla hankkimalla paikallisen ja seudullisen joukkoliikenteen sekä rautatieliikenteen palveluja. Julkisen liikenteen *julkista rahoitusta* käsitellään tarkemmin luvussa 6. Kaupunkiseutujen liikennejärjestelmien suunnittelussa on eri puolilla maailmaa tapahtumassa muutos, jossa julkisen liikenteen palveluihin yhdistetään **jaetun liikkumisen** palveluita. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi kaupunkipyörät, ajoneuvojen yhteiskäyttö- ja vuokrauspalvelut ja **kutsuliikenne**.

Joukkoliikenteellä tarkoitetaan yleisesti suurten ihmismäärien kuljettamista siihen erityisesti suunnitelluilla liikennevälineillä. Tavallisesti joukkoliikenne on kaikille avointa reitti- ja aikataulusidonnaista linja-auto- tai raideliikennettä, mutta se voi olla myös *tilausliikennettä* (luku 7), kutsuliikennettä tai **palveluliikennettä**. Joukkoliikenteen matkaketjujen *solmupisteitä* (luku 3) ovat terminaalit.

Liikenteen palveluista nimenomaan **joukkoliikenteellä** on erityinen rooli maankäytön suunnittelua ohjaavassa lainsäädännössä. Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, 5§) mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää muiden asioiden rinnalla liikenteen tarkoituksenmukaista järjestämistä sekä erityisesti joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn toimintaedellytyksiä. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla määrättyjen valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (valtioneuvoston päätös 14.12.2017) mukaan päästöjä voidaan vähentää muun muassa parantamalla joukkoliikenteen hyödyntämismahdollisuuksia.

Euroopan parlamentin ja neuvoston (EU) **palvelusopimusasetus** (1370/2007) säätelee tapoja, joilla **toimivaltaiset viranomaiset** voivat puuttua markkinoiden toimintaan rautateiden ja maanteiden julkisissa henkilöliikennepalveluissa. Toimivaltainen viranomainen voi puuttua markkinoiden toimintaan ”varmistakseen sellaisten yleishyödyllisten palveluiden tarjoamisen, jotka ovat muun muassa monilukuisempia, luotettavampia, korkealaatuisempia tai edullisempia kuin palvelut, joita voitaisiin tarjota pelkästään markkinoiden ehdoilla.” Viranomaisten roolia liikenteen palveluiden järjestämisessä käsitellään luvussa 2 *Julkisen henkilöliikenteen palveluiden järjestäminen*, luvussa 5 *Hankintamenettelyt ja kilpailuttaminen* sekä luvussa 6 *Liikenteen palveluiden rahoitus*.

Kunnilla ei ole velvollisuutta järjestää joukkoliikennettä. **Kuntien henkilökuljetuksia** järjestämään tai korvaamaan velvoittavia säädöksiä sen sijaan on perusopetuslaissa (628/1998), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), vammaispalvelulaissa (380/1987), kehitysvammalaissa (519/1977) sekä terveydenhuoltolaissa (1326/2010). Lisäksi Laki lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (48/1997) velvoittaa valtiota korvaamaan näiden nk. toisen asteen oppilaitosten opiskelijoiden koulumatkakustannuksia. Tuen maksaa Kansaneläkelaitos.

Tämän sanaston valmistuessa liikennepalvelulaki on tullut voimaan vasta osin. Lähi-vuosina liikennepalvelulain sisältö täydentyy ja lain toimeenpano tuo tarkentavia ohjeita ja säädöksiä, joiden mukaisesti sanastoa on mahdollisesti osin täydennettävä ja tarkistettava. Terminologian muutoksille on sanastossa oma paikkansa luvussa 8 *Poistuneita ja poistuvia termejä*.

1.4 Johdannon sanasto

Ammattimainen kuljettaminen (yrkesmässig transport; commercial transport). Henkilöiden (tai tavaroiden) kuljettamista tulonhankkimistarkoituksessa korvausta vastaan. Liikennepalvelulaissa vastaava määritelmä rajataan ammattimaiseen kuljettamiseen tiellä.

Henkilökuljetus (persontransport; passenger transport). Henkilöiden kuljettamista jollakin liikennevälineellä. Kuljettaminen on *ammattimaista*, jos se tehdään korvausta vastaan tulonhankkimistarkoituksessa.

Henkilöliikenne (persontrafik; passenger transport). Henkilöiden liikkumista paikasta toiseen. Esimerkiksi kävely, pyöräily, henkilöautoliikenne, linja-autoliikenne, henkilöjunaliikenne ja matkustajalentoliikenne ovat henkilöliikennettä.

Jaettu liikkuminen (delad mobilitet; shared mobility). Jaettu liikkuminen on yleiskäsite erilaisille liikennevälineiden yhteis- tai jaettuun käyttöön perustuvilla palveluilla. Jaetun liikkumisen palveluiksi voidaan luokitella esimerkiksi yhteiskäyttöautot, kaupunkipyörät, kimpakyydit ja kutsuliikenne.

Jakamistalous (delningsekonomi; sharing economy). Jakamistaloudella tarkoitetaan toimintatapaa, jossa hyödykkeiden käyttöoikeus hankitaan omistuksen sijaan lainaamalla tai vuokraamalla.

Joukkoliikenne (kollektivtrafik; public transport, transit). Henkilöiden kuljettamista suurille henkilömäärille tarkoitetuilla liikennevälineillä. Tavallisesti joukkoliikenne on kaikille avointa reitti- ja aikataulusidonnaista linja-auto- tai raideliikennettä. Joukkoliikenteen vastakohta on yksilöliikenne, mikä tarkoittaa henkilöliikennettä yhden tai muutaman henkilön kuljettamiseen tarkoitettulla liikennevälineellä, kuten taksilla.

Joukkoliikennejärjestelmä (kollektivtrafiksystem; public transport system). Yhden tai useamman *liikennemuodon* (luku 7) joukkoliikennepalveluista yhdistetty palveluverkosto, jossa on käytössä yhteisiä *lippu-, maksu- ja tietojärjestelmiä* (luku 4). Kaupungeissa ja kaupunkiseuduilla joukkoliikennejärjestelmällä on keskeinen rooli maankäytön ja liikennejärjestelmän kokonaisuudessa.

Julkinen henkilöliikenne (offentlig persontrafik; public passenger transport). EU:n palvelusopimusasetuksessa määritelty yleistä taloudellista etua koskeva henkilöliikennepalvelu, jota tarjotaan yleisölle yhtäjaksoisesti ketään syrjimättä. Palvelusopimusasetuksen mukaan julkisia henkilöliikennepalveluja voivat tarjota julkiset tai yksityiset yritykset tai julkisyhteisöt. Niitä palvelusopimusasetus kutsuu julkisen liikenteen harjoittajiksi.

Julkinen liikenne (offentlig trafik; public transport). Yleiskäsitteenä julkinen liikenne on henkilöliikennettä, joka tapahtuu kaikille avointa tai saatavissa olevaa kuljetuspalvelua tai *jaetun liikkumisen* palvelua käyttäen. Julkinen liikenne voi olla aikataulunmukaista liikennettä, *tilausliikennettä* (luku 7) tai *kutsuliikennettä*. Yleisesti käytävissä olevien joukko- ja taksiliikennepalveluiden lisäksi esimerkiksi koulukuljetukset ja muut *kuntien henkilökuljetukset* ovat julkista liikennettä, jos ne ovat kaikille avoimia.

Kuljetuspalvelut (transporttjänster; transport services). Liikennepalvelulain määritelmän mukaisesti kuljetuspalvelut ovat henkilöiden tai tavaroiden kuljetusta ammattimaisesti.

Kuntien henkilökuljetukset (kommunala persontransporttjänster; municipal passenger transport services). Kuntien järjestämät lakisääteiset tai harkinnanvaraiset kuljetuspalvelut, joiden hankinnassa tai korvaamisessa ei sovelleta palvelusopimusasetusta. Tällaisia kuljetuksia ovat esimerkiksi perusopetuslain, vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaiset kuljetuspalvelut.

Kutsuliikenne (anropsstyrd trafik; demand responsive transport). Yleistermi tilaukseen perustuville liikennepalveluille (katso myös *tilausliikenne*, luku 7), joille on ominaista useiden matkojen yhdistely samaan kuljetukseen.

Laki liikenteen palveluista (lag om transportservice; Act on Transport Services). *Liikennepalvelulaki* yhdistää liikennemarkkinaa ja -palveluita koskevan sääntelyn yhteen lakiin. Liikennepalvelulaki kumoaa joukkoliikennelain, taksiliikennelain, lain kaupallisista tavarakuljetuksista sekä eräitä muita ammattipätevyyksiä ja ajoneuvoja käsitteleviä säädöksiä. Laki liikenteen palveluista tulee voimaan 1.7.2018, mutta tietojen ja tietojärjestelmien yhteen toimivuutta käsittelevät osat tulivat voimaan 1.1.2018.

Liikenne (trafik, transport; traffic, transport). Henkilöiden, tavarain ja tiedon siirtyminen tai siirtäminen paikasta toiseen.

Liikennejärjestelmä (transportsystem; transport system). Kaikki liikennemuodot kattavasta henkilö- ja tavaraliikenteestä sekä niitä palvelevista liikenneverkoista, -tiedosta ja -palveluista, liikennevälineistä sekä liikennettä ohjaavista järjestelmistä ja säädöksistä muodostuva kokonaisuus.

Liikennepalvelulaki, katso *Laki liikenteen palveluista*.

Liikennepalvelut (trafiktjänster; transport services). Liikennepalvelulain määritelmän mukaan liikennepalvelu on mitä tahansa julkista tai yksityistä liikenteeseen liittyvää palvelua tai palveluyhdistelmää, jota tarjotaan yleisölle tai yksityiseen käyttöön. Kuljetuspalveluiden lisäksi liikennepalvelut voivat olla muun muassa kulkuneuvon vuokraamista, yhteiskäyttöauton sekä kimpakyydin varaamista (esim. auton tai kaupunkipyörän vuokraus) tai kuljettajan hankkimista käytössä olevaan ajoneuvoon.

Liikenne palveluna (mobilitet som tjänst; Mobility as a Service). Liikenne palveluna tarkoittaa yleisesti ajattelutapaa siitä, että liikennejärjestelmässä erilaisten liikenteen palveluiden käyttö lisääntyy ja yleistyy. Yksittäisenä palvelumuotona MaaS viittaa eri palveluntarjoajien liikkumispalveluista koottuihin palvelukokonaisuuksiin, joita käyttäjä hallitsee puhelimen tai jonkin muun kannettavan laitteen sovelluksen kautta. Liikennepalvelulain käsitteistössä MaaS-palvelu kuuluu *yhdistämispalveluihin*.

Liikenteen palvelut (transportservice; transport services). Liikennepalvelulain käsitteistössä liikenteen palveluita ovat *liikkumispalvelut* ja *yhdistämispalvelut*.

Liikkumispalvelut (mobilitetstjänster; mobility services). Liikennepalvelulain määritelmän mukaan liikkumispalvelut ovat liikennepalveluja ja niihin välittömästi liittyviä tukipalveluja, kuten välityspalveluja, tietopalveluja ja pysäköintipalveluja.

Markkinaehtoiset liikennepalvelut (trafiktjänster på marknadsvillkor; marked-based transport services). Markkinaehtoiset palvelut syntyvät liikenteenharjoittajan oman suunnittelun ja hinnoittelun pohjalta ilman julkista rahoitusta.

Matkakeskus (resecentrum, travel centre). Yleisnimitys henkilöliikenneterminaalille, joka yhdistää julkisen liikenteen lähi- ja kaukoliikenteen eri liikennemuotoja keskustaluueella tai sen välittömässä läheisyydessä. Henkilöliikenneterminaaleista käytetään myös muita nimityksiä.

Mobility as a Service, MaaS, katso *liikenne palveluna*.

Olennaiset tiedot (väsentlig information; essential data). *Liikennepalvelulain* mukaan henkilöliikenteen liikkumispalveluiden tarjoajan on annettava liikkumispalvelua koskevat olennaiset tiedot avoimen *rajapinnan* (luku 4) kautta vapaasti käytettäväksi. Olennaiset tiedot vaihtelevat liikenteen palvelun mukaan sisältäen tietoja palvelun saatavuudesta, ominaisuuksista (kuten esteettömyys) ja hinnoista. Olennaisista tiedoista säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksessa liikkumispalveluita koskevista olennaisista tiedoista (643/2017).

Palveluliikenne (servicetrafik; service transport). *Joukkoliikennettä*, joka on suunniteltu ja toteutettu erityisesti iäkkäiden ja vammaisten tai muiden erityisryhmien tarpeet huomioon ottaen. Palveluliikenne on kaikille avointa liikennettä. Linjan reitiltä voidaan tehdä poikkeamia asiakkaiden tarpeiden mukaan, tai liikennöinti voi perustua kokonaan ennakkotilausten pohjalta muodostettaviin reitteihin.

Palvelusopimusasetus eli PSA (trafikavtalsförordning; Public Service Contract Regulation). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1370/2007 rautateiden ja maanteiden *julkisista henkilöliikennepalveluista*. Asetus määrittelee toimenpiteet ja menettelytavat, joita käyttäen *toimivaltainen viranomais* saa puuttua markkinoiden toimintaan. Asetusta sovelletaan rautateiden ja muiden raideliikennemuotojen sekä maanteiden julkisen henkilöliikenteen kansalliseen ja kansainväliseen harjoittamiseen.

PSA, katso *palvelusopimusasetus*.

Säännelty kilpailu (reglerad konkurrens; regulated competition). Palvelut tuotetaan vapaan kilpailun (kilpailu markkinoilla) sijaan viranomaisen määrittelemien ehdoin (kilpailu markkinoista). Säännellyssä kilpailussa liikenteen harjoittajat kilpailevat palvelusopimusasetuksen tai hankintalainsäädännön mukaisista liikenteen hoitoon liittyvistä sopimuksista.

Taksiliikenne (taxitrafik, taxi and vehicle-for-hire services). Liikennepalvelulain mukaan taksiliikenne on ammattimaista henkilöiden kuljettamista tiellä henkilöautolla, pakettiautolla, kuorma-autolla, kolmipyörällä, kevyellä nelipyörällä tai raskaalla nelipyörällä. Taksiliikenteen harjoittamiseen tarvitaan taksiliikennelupa tai ilmoitus lupa-viranomaiselle taksiliikenteen harjoittamisesta tavara- tai henkilöliikenneluvalla.

Tarjonta (utbud; supply). Tuotteiden tai palvelusten määrä, jonka yritys on halukas tuottamaan tietyllä hinnalla. Joukkoliikenteessä tarjontaa kuvataan yleensä ajetulla vuoromäärällä, liikenteen vuorovälillä tai erilaisilla liikennesuoritteilla (ajoneuvo- ja paikkakilometrimäärällä) vuorokausi-, viikko- tai vuositasolla.

Terminaali (terminal; terminal). *Liikennejärjestelmän* solmukohta, kuten rautatieasema (luku 3), linja-autoasema tai *matkakeskus*. *Henkilöliikenteen* terminaalissa matkustajat voivat vaihtaa liikennevälineestä tai liikennemuodosta toiseen.

Tietopalvelut (informationstjänster; information services). Liikennetiedon tuottamiseen, keräämiseen ja jakamiseen liittyvät palvelut. Liikenteen tietopalveluita ovat esimerkiksi sää-, keli-, liikennevirta- ja häiriötilannetietopalvelut.

Toimivaltainen viranomainen (behörig myndighet; competent authority). *Palvelusopimusasetuksen* mukainen viranomainen tai viranomaisten ryhmittymä, jolla on valtuudet toimia tie- ja rautatieliikenteen alalla tietyllä maantieteellisellä alueella. Suomen tie- ja rautatieliikenteen toimivaltaiset viranomaiset määrittellään liikennepalvelulaissa. Sanaston tekoajankohdan mukainen toimivaltaisten viranomaisten luettelo on liitteenä 1.

Välityspalvelut (förmedlingstjänster; brokering and dispatch services). *Liikennepalvelulain* määritelmän mukaan välityspalvelu on kuljetusten välittämistä korvausta vastaan lukuun ottamatta palvelua, jossa välitetään vain palveluntarjoajan omia kuljetuksia.

Yhdistämispalvelut (kombinationstjänster; integrated mobility services). *Liikennepalvelulain* mukaan yhdistämispalvelut ovat *matkaketjujen* (luku 3) ja muiden palvelukokonaisuuksien muodostamista korvausta vastaan yhdistelemällä eri palveluntarjoajien *liikkumispalveluja* (esimerkkinä MaaS-palvelut).

Yhdistetyt liikkumispalvelut (kombinerade mobilitetstjänster; combined transport services). Yleistermi erilaisten *liikkumispalveluiden* yhdistelmille, joita tarjotaan yhdistämispalveluina.

Yhteiskäyttöauto (bilpool; car sharing). Yhteiskäyttöauto on autonvuokrauksen erityismuoto, jossa minimivuokrausaika on lyhyt (alle vuorokauden mittainen). Yhteiskäyttöautoille on lisäksi ominaista, että autot ovat hajasijoitettuna toiminta-alueella ja ne otetaan käyttöön itsepalveluna.

1.5 Lisätietoa johdannon aiheista

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1370/2007 rautateiden ja maanteiden julkisista henkilöliikennepalveluista.

Ilmastolaki (609/2015).

Laki liikenteen palveluista (320/2017). Hallituksen ehdotus liikennekaareksi HE 161/2016 vp.

Lag om transportservice (320/2017).

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999).

Viestintävirasto (2017). Lippu-hankkeen selvitys liikennepalvelulain matkaketjujen sopimuskäytännöistä (Matkaketjujen käytäntösäännöt). Viestintäviraston julkaisu 004/2017.

Nokela I, Lyly S ja Aho E (1980). Liikennetekniikan sanasto Finnish-Swedish-English-German. Teknillinen korkeakoulu, Liikennetekniikka, Julkaisu 45.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Liikennepalvelulaki. Faktalehti 41-2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Joukkoliikenne liikennepalvelulaissa. Faktalehti 42-2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Taksiliikenne liikennepalvelulaissa. Faktalehti 44-2017.

2 Julkisen henkilöliikenteen järjestäminen

2.1 Järjestämistä ohjaava lainsäädäntö

Julkisen henkilöliikenteen (luku 1) järjestämistä ohjaavat *palvelusopimusasetus* (luku 1), *joukkoliikennelaki* (30.6.2018 asti; poistuva termi) ja *liikennepalvelulaki* (1.7.2018 alkaen; luku 1) sekä *hankintalaki* ja *erityisalojen hankintalaki* (luku 5). Palvelusopimusasetuksella säädetään sekä maanteiden että rautateiden julkisen henkilöliikenteen palveluhankintoja koskevien sopimusten tekemisestä. Julkista rahoitusta voidaan maksaa ja yksinoikeuksia myöntää vain palvelusopimusasetuksen mukaisesti järjestetyille liikenteelle. Liikennepalvelulakia (320/2017) sovelletaan tehtäessä maantieliikennettä ja muuta raideliikennettä kuin rautatieliikennettä koskevia **käyttöoikeussopimuksia**. Erityislainsäädäntöön perustuvissa kuntien **lakisääteisissä** ja niihin liittyvissä harkinnanvaraisissa **kuljetuksissa** noudatetaan hankinnoissa lakia julkisista hankinnoista. Muut kuin tieliikenteen toimivaltaisina viranomaisina toimivat kunnat noudattavat myös avoimen joukkoliikenteen hankinnoissaan hankintalakia.

Laki liikenteen palveluista määrittelee palvelusopimusasetuksessa tarkoitetut *tieliikenteen ja rautatieliikenteen toimivaltaiset viranomaiset* (luku 1, liite 1). Kunnallisten toimivaltaiten viranomaisten toimivalta-alue voi olla joko yhden kunnan (**kunnallinen toimivaltainen viranomainen**) tai useamman kunnan (**seudullinen toimivaltainen viranomainen**) laajuinen. Muissa kunnissa (**peruskunnat**) toimivaltainen viranomainen on alueen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus). Maakunta-uudistuksen myötä ELY-keskusten joukkoliikenteen toimivaltaisen viranomaisen tehtävät ovat mahdollisesti siirtymässä maakunnille. Rautatieliikenteessä toimivaltaisia viranomaisia ovat liikenne- ja viestintäministeriö ja Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä (HSL). Muuta raideliikennettä koskevissa asioissa toimivaltaisia viranomaisia ovat liikennepalvelulaissa mainitut kunnalliset ja seudulliset viranomaiset omalla toimivalta-alueellaan (liite 1).

Valtiolla ja kunnilla ei ole velvollisuutta järjestää joukkoliikenteen palveluita. Sen sijaan lainsäädäntö velvoittaa kuljetuspalveluiden järjestämiseen erikseen määritellyille erityisryhmille.

Ammattimaiseen henkilöiden kuljettamiseen tiellä ajoneuvolaissa tarkoitetulla linjautolla tarvitaan **henkilöliikennelupa**.

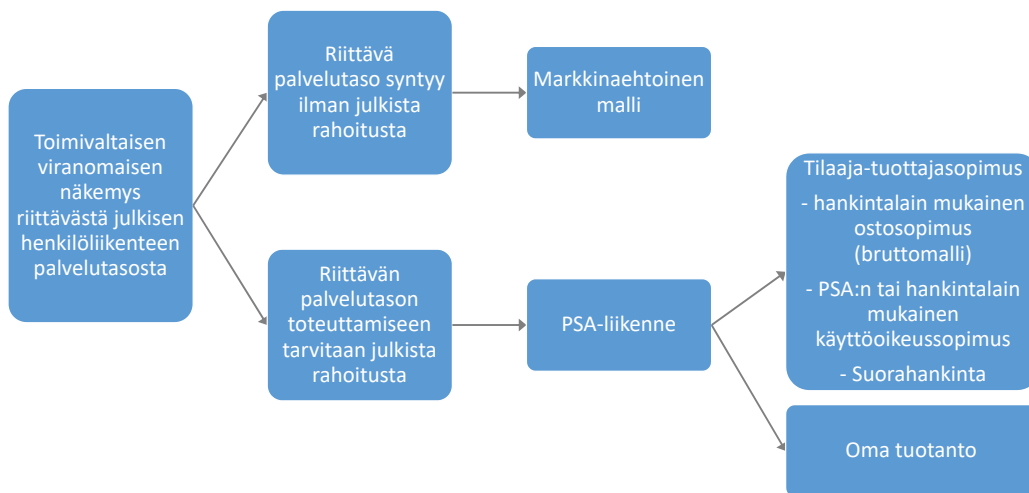
2.2 Julkisen henkilöliikenteen järjestämistavat

Julkisen henkilöliikenteen palvelut Suomessa muodostuvat markkinaehtoisista liikennepalveluista ja palvelusopimusasetuksen mukaisesti järjestetyistä liikennepalveluista. Toimivaltaiset viranomaiset soveltavat PSA-liikennettä hankkiessaan PSA:n ja mahdollisesti myös erityisalojen hankintalain mukaisia menettelyjä, ja muut kunnat hankintalain mukaisia menettelyjä.

Toimivaltainen viranomainen (luku 1) päättää, ottaako se järjestettäväkseen julkisen henkilöliikenteen palvelut toimivalta-alueellaan tai sen osalla palvelusopimusasetuksen mukaisesti (kuva 2.1). Jos toimivaltainen viranomainen katsoo, että palvelutasoltaan riittävät julkisen henkilöliikenteen palvelut syntyvät ilman julkista rahoitusta,

voidaan valita markkinaehtoinen malli. *Markkinaehtoisessa liikenteessä* (luku 1) liikenteenharjoittajat vastaavat liikenteen suunnittelusta ja hinnoittelusta.

Toimivaltaisen viranomaisen mahdollisuudet säännellä markkinaehtoista liikennettä ovat rajalliset. Viranomainen voi parantaa markkinaehtoisesti liikennöidyn reitin palvelutasoa **täydentävillä lisäostoilla**. Palvelusopimusasetuksen mukaista mahdollisuutta kaikkea liikennettä koskevan **yleisen säännön** asettamiseen ei Suomessa käytetä.

Kuva 2.1 Joukkoliikenteen järjestämismallit.

Jos toimivaltainen viranomainen päättää ottaa julkisen henkilöliikenteen palvelut järjestettäväkseen, on sen liikennepalvelulain mukaan suunniteltava palvelut ensisijaisesti seudullisina tai alueellisina kokonaisuuksina ja tavoiteltava kaikkien henkilökuljetusten yhteensovittamista. Suunnittelussa asiakkaiden liikkumistarpeisiin perustuvat markkinaehtoisesti syntyvät palvelut ja julkisesti hankitut palvelut on sovittava yhteen. Viranomaisten on liikkumispalveluita suunnitellessaan kuultava alueella toimivia henkilöliikennepalveluiden tarjoajia sekä toimittava yhteistyössä muiden viranomaisten ja kuntien kanssa.

Palvelusopimusasetuksen mukaisesti järjestetyssä liikenteessä toimivaltainen viranomainen asettaa liikennöitsijälle **julkisen palvelun velvoitteen**. Velvoite voi olla esimerkiksi hintavelvoite tai velvollisuus hoitaa sovittua liikennekokonaisuutta sovitulla palvelutasolla. Velvoitteiden alaisten palveluiden hankinnasta tehdään **julkisia palveluhankintoja koskeva sopimus (liikennöintisopimus)**. Velvoitteen täyttämisestä maksetaan liikennöitsijälle **julkisesta palvelusta maksettava korvaus**. Korvaus velvoitteen täyttämisestä voi myös olla yksinoikeus tiettyyn reittiin tai alueelliseen liikennekokonaisuuteen.

Toimivaltainen viranomainen voi tarvittaessa tehdä palvelusopimusasetuksen mukaisen päätöksen **yksinoikeudesta**. Yksinoikeuspäätöksellä annetaan tarjouskilpailun voittaneelle julkisen liikenteen harjoittajalle mahdollisuus harjoittaa julkista henkilöliikennettä tietyllä reitillä tai alueella, ja suljetaan pois muut mahdolliset liikenteenharjoittajat. Toimivaltainen viranomainen voi kieltää toiminnan, joka aiheuttaa jatkuvaa ja vakavaa haittaa yksinoikeudella suojatulle liikenteelle. Viranomainen voi asettaa kiellon tehosteeksi **uhkasakon**.

Palvelusopimusasetuksen mukaan toimivaltainen viranomainen voi järjestää julkisesti tuetun liikenteen joko **omana tuotantona** tai hankkia sen tilaaja-tuottaja-periaatteella. Omassa tuotannossa liikenteestä vastaa toimivaltaisen viranomaisen **sisäinen liikenteenharjoittaja**. Tilaaja-tuottaja -periaatteella hankittava liikenne voidaan jakaa hankintalainsäädännön mukaisiin sopimuksiin (**bruttomalli**) sekä palvelusopimusasetuksen mukaisiin **käyttöoikeussopimuksiin**. Käytössä on myös edellisiä yhdisteleviä **käyttöoikeussopimukset/kannusteurakka** -sopimuksia.

Bruttomallilla hankittavassa liikenteessä toimivaltainen viranomainen ostaa liikenteenharjoittajalta tietyn reitin tai alueellisen liikennekokonaisuuden ajamisen tietyllä aikataululla ja laatuolosuhteilla. Viranomainen vastaa liikenteen suunnittelusta ja kantaa lipputuloriskin. Liikenteenharjoittajan tarjouksessaan antama palvelun hinta kattaa kaikki liikennöintikustannukset.

Käyttöoikeussopimuksen vastineena liikenteenharjoittajalle myönnetään yksinoikeus tietyn maantieteellisen alueen liikenteeseen tai yksittäiseen reittiin. Tieliikenteen toimivaltainen viranomainen antaa liikenteenharjoittajalle liikenteen tarjontaan liittyvät minimivaatimukset, joiden perusteella liikenteenharjoittaja suunnittelee liikenteen. Toimivaltainen viranomainen voi myös suunnitella reitin ja aikataulun, jolloin liikenteenharjoittajan tehtäväksi jää vain liikennöinnin suunnittelu. Liikenteenharjoittaja kantaa lipputuloriskin.

Liikennepalvelulaki määrittää useita velvollisuuksia tie- ja raideliikenteen henkilökuljetuspalvelun tarjoajille. Tie- ja raideliikenteen henkilökuljetuspalvelun tarjoajalla on *olennaisia tietoja* (luku 1) ja *lipunmyyntirajapintojen* (luku 4) avaamisvelvollisuus. Palveluntarjoajan lipputuotteisiin perustuvien matkustusoikeuksien on oltava todennettavissa sähköisen viestintäverkon avulla *taustajärjestelmästä* (luku 4). Liikkumispalvelun tarjoajalla on velvollisuus liike- ja ammattisalaisuuden estämättä toimittaa lisäksi määräjain toteutunutta kysyntää koskevat tiedot Liikennevirastolle.

Toimivaltaisen viranomaisen on julkaistava kerran vuodessa **yhdistelmäraportti**, jossa selostetaan sen toimivaltaan kuuluvat julkisen palvelun velvoitteet, valitut julkisen liikenteen harjoittajat sekä korvaukset, joita niille on maksettu tai yksinoikeudet, joita niille on myönnetty.

2.3 Junaliikenteen järjestäminen

2.3.1 Nykytilanne

Kaukojunaliikenne on järjestetty nykyisin liikenne- ja viestintäministeriön ja VR-Yhtymä Oy:n (VR) välisellä käyttöoikeussopimuksella. VR:llä on henkilöjunaliikenteen yksinoikeus. Tämän yksinoikeuden vastineeksi VR on velvoitettu ajamaan myös ns. velvoiteliikennettä, joka ei ole liiketaloudellisesti kannattavaa, ja josta valtio ei erikseen suorita korvausta. Käyttöoikeussopimuksen lisäksi liikenne- ja viestintäministeriö ostaa VR:ltä vuosittain kauko- ja lähijunaliikennettä noin 30 miljoonalla eurolla. Liikenne- ja viestintäministeriön (LVM) ja VR:n välinen ostoliikennesopimus on voimassa vuoden 2019 loppuun. Myös junaliikenteen velvoiteliikenteestä on sovittu vuosille 2018–2019. Lisäksi Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä (HSL) ostaa VR:ltä lähijunaliikennettä toimivalta-alueelleen. HSL ja VR ovat sopineet HSL-alueen lähiliikenteestä vuoden 2021 kesäkuuhun asti.

HSL:n ja VR:n välinen siirtymäkauden sopimus takaa VR:lle yksinoikeuden kesäkuuhun 2021 asti Helsingin seudun lähiliikenteessä. Tämänhetkinen LVM:n ja VR:n välinen yksinoikeussopimus antaa VR:lle yksinoikeuden muuhun henkilöliikenteeseen vuoden 2024 loppuun asti nykyisin liikennöidyllä rataverkolla.

2.3.2 Kilpailun avaaminen

EU-lainsäädäntö edellyttää rautatieliikenteen kilpailun avaamista, ja lähes kaikissa EU:n jäsenmaissa on rautateiden henkilöliikenne avattu kilpailulle. Nykyisenkaltainen yksinoikeus ei ole enää jatkossa mahdollinen, vaan Suomessakin mahdollistetaan myös muille toimijoille markkinoille pääsy. Suomessa ei ole lainsäädännöllisiä esteitä rautatiemarkkinoille tulolle, mutta nykyiset yksinoikeussopimukset estävät sen.

LVM:n toimivallassa olevassa junaliikenteessä kilpailun avaaminen tarkoittaa sitä, että LVM:n ja VR:n välinen yksinoikeussopimus neuvotellaan uudestaan ja markkinoille tulon esteitä puretaan, jotta rautateiden henkilöliikenteeseen voi tulla myös muita toimijoita. LVM:n toimivalta-alueen liikenne tullaan järjestämään käyttöoikeussopimuksin, ja ensimmäisenä kilpailutettavaksi tulee Etelä-Suomen taajamajunaliikenne. Tavoitteena on, että Etelä-Suomen taajamajunaliikenteen kilpailutettu liikennöinti alkaa kesällä 2022. Tarkoituksena on, että uusien sopimusten mukainen liikenne koko maassa olisi käynnistynyt vaiheittain kesäkuuhun 2026 mennessä.

HSL järjestää vuosina 2018–2020 lähijunaliikenteestä ensimmäisen tarjouskilpailunsa. Liikenne kilpailutetaan bruttomallilla, joten uudessa mallissa HSL:n rooli junaliikenteen suunnittelussa ja toteutuksessa korostuu. HSL määrittelee tarkasti liikenteen tarjonnan, junalinjat ja aikataulut nykyisen liikennerakenteen pohjalta. Kilpailutus toteutetaan *kaksivaiheisella neuvottelumenettelyllä* (luku 5). Uusi liikennöintisopimus tulee voimaan kesäkuussa 2021.

2.4 Julkisen henkilöliikenteen järjestämisen sanasto

Aihepiirin keskeisiä termejä on esitetty myös luvussa 1.

Bruttomalli (bruttomodell; gross model). Hankintalainsäädännön mukaisesti toteutettu liikenteen sopimusmalli, jossa toimivaltainen viranomainen vastaa liikenteen suunnittelusta ja kantaa lipputuloriskin. Liikenteenharjoittajalta ostetaan tietyn reitin ajaminen tietyllä aikataululla ja tietyllä laatutasolla. Bruttomallissa toimivaltainen viranomainen saa lipputulot ja liikenteenharjoittaja hankintasopimuksen mukaisen liikennöintikorvauksen.

Hallintopäätös (förvaltningsbeslut; administrative decision). Viranomaisen hallintoasiassa tekemä ratkaisu. Kyse on yksittäistapaukseen sovellettavasta ja yleensä yksipuolisesta julkisen vallan käytöstä, joka kohdistuu hallinnon ulkopuolisen henkilön oikeuksiin, velvollisuuksiin tai etuihin. Hallintopäätöksen tyyppejä ovat muun muassa edunsovat, oikeuksia perustavat ja velvoittavat päätökset. Hallintopäätöksellä joukkoliikenteen toimivaltainen viranomainen voi muun muassa myöntää tarjouskilpailun voittaneelle liikenteenharjoittajalle yksinoikeuden tietyn maantieteellisen alueen liikenteeseen tai suppeassa tapauksessa yksittäiseen reittiin.

Henkilöliikennelupa (persontrafikstillstånd; passenger transport licence). Luvanvaraisesta liikenteen harjoittamisesta säädetään EU-tasolla Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) N:o 1071/2009 (EU:n liikenteenharjoittaja-asetus). Kansalliset täydentävät säädökset esitetään liikennepalvelulaissa. Liikennepalvelulain mukainen henkilöliikennelupa oikeuttaa ammattimaiseen henkilöiden kuljettamiseen tiellä ajoneuvolaissa tarkoitettulla linja-autolla. Henkilöliikenneluvalla saa harjoittaa myös taksiliikennettä ilmoittamalla asiasta Liikenteen turvallisuusvirasto Trafille. Tällöin tulee noudattaa taksiliikenteen vaatimuksia.

Julkisen palvelun velvoite (allmän trafikplikt; public service obligation). Toimivaltaisen viranomaisen asettama tai määrittelemä EU:n palvelusopimusasetuksen mukainen vaatimus sellaisten yleishyödyllisten julkisten henkilöliikennepalveluiden varmistamiseksi, joita liikenteenharjoittaja ei omien taloudellisten etujensa kannalta katsoen ottaisi hoitaakseen tai ei hoitaisi samassa määrin tai samoilla ehdoilla ilman korvausta.

Julkisesta palvelusta maksettava korvaus (ersättning för allmän trafik; public service compensation). Etuja, joita toimivaltainen viranomainen antaa palvelun tuottajalle suoraan tai välillisesti julkisista varoista julkisen palvelun velvoitteen toteuttamisaikana tai tähän aikaan liittyen. Korvauksen määrittämisen perusteet on esitetty palvelusopimusasetuksessa.

Julkisia palveluhankintoja koskeva sopimus (avtal om allmän trafik; public service contract). Palvelusopimusasetuksen mukaan toimivaltaisen viranomaisen ja julkisen liikenteen harjoittajan välinen sitova sopimus, jolla julkisen palvelun velvoitteen alaisten henkilöliikenteeseen liittyvien palveluiden hallinnointi ja toteuttaminen uskotaan kyseiselle liikenteenharjoittajalle (vrt. *liikennöintisopimus*).

Junaliikenteen ostoliikennesopimus (trafikeringsavtal; transport acquisition contract). Liikenne- ja viestintäministeriön ja VR-yhtymä Oy:n välinen sopimus alijäämäisten kaukojunaliikenteen ja lähiliikenteen reittien hankinnasta.

Kysyntäkannustemalli/kannusteurakka (resandeincitamentsavtal och koncessionsavtal; demand-response incentive model/incentive contract). Yhdistelmä bruttosopimusta ja käyttöoikeussopimusta. Hankinta toteutetaan kuitenkin vain yhtä hankintäsäädöstä noudattaen ja sopimusmallien yhdistelmissä valitaan se säädös, jota hankinta suurimmalta osin noudattaa.

KOS, katso *käyttöoikeussopimus*.

Käyttöoikeussopimus (KOS) (koncessionsavtal, tjänstekoncession; service concession, concession agreement). Palvelukoncessio. Palvelusopimusasetuksen mukaisia menettelytapoja noudattaen liikenteenharjoittajalle myönnettävä yksinoikeus jonkin maantieteellisen alueen liikenteeseen tai reittiin. Käyttöoikeussopimuksessa liikennöitsijän saama vastike palvelun suorittamisesta on joko hyödyntämisoikeus (lipputulot) yksinään tai tällainen oikeus ja maksu yhdessä. Olennaista on, että palvelun tarjoaja kantaa palveluiden hyödyntämiseen liittyvän riskin ja voi omalla suunnittelullaan vaikuttaa liikenteen kannattavuuteen. Käyttöoikeussopimus voidaan tehdä myös hankintalain mukaan, mutta ilman yksinoikeutta.

Lakisääteiset kuljetukset (lagstadgade transporter; statutory transport obligations). Kunnille kuuluvia liikenteen järjestämistehtäviä. Näihin kuuluvat esimerkiksi perus-

opetuslain mukaiset koulukuljetukset (perusopetuslaki (628/1998)), vammaisten liikumiseen liittyvät tehtävät (vammapalvelulaki (380/1987)) sekä sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) kuljetussäädöksiä tehtävät. Useimmissa kunnissa on käytössä erillinen kuljetusohje, jossa koulukuljetusten järjestämisestä päätetään tarkemmin kuin perusopetuslaissa.

Liikennöintisopimus (trafikeringsavtal; public transport contract). Yleistermi, joka kattaa sekä julkisten liikennepalveluiden tuottamiseen liittyvät käyttöoikeussopimukset että vastaavat hankintalainsäädännön mukaan tehdyt toimivaltaisen viranomaisen tai muun tilaajan ja liikenteenharjoittajan väliset sopimukset. (Katso *julkisia palveluhankintoja koskeva sopimus* ja *sopimusliikenne*)

Lähijunaliikenne (närtågstrafik; commuter train services). Pääasiassa kaupunkiseudun tai työssäkäyntialueen sisäistä matkustusta (erityisesti työssäkäyntiä) palvelevaa junaliikennettä. Pääkaupunkiseudun lähijunat liikennöivät pääradalla Helsingin ja Tampereen välillä, rantaradalla Helsingin ja Siuntion välillä, Kehäradalla Helsingin ja lentoaseman välillä sekä oikoradalla Helsingin ja Lahden välillä.

Oma tuotanto (självproduktion; self-run operation). Liikenteen järjestämismalli, jossa toimivaltainen viranomainen päättää tarjota itse julkisia henkilöliikennepalveluita tai tehdä julkisia palveluhankintoja koskevia sopimuksia ilman tarjouskilpailua omana tuotantonaan. Sopimuksen tekeminen edellyttää sisäisen liikenteenharjoittajan olemassaoloa.

Peruskunta (baskommun; basic municipality). Kunta, joka ei itse ole kunnallinen toimivaltainen viranomainen eikä kuulu minkään seudullisen toimivaltaisen viranomaisen toimialueeseen. Peruskunnan alueella joukkoliikenteen toimivaltaisena viranomaisena toimii ELY-keskus (ja jatkossa mahdollisesti maakunta).

Seudullinen toimivaltainen viranomainen (regional behörig myndighet; regional competent authority). Liikennepalvelulain IV osan 1 §:ssä mainittu kuntayhtymä ja kaupunki, joka on toimivaltainen viranomainen laissa kunkin kohdalla määritellyllä usean kunnan alueella (katso liite 1).

Seutuviranomaiseen kuuluva kunta (medlemskommun i regional behörig myndighet; member municipality of regional competent authority). Liikennepalvelulain IV osan 1 §:ssä mainittujen seudullisten toimivaltaisten viranomaisten jäsenkuntia (katso *seudullinen toimivaltainen viranomainen*, liite 1).

Sisäinen liikenteenharjoittaja (internt företag; internal operator). Tuottaa liikennepalveluita toimivaltaisen viranomaisen omana tuotantona (katso oma tuotanto). Sisäisen liikenteenharjoittajan on oltava oikeudellisesti erillinen yksikkö, joka on toimivaltaisen paikallisen viranomaisen määräysvallassa vastaavalla tavalla kuin viranomaisen omat yksiköt.

Sopimusliikenne (kontraktsbunden trafik; contracted transport service). Julkisten hankintasäädösten mukaisesti hankittua liikennettä.

Täydentävä lisäosto (tilläggsköp; supplementary acquisition). Tieliikenteen toimivaltaisen viranomaisen mahdollisuus parantaa tietyn reitin tai maantieteellisen alueen markkinaehtoisen liikenteen palvelutasoa ostamalla reittiin liittyviä lisäpalveluita, kuten uusia vuoroja. Täydentävä lisäosto edellyttää erillisen hankintasopimuksen.

Uhkasakko (vite; penalty, fine). Toimivaltainen viranomainen voi kieltää toiminnan, joka aiheuttaa jatkuvaa ja vakavaa haittaa yksinoikeudella suojatulle liikenteelle. Viranomainen voi asettaa kieltopäätöksen tehosteeksi uhkasakon. Uhkasakosta säädetään uhkasakkolaissa (1113/1990).

Yksinoikeus (ensamrätt, exclusive right). PSA:n mukaisella yksinoikeuspäätöksellä annetaan erikseen valittavalle julkisen liikenteen harjoittajalle mahdollisuus harjoittaa julkista henkilöliikennettä tietyllä reitillä tai tietyssä verkossa taikka tietyllä alueella ja suljetaan pois muut mahdolliset liikenteenharjoittajat. Palvelusopimusasetuksen mukaisen päätöksen yksinoikeuden asettamisesta voi tehdä vain tie liikenteen toimivaltainen viranomainen *hallintopäätöksellä*.

Yleinen sääntö (allmän bestämmelse; general rule). Palvelusopimusasetuksessa toimivaltaiselle viranomaiselle annettu mahdollisuus säädellä markkinaehtoisen liikenteen lipunhintoja. Yleisellä säännöllä liikennöitsijät voidaan velvoittaa perimään matkustajilta markkinahintaa alhaisempi hinta ja hinnanalennus korvataan liikennöitsijöille. Yleinen sääntö voidaan antaa vain lailla, asetuksella tai valtioneuvoston päätöksellä. Yleinen sääntö ei ole käytössä Suomessa.

Yhdistelmäraportti (samlad rapport; aggregated report). Palvelusopimusasetuksen mukainen raportti, joka toimivaltaisen viranomaisen on julkaistava kerran vuodessa. Siinä selostetaan viranomaisen toimivaltaan kuuluvat julkisen palvelun velvoitteet, valitut julkisen liikenteen harjoittajat ja korvaukset, joita niille on maksettu sekä yksinoikeudet, joita niille on myönnetty korvauksena julkisen palvelun velvoitteiden täyttämistä.

2.5 Lisätietoa julkisen henkilöliikenteen järjestämisestä

Aalto P, Järviluoma N, Holm M, Bäckström J, Jylhä-Ollila E ja Heikkinen V (2012). Selvitys kaupunkiseutujen joukkoliikenteen lippu- ja maksujärjestelmistä. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 28/2012.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977).

Liikenne- ja viestintäministeriö (2012). Selvitys linja-autoliikenteen järjestämistavoista – työryhmän raportti. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 12/2012.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Rautateiden henkilöliikenteen kilpailun avaaminen. Faktalehti 69/2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Rautateiden henkilöliikenteen järjestämistavat. Faktalehti 75/2017.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

Perusopetuslaki (628/1998).

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista (380/1987).

3 Matkaketjujen palvelutaso ja solmupisteet

3.1 Palvelutaso käsitteenä

Palvelutason käsite on moniulotteinen, sillä palvelutasoa voidaan tarkastella liikkujan, operaattorin tai yhteiskunnan näkökulmasta. Palvelun tarjoajan (viranomaisen, liikenteenharjoittaja tai muu operaattori) näkökulma palvelutasoon on tekninen. Palvelutaso koostuu palvelun ominaisuuksista, **palvelutasokriteereistä**, joita mitataan ennalta määrättyjen mittareiden perusteella. Yhteiskunnan näkökulmasta palvelutaso kuvaa liikennejärjestelmän toimivuutta ja liikennepoliittisten tavoitteiden toteutumista. Liikkujan (matkustaja, kuljettaja, tienkäyttäjä) tapauksessa puhutaan **koetusta palvelutasosta** eli laatutasosta. Koettu palvelutaso on liikkujan subjektiivinen arvio siitä, miten liikennenympäristön ja -tilanteen muodostama liikkumisen palveluiden kokonaisuus toimii. Huomattavaa on, että liikkujan kokema palvelutaso ei välttämättä vastaa palvelun tarjoajan näkemystä palvelutasosta.

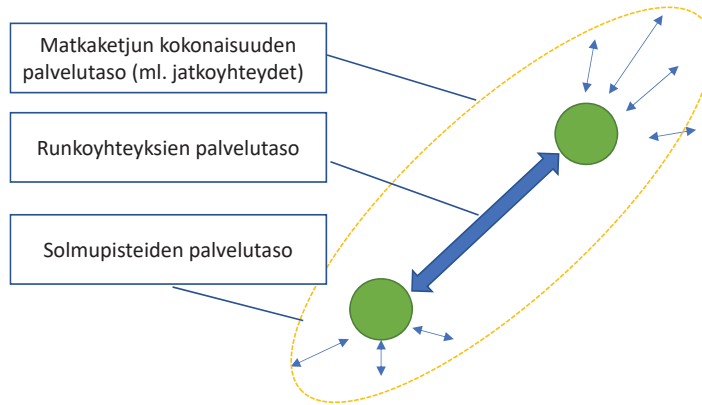
Palvelutason määrittely on keskeinen osa julkisesti tuettujen henkilöliikenteen palveluiden suunnittelua. Markkinaehtoisessa liikenteessä palvelutaso määräytyy kysynnän ja operaattorin suunnittelun perusteella.

3.2 Matkaketjujen palvelutaso

Liikkumistutkimuksissa tai liikenne-ennusteissa **matkaketjulla** tarkoitetaan matkojen muodostamaa kokonaisuutta. Matkaketjulla voidaan tarkoittaa myös yhden matkan eri vaiheiden (kävely, odotus, ajo, vaihto eri osavaiheineen, ajo, kävely) muodostamaa kokonaisuutta. Matkaketjun palvelutaso muodostuu fyysisten kuljetusten tai muiden osamatkojen, vaihtoyhteyksien ja aikataulujen yhteensovittamisesta.

Liikennepalvelulain (luku 1) yhtenä tavoitteena on, että asiakkaalla olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet hankkia eri toimijoiden palveluita yhdestä paikasta eli saada koko matkaketjunsä hankittua yhdellä kertaa. Jos näkökulmana on matkustusoikeuden myyminen yhdellä kertaa, voidaan matkaketju ymmärtää *yhdistämispalvelulta* (luku 1) yhdellä kertaa hankittuna matkana, jolla matkustaja pääsee eri liikennevälineillä lähtöpaikasta määränpäähän.

Matkaketjujen palvelutasoa voidaan pitkämatkaisessa liikkumisessa tarkastella kokonaisuutena, jolloin kyseessä on matkaketjun kokonaisuuden palvelutaso (ml. **runkoyhteydet**, kuva 3.1). Erikseen voidaan tarkastella runkoyhteyksien palvelutasoa ja solmupisteiden palvelutasoa. Matkaketjun palvelutaso kuvaa matkustajan matkustuskokemusta lähtöpaikasta määräpaikkaan (ovelta-ovelle). Siten matkan kaikki osavaiheet vaikuttavat palvelutasokokemukseen. Kaupungeissa matkaketjujen palvelutaso muodostuu käytettävissä olevien liikkumispalveluiden, lippu- ja maksujärjestelmien sekä informaation kokonaisuudesta.

Kuva 3.1 Periaatekuva matkaketjun palvelutason osista.

3.3 Palvelutasotekijät

Matkaketjujen kokonaislaatua kuvaavaa **palvelutasoa** voidaan arvioida **palvelutasotekijöiden** avulla. Palvelutasotekijät voidaan jakaa **laadullisiin** ja **määrällisiin palvelutasotekijöihin**. Laadullisilla palvelutasotekijöillä tarkoitetaan tekijöitä, joita ei voida suoraan ja yksiselitteisesti mitata. Laadulliset tekijät kuvastavat sitä, kuinka matkustajat kokevat matkan. Laadullisia palvelutasotekijöitä ovat esimerkiksi **saavutettavuus**, **matkan helppous**, **mukavuus**, **esteettömyys** ja **hallittavuus**. Määrällisille palvelutasotekijöille on ominaista, että ne ovat mitattavissa. Nämä liittyvät esimerkiksi matkan ennakkotilauksaikaan, matka-aikaan, kävelymatkaan, liikennöintiin, vaihtojen määrään ja odottelu-aikaan, täsmällisyyteen sekä aikataulutetun julkisen liikenteen **vuorotarjontaan** ja **vuoroväliin**. Matkan kokonaislaadun kokemukseen vaikuttaa palvelutason ohella myös matkan **asiakashinta**.

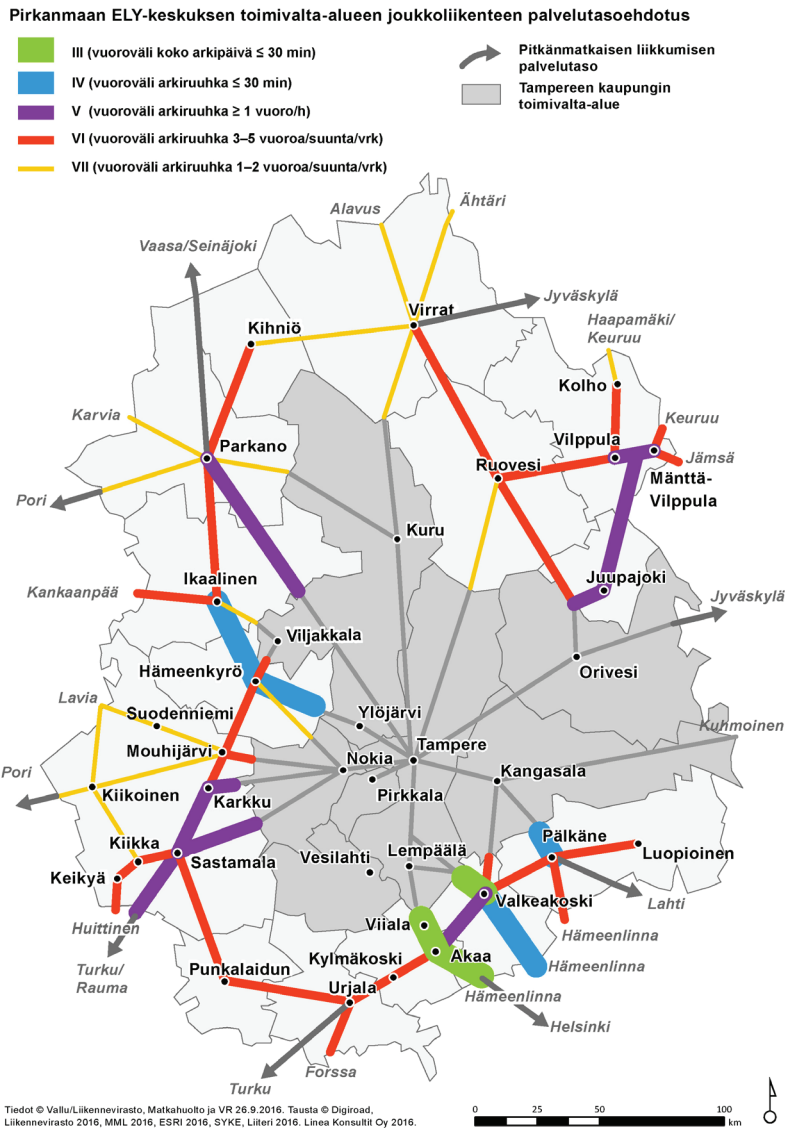
Joukkoliikennettä (luku 1) järjestävät *toimivaltaiset viranomaiset* (luku 1) laativat toimivalta-alueeltaan koskevia palvelutasomäärittelyjä joukkoliikenteen suunnittelun ja kilpailuttamisen perustaksi (kuva 3.2). Joukkoliikenteen palvelutasotekijöinä käsitellään tyypillisesti **liikennöintiä**, **vuoroväliä** ja **kävelymatkaa** sekä laadullisia tekijöitä kuten **luotettavuus**. Myös vaihtojen määrä vaikuttaa palvelutason.

Rautateiden henkilöliikenteen palvelutaso muodostuu matkaketjun kokonaisuuden ja eri osavaiheiden **palvelutasotekijöistä**. Palvelutason vaikuttavat ainakin rataverkon, rautatieliikennöinnin, junien, asemapalveluiden, informaation, lippujärjestelmien sekä paikallisen liikennejärjestelmän ominaisuudet. Matkustajan näkökulmasta täsmällisyys on tärkeä palvelutasotekijä.

Taksiliikenteessä (luku 1) tärkeimpiä palvelutasotekijöitä ovat palvelun yleinen alueellinen kattavuus ja saatavuus sekä palvelun saamiseen kuluva aika. Laadullisia palvelutasotekijöitä ovat esimerkiksi matkustusmukavuus, turvallisuus sekä tilaus- ja maksutapojen monipuolisuus. Samantyyppiset palvelutasotekijät liittyvät myös mm. vuokrauspalveluihin. Taksiliikenteen palvelutaso on määräytynyt pääosin kysynnän perusteella, mutta jatkossa takseissa esimerkiksi yöpävystys voi olla hankittava palvelu, jolle viranomainen määrittää palvelutasotavoitteet.

Kaupunkipyöräpalveluissa pyöräasemaverkon kattavuus ja tiheys, asemien sijoittelu, käytön helppous ja pyörän saatavuus ovat merkityksellisiä palvelutasotekijöitä.

Kuntien järjestämien *lakisääteisten kuljetuspalveluiden* (luku 2) minipalvelutaso on määritetty laissa. Esimerkiksi koulukuljetusten minimipalvelutaso määritetään perusopetuslaissa (628/1998) ja vaikeavammaisten henkilöiden kuljetuspalveluiden minimitaso vammaispalvelulaissa (380/1987). Usein kunnat kuitenkin järjestävät kuljetuksia minimitasoa paremmalla palvelutasolla.

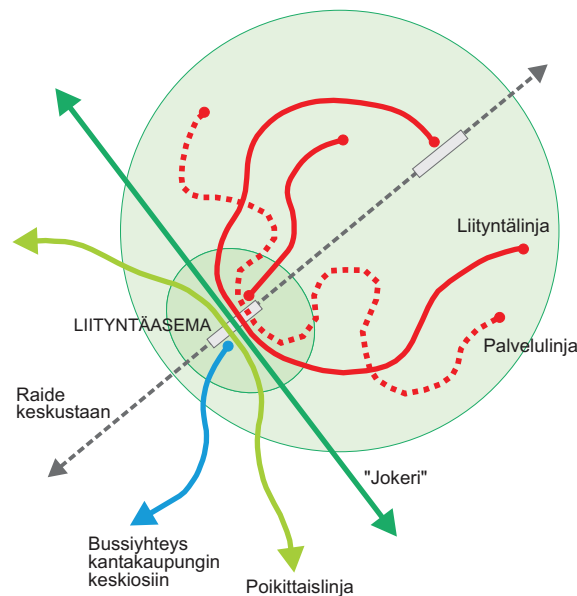
Kuva 3.2 Esimerkki toimivaltaisen viranomaisen joukkoliikenteen palvelusomärittelystä (Pirkanmaa).

3.4 Solmupisteet

Solmupisteillä on keskeinen vaikutus liikkumisen palveluiden palvelutasoon. Matkojen ja matkaketjujen eri kulkutapojen yhteensovittaminen ja arkiliikkumisen sujuvuus perustuvat toimiviin liikenteen palveluiden solmupisteisiin. Kaupunkiseutujen väliset **runkoyhteydet** ja/tai alueellisten tai seudullisten toimijoiden tuottamat liikkumisen palvelut yhdistyvät solmupisteissä matkaketjuiksi. Solmupisteillä on erityisen tärkeä rooli liikenteen palveluiden kokonaisuudessa, jossa liikenne perustuu erilaisista palveluista muodostuviin palvelukokonaisuuksiin (esim. *MaaS-palvelut*, luku 1).

Solmupisteiden palvelutasoa kehittämällä pystytään sujuvoittamaan matkaketjuja, lisäämään julkisen liikenteen matkaketjujen houkuttelevuutta ja kestävien kulkutapojen käyttöä. Oikein sijoitettujen ja hyvin varustettujen solmupisteiden toteuttaminen on keskeinen viranomaisen keino toimia uusien liikkumisen palveluiden syntymisen mahdollistajana (kuva 3.3).

Solmupisteitä kehittämällä mahdollistetaan uusien liikkumispalveluiden ja ympäristöystävällisempien kulkutapojen käyttöönottoa. Liityntäpysäköinti polkupyörä-, yhteiskäyttö-, vuokra- ja sähköautopaikkoineen ja sähköautojen lataamiseen tarvittavat rakenteet ovat esimerkkejä jo toteutetuista merkittävien solmupisteiden palveluvarustuksesta. Jatkossa solmuihin syntyy lisää uusia ja erilaisia matkaketjujen sujuvuutta ja kestävien kulkutapojen käyttöä edistäviä käyttäjälähtöisiä sovelluksia ja palveluita. Solmupisteiden palvelutasoa parantavat myös erilaiset asiakkaan arkeen liittyvät kaupalliset palvelut.

Kuva 3.3. Esimerkki joukkoliikenteen solmupisteestä (kuva: HSL).

Liikennejärjestelmän erilaisia solmupisteitä on tarkasteltu ja luokiteltu useissa tuoreissa selvityksissä. *Matkakeskukset* (luku 1), rautatie- ja lentoasemat sekä linja-autoasemat ovat merkittäviä liikenteen solmupisteitä. Muita liikkumisen palveluiden solmupisteitä voidaan luokitella solmupisteen liikenteellisen merkittävyyden perusteella. Esimerkiksi tiheän joukkoliikennepalvelun **laatukäytävissä** ja taajamien **runkolinjojen** varrella solmupisteiden ja pysäkkien varustetaso on korkeampi kuin laatuikäytävien ulkopuolella liikennöivien joukkoliikennelinjojen tai maaseudun joukkoliikenteen runkoyhteyksien reiteillä.

Myös pienemmissä solmupisteissä palvelutasoon vaikuttaa **varustetaso, mm. sääsuoja** ja solmussa tarjottu **aikataulu- ja reitti-informaatio**. Linja-autoliikenteessä **nousu-** ja **poistumispysäkkien** varustetasot eroavat toisistaan. Keskeisillä nousupysäkeillä aikataulutiedot ja pysäkkikatos ovat tärkeitä varusteita, kun taas poistumispysäkeillä voi olla tarvetta lähiympäristöä koskevaan opastukseen.

Tieliikenteen merkittävimmät solmupisteet otetaan yhä useammin huomioon kaavoituksessa rautatie- ja lentoasemien lisäksi. Solmupisteitä on kaavoituksessa luokiteltu erilaisilla nimikkeillä. Voidaan puhua valtakunnallisesta, maakunnallisesta ja alueellisesta liikenteen solmupisteestä tai esimerkiksi pääliikenneasemasta, liikenneasemasta ja pysäkestä. Useassa kunnassa on toteutettu linja-autoliikenteeseen **kunnan pääpysäkki** tai keskuspysäkki, johon kunnan alueella liikennöitävää linja-autoliikennettä pyritään keskittämään. Markkinaehtoisessa linja-autoliikenteessä uusia solmupisteitä syntyy hyvien liikenneyhteyksien varrella jo olevien palveluiden ääreen, esimerkiksi huoltoasemille.

3.5 Palvelutason ja solmupisteiden sanasto

Aikataulu (tidtabell; timetable). Tietyn linjan tai linjaston liikennevälineiden suunnitellut lähtöajat aikataulussa erikseen ilmoitetuilta pysäkeiltä tai asemilta. Aikataulusa voidaan ilmoittaa myös saapumisaika.

Aikatauluinformaatio (tidtabellsinformation; timetable information). Asiakkaille tuotettavaa tietoa tietyn linjan tai linjaston aikatauluista. Aikatauluinformaatiota välittävät esimerkiksi pysäkeillä tai terminaalialueilla sijaitsevat kiinteät aikataulut tai näyttötaulut sekä internetissä ja mobiilisovelluksissa esitettävä reitti-, linja- tai pysäkki-kohtaiset palvelut. Aikatauluinformaatio voi olla staattista tai ajantasaista (dynaamista).

Aikataulujen säännöllisyys, katso *vakiominuuttiaikataulu*.

Aikataulutettu vaihto (tidtabellsanpassat byte; scheduled transfer). Kahden joukkoliikennevälineen aikataulujen suunnittelemista sellaiseksi, että joukkoliikennevälineen vaihtoon liittyvä odotusaika on käyttäjän kannalta optimaalinen.

Ajantasainen informaatio (uppdaterad information; real-time information). Tietoa, joka päivittyy automaattisesti. Ajantasaisia liikennevälineiden kulkutietoja voidaan välittää esimerkiksi mobiilisovelluksilla tai pysäkeillä sijaitsevilla aikataulunäyttöillä. Kutsutaan myös dynaamiseksi informaatioksi.

Asema (järnvägsstation; train station). Rata- tai raideverkolla sijaitseva liikennepaikka, joka toimii henkilöliikenteen tai tavaraliikenteen palvelupaikkana.

Asema-alue (stationsområde; station area) Henkilöliikenteen junien pysähtymispaikka palveluineen ja liityntäliikennealueineen. Asema-alueeseen kuuluvat raiteet, matkustajalaiturit ja kulkuyhteydet ympäröivästä yhdyskunnasta. Liityntäliikennealueella on tyypillisesti pysäköintipaikkoja, taksiasema ja bussipysäkki.

Asemarakennus (stationsbyggnad; station building) Lämmin tila, jossa on rautatiehenkilöliikenteen palveluja, kuten odotustila tai lipunmyynti. Asemarakennus ei välttämättä ole erillinen rakennus vaan se voi olla osa isompaa rakennusta.

Asemanseutu (stationsregion; station region). Asemanseutu tarkoittaa yleensä 600–1 000 metrin säteellä asemaa ympäröivää aluetta. Asemanseutu -sanaa voidaan käyttää myös yleisterminä ratapihojen, asemien, matkakeskusten ja asemakeskusten kehittämiseen liittyvässä toiminnassa.

Asiakashinta (biljettpris; ticket price). Hinta, jonka asiakas maksaa matkastaan, yleensä sama kuin lipun hinta.

Esteettömyys (tillgänglighet; accessibility). Tarkoittaa yleiskäsitteenä kaikille käyttäjille toimivaa, turvallista ja miellyttävää ympäristöä. Esteetön liikennejärjestelmä tarkoittaa kaikkien asiakasryhmien käytettävissä olevaa liikennejärjestelmää, joka koostuu mm. esteettömistä liikennevälineistä, solmuista sekä digitaalisesti esteettömästä matkustajainformaatiosta.

Esteetön joukkoliikenne (tillgänglig kollektivtrafik; accessible public transport). Koostuu kaikkien käytettävissä olevista liikennevälineistä ja niitä palvelevista pysäkki- ja laiturirakenteista sekä asema- ja terminaalirakennuksista ja tiedosta.

Esteetön reitti (tillgänglig rutt; accessible route) Reitti yhdistää vähintään kaksi julkista aluetta ja on tarkoitettu matkustajien kulkemiseen. Esteettömän reitin kulku-yhteydet ja palvelut on suunniteltu niin, että sillä voivat kulkea kaikki liikkumis- ja toimintaesteiset henkilöt.

Joukkoliikennelinja (kollektivtrafiklinje; public transport route). Joukkoliikennepalveluiden tarjoaminen tietylle alueelle omalla linjatunnuksella. Yhdellä linjalla voi olla useita reittivaihtoehtoja. Tietyllä yhteysvälinällä voi liikennöidä useita linjoja.

Joukkoliikennelinjasto (kollektivtrafikens linjenät; public transport route network). Tietyn alueen joukkoliikennelinjojen muodostama kokonaisuus.

Joukkoliikenteen laatukäytävä (kvalitetskorridor för kollektivtrafik; public transport quality corridor). Joukkoliikenteen pääväylä, jolla on ympäristöään korkeampi palvelutaso vuorotarjonnan ja infrastruktuurin (esimerkiksi liikennevaloetuuudet, joukkoliikennekaistat, hyvin varustellut pysäkit tms.) osalta. Laatukäytävää käyttävillä linjoilla on hyvä vuorotarjonta ja paljon matkustajia.

Joukkoliikenteen runkolinja (stomlinje; trunk route). Tärkeä tiheästi liikennöity joukkoliikennelinja, joka yhdistää keskustan ja/tai merkittäviä asuin- ja työpaikka-alueita käyttäen suoria reittejä, jotka usein ovat *joukkoliikenteen laatukäytäviä*. Runkolinjaa palvelee usein joukko liityntäliikennelinjoja.

Joukkoliikenteen solmupiste (knutpunkt för kollektivtrafik; public transport node). Useiden pysäkkien muodostama kokonaisuus, joka toimii merkittävänä vaihto- tai liityntäpisteenä, tai jonka liikenteellinen merkitys on erityisen suuri.

Järjestetty vaihto (planerat byte; organised transfer). Vaihto, jossa liikennevälineen vaihto voi tapahtua aikataulutetusti samalla pysäkki- tai terminaalialueella. Mikäli joukkoliikenteen vuorovälit ovat pitkät (kuten junien kaukoliikenteessä) taataan usein vaihdon toteutuminen, vaikka matkustajia pysäkillä tuova liikenneväline olisikin aikataulusta myöhässä.

Kaupunkiliikenne (stadstrafik; urban transport). Kaupunkiseudun sisäistä liikennettä eri liikennemuodoilla. Joukkoliikenteessä vuorovälit ja pysäkkien väliset etäisyydet ovat yleensä lyhyet. Liikkumispalveluiden valikoima on monipuolinen.

Koettu palvelutaso (upplevd tjänstenivå; experienced service level). Liikkujan subjektiivinen arvio siitä, miten liikenneympäristön ja -tilanteen muodostama liikkumisen palveluiden kokonaisuus toimii.

Kokonaislaatu (standard; total quality). Kuvaa liikennepalveluiden laatua kokonaisuutena. Kokonaislaatu koostuu monista osatekijöistä, joita ovat mm. liikennepalveluiden tarjonta, luotettavuus, matka-aika, liikennöintikaluston ja *solmupisteiden* laatu sekä informaatio, maksu- ja lippujärjestelmät ja asiakaspalvelu.

Kokonaismatka-aika (restid från dörr till dörr; door-to-door travel time, total travel time). *Matkaketjun* lähtöpisteestä määränpäähän kokonaisuudessaan kuluva aika, ns. ovelta ovelle -matka-aika. Mittaamisen hankaluuden vuoksi kokonaismatka-aika ei yleensä sisällä odotteluaikaa.

Kunnan pääpysäkki (kommunens huvudhållplats; central municipal stop). Keskuspysäkki, johon kunnan alueella liikennöitäviä liikennepalveluita pyritään keskittämään, ja joka toimii *solmupisteinä* taajaman reunoilta ja kyliltä tulevalle liikenteelle.

Kävelyaika (gångtid; walking time). Matkan lähtö- tai päätepisteen ja käytettävän joukkoliikenteen pysäkin väliseen kävelymatkaan kuluva aika. Vaihdoilla matkoilla kävelyajaksi luetaan myös vaihdon yhteydessä kävelyyä käytettävä aika.

Kävelymatka (gångavstånd; walking distance). Matkan lähtö- tai päätepisteen ja käytettävän joukkoliikenteen pysäkin välinen etäisyys ympärivuotisesti kunnossapidettyä jalankulkureittiä pitkin mitattuna.

Laadulliset palvelutasotekijät (kvalitativa servicefaktorer; qualitative level of service factors). Matkustajan kokemia matkan palvelutasoon liittyviä ominaispiirteitä, joita ei voida täsmällisesti mitata. Laadullisia palvelutasotekijöitä ovat esimerkiksi asiakaspalvelun laatu, turvallisuus, matkan hallittavuus ja matkustusmukavuus.

Liikennöintiaika (trafikeringstid; service period). Joukkoliikenteessä päivän ensimmäisen ja viimeisen lähdön välinen ajanjakso, tai muu aikaväli, jolla liikennepalvelu on käytettävissä.

Liikkumisen ohjaus (mobilitetsstyrning; mobility management, transportation demand management). Toimintamalli, jolla pyritään edistämään kestävästä liikkumisesta ja vähentämään henkilöauton käyttöä muuttamalla liikkujien asenteita ja käyttäytymistä. Ohjausta toteutetaan neuvonnalla, markkinoinnilla, liikkumisen suunnittelulla sekä palveluiden koordinoinnilla ja kehittämisellä.

Liityntäpysäköinti (infartsparkering; park and ride). Kulkuneuvon (yleensä auton tai pyörän) pysäköimistä rautatieaseman, pysäkki- tai terminaali-alueen läheisyyteen, yleensä tätä varten järjestetylle pysäköintialueelle, kun matkaa jatketaan julkisilla liikennevälineillä.

Luotettavuus (tillförlitlighet; reliability). Varmuus liikennepalvelun toteutumisesta luvatuskaltaisena.

Matka-ajan ennakoitavuus (restidens förutsebarhet; travel time predictability). Tarkoittaa sitä, kuinka hyvin toteutunut matka-aika pystytään arvioimaan ennen matkan alkua. Yleisemmin kyseessä on joukkoliikenteen *luotettavuus*.

Matkaketju (resekedja; trip chain). Tarkoittaa joukkoliikenteessä (liikkumispalveluisa) yhden matkan osavaiheiden (kävely, odotus, ajo, vaihto eri osavaiheineen, ajo, kävely) muodostamaa kokonaisuutta. Liikkumistottumustutkimuksissa ja liikenneennusteissa matkaketju tarkoittaa yleensä usean peräkkäisen matkan muodostamaa kokonaisuutta.

Matkan hallittavuus (resans förutsebarhet; travel predictability). Tarkoittaa sitä, kuinka varma matkustaja voi olla matkan toteutumisesta ennakoidulla tavalla. Liikennejärjestelmän hallittavuus eli ymmärrettävyys ja selkeys sekä järjestelmän toiminnan luotettavuus vaikuttavat matkan suunnitteluun ja hallittavuuteen.

Matkan helppous (resans smidighet; convenience). Kuvaa matkan tekemisen helpoutta eli tarjolla olevien liikennepalveluiden soveltuvuutta ja vaivattomuutta erilaisiin matkan tarkoituksiin ja tarpeisiin.

Matkustajainformaatio (reseinformation; passenger information). Asiakkaalle liikenteen tarjonnasta (matkan suoritusmahdollisuuksista) ja liikennetilanteesta annettavaa tietoa. Matkustaja voi hyödyntää saatavilla olevaa informaatiota etukäteen matkaa suunnitellessaan ja matkan aikana. Informaatiota välitetään matkustajille mm. aikatauluinformaation, reittioppaiden, opasteiden, kuulutusjärjestelmien ja painettujen aikataulujen avulla.

Matkustusmukavuus (resebekvämlighet; travel comfort). Kuvaa matkan tekemisen mukavuutta. Matkustusmukavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat mm. aseman, pysäkin tai muun liikenteen solmun varustelu, kaluston laatu ja soveltavuus matkustajan tarpeisiin, mahdollisuus istumapaikkaan liikennevälineessä, istumapaikan laatu, matkan aikana tarjottavat palvelut, informaation laatu ja tarjonta sekä lippu- ja maksujärjestelmän käytettävyys.

Määrälliset palvelutasotekijät (kvantitativa servicefaktorer; quantitative level of service factors). Mitattavissa olevat palvelutasotekijät, kuten joukkoliikenteessä kävelymatkan pituus, matka-aika, liikennöintiaika ja vuoroväli.

Nousupysäkki (påstigningshållplats; boarding stop). Pysäkki, jolla on pääasiassa liikennevälineeseen nousevia matkustajia. Yksittäisen matkan näkökulmasta nousupysäkki tarkoittaa pysäkkiä, jolta matkustaja nousee liikennevälineen kyytiin. Katso *poistumis pysäkki*.

Odottelu-aika (dold väntetid; concealed waiting time). Matkan alkamista edeltävä lähtöpaikassa vietettävä aika, jota ei voida tehokkaasti käyttää hyödylliseen toimintaan. Odottelu-aika on hukka-aikaa, joka johtuu matkustajan oman aikataulun ja joukkoliikenteen aikataulujen yhteensovittamisesta.

Odotusaika (väntetid; waiting time). Solmussa, sovitussa nouto-osoitteessa tai muussa sovitussa paikassa liikennevälineen odottamiseen kuluva aika.

Oheispalvelu (tilläggservice; supplementary service). Pysäkki- tai terminaalialueella sijaitseva palvelu, jota matkustaja voi hyödyntää. Oheispalveluita voidaan tarjota myös liikennevälineessä matkan aikana.

Palvelulinja (servicelinje; service line). Palveluliikennettä hoitava joukkoliikennelinja (Katso palveluliikenne).

Palvelutaso (servicenivå, trafikstandard; level of service). Kuvaa yleisesti liikennejärjestelmän, tarjottavan liikennepalvelun, matkan tai matkustuksen laatua. Joukkoliikenteen palvelutaso muodostuu määrällisistä ja laadullisista tekijöistä. Määrällisillä palvelutasotekijöillä (esimerkiksi liikennöinti-aika, vuorotiheys) kuvataan tarjonnan määrää ja niille on annettavissa numeerinen arvo. Laadulliset palvelutasotekijät kuvaavat matkustajan kokemia matkan palvelutasoon liittyviä ominaispiirteitä, joita voidaan arvioida laadullisin tutkimusmenetelmin.

Palvelutasokriteerit (servicenivåkrav; service level requirements). Tarjonnan palvelutasotekijälle asetettuja luokiteltuja ohjearvoja, jotka määräävät harjoitetun liikenteen palvelutasoluokan.

Palvelutasoluokka (servicenivåklass; service level category). Joukkoliikenteen palvelutasoa tietyllä alueella tietyntä ajankohtana. Palvelutasoluokille määritellään kriteerit, jolloin eri alueiden palvelutasoja voidaan vertailla.

Palvelutasomäärittely (definiering av servicenivå; service level definition). Tietyllä alueella tavoiteltavan joukkoliikenteen palvelutason kuvaaminen käytettyjen palvelutasotekijöiden avulla.

Palvelutasotavoite (servicenivåmål; service level goal). Joukkoliikenneyhteyksien suunnittelussa kullekin tarkastellulle palvelutason osatekijälle, kuten esimerkiksi vuorovälille tai kävelymatkalle, asetettu palvelutasoluokkakohtainen tavoitetaso.

Palvelutasotekijä (servicenivåfaktor, service level factor). Jokin joukkoliikennejärjestelmän ja matkan ominaispiirre, joka vaikuttaa matkustajan palvelukokemukseen. Matkan kokonaispalvelutaso muodostuu useiden eri palvelutasotekijöiden yhteisvaikutuksena. Palvelutasotekijät voidaan jakaa esimerkiksi laadullisiin ja määrällisiin palvelutasotekijöihin.

Poistumis pysäkki (avstigningshållplats; alighting stop). Pysäkki, jolla on pääasiassa liikennevälineestä poistuvia matkustajia. Yksittäisen matkan näkökulmasta poistumis pysäkki tarkoittaa pysäkkiä, jolla matkustaja poistuu liikennevälineestä. Katso *nousupysäkki*.

Pysäkki (hållplats; stop). Joukkoliikennelinjan varrella tai päätekohtassa oleva erikseen liikennemerkillä merkitty paikka, jossa joukkoliikenneväline pysähtyy matkustajien ottamista ja jättämistä varten. Pysäkillä matkustajat odottavat joukkoliikennevälinettä, nousevat siihen tai poistuvat siitä.

Pysäkki-aika (hållplatsens passertid; stop passing time). Liikennevälineen arvioitu lähtöaika reitin varrella olevalta pysäkiltä.

Pysäkki-informaatio (reseinformation på hållplats; bus stop travel information). Pysäkillä matkustajille annettavaa tietoa mm. linjojen aikatauluista ja reiteistä sekä pysäkkiä käyttävistä linjoista ja pysäkin lähiympäristöstä.

Pysäkkiverkko (hållplatsnät; stop network). Tietyn liikennöintialueen pysäkkien muodostama kokonaisuus. Pysäkkiverkon tiheydellä on vaikutusta esimerkiksi kävelymatkojen pituuksiin.

Pääte pysäkki (ändhållplats; end stop). Joukkoliikennelinjan pääteasteenä toimiva pysäkki, jolta linjan liikennöinti alkaa ja jolle se päättyy.

Rautatieliikennepaikka (trafikplats på järnväg; rail traffic operating point). Junaliikenteen ohjaamista tai asiakaspalvelua varten nimetty paikka. Rautatieliikennepaikka on liikennepaikka, linjavaihde tai seisake. Rautatieliikennepaikat on lueteltu rautatieliikennepaikkarekisterissä.

Saattoliikenne (angöringstrafik; kiss and ride). Matkaketjuihin liittyvää liikennettä, jossa matkustaja saatetaan asemalle, pysäkillä tai muuhun liikenteen solmupisteeseen tai noudetaan sieltä henkilöautolla tai muulla kulkuneuvolla.

Saavutettavuus (tillgänglighet; accessibility). Yksilön mahdollisuus saavuttaa tarvitsemansa määrän päät, kuten työpaikka, koulu tai palvelut. Saavutettavuuteen vaikuttavat asumisen, työpaikkojen ja palveluiden sijainti toisiinsa nähden, liikenneyhteydet ja liikenteen palveluiden määrä ja laatu. Saavutettavuudella voidaan viitata myös esteettömyyteen.

Seisake (hållställe; railway halt). Rautatieliikennepaikka voidaan määrätä seisakkeeksi, jos sillä on käytössä oleva matkustajalaituri. Seisakkeella voi olla vaihde tai vaihteita, jotka on varustettu kuten linjavaihde.

Seutuliiikenne (regional kollektivtrafik; regional public transport). Keskuskaupungin ja sen vaikutusalueen sisäistä liikennettä, joka palvelee seudun ja keskuskaupungin välisiä yhteyksiä.

Solmupiste (knutpunkt; node). Matkustajaterminaali, pysäkki, asema tai muu paikka, jossa vaihdetaan liikennevälineestä tai -palvelusta toiseen.

Staattinen informaatio (statisk information; static information). Tietoa, jota ei päivitetä jatkuvasti. Esimerkki staattisesta informaatiosta on paperiaikataulu.

Säännöllisyys, (regularitet; regularity). Mittaa aikataulun mukaisen liikennöinnin täsmällisyyttä kokonaisuutena. Säännöllisyyden mittarina voi olla esim. aikataulupoikkeamien tai vuorovälien jakauma (poikkeamien suuruus ja yleisyys) tietynä ajanjaksona. Katso *täsmällisyys*.

Täsmällisyys (punktighet; punctuality). Kuvaa sitä, kuinka hyvin yksittäisen liikennevälineen todellinen saapumisaika, lähtöaika tai vuoroväli vastaa ilmoitettua aikataulua. Katso *säännöllisyys*.

Vaihto (byte, omstigning; transfer). Siirtyminen liikennevälineestä toiseen. Vaihtoon liittyy usein sekä kävelymatkaa että odotusaikaa.

Vaihtovastus (bytesmotstånd, omstigningsmotstånd; transfer penalty, interchange penalty). Matkustamisen vastus (kustannukset, käytetty aika, tehty työ, sekä epämuakavuus), kun henkilöliikenteen matkustaja vaihtaa kulkuvälinettä. Vaihtovastusta käytetään liikennemalleissa selittämään ihmisten päätöksentekoa.

Vaihtoaika (bytestid, omstigningstid; transfer time). Liikennevälineen vaihdon edellyttämä kokonaisaika, joka sisältää vaihtoon kuluvan kävelyajan ja odotusajan.

Vakiominuuttiaikataulu (fast minuttidtabell; fixed minute time table). Aikataulu, jossa tietyn linjan lähdöt toistuvat aina samoilla tunnin minuuttiluvuilla.

Virtuaalipysäkki (virtuell hållplats; virtual stop). Sovittu linja-auton pysähdyspaikka, jota ei ole merkitty maastoon pysäkkimerkillä.

Vuoro (tur; departure). Yksi joukkoliikennevälineen aikataulun mukainen liikennöintikerta lähtöpysäkiltä päätepysäkille. Liikennöinnin suunnittelussa ja toteutuksessa vuoro voi tarkoittaa myös yhtä linjalla kiertävää autoa/junaa, jolla on oma tunnusnumeronsa ja aikataulunsa.

Vuorotarjonta (turutbud; service supply). Joukkoliikennelinjan aikataulunmukaisten lähtöjen määrä tietyllä ajanjaksolla, esim. vuoroa/vrk.

Vuoroväli (turintervall; service frequency). Tietyn linjan saman ajosuunnan peräkkäisten lähtöjen välinen aikaero.

3.6 Lisätietoa palvelutasosta ja solmuista

Joukkoliikenteen palvelutason määrittely. Liikenneviraston ohjeita 31/2015.

Kiiskilä, K ja Tuominen, J (2017). Kansalaisten tyytyväisyys liikennejärjestelmään ja matkaketjuihin. Kyselytutkimus, Liikennevirasto.2017.

Matkaketjujen palvelutason kehittäminen kaukoliikenteen solmupisteissä. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 37/2017.

Metsäranta H, Kiiskilä K, Launonen P ja Kivari M (2013). Matkojen ja kuljetusten palvelutaso ja tunnusluvut. Palvelutasohankkeen tuloksia vuonna 2012. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 4/2013.

Pysäkkitiedon hallinta Suomessa. Liikenneviraston ohjeita 29/2017.

Tuominen V-M, Setälä N ja Hyökki-Kotilainen K (2012). Sata solmupysäkkiä Suomeen - esiselvitys. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 13/2012.

Uusitalo, J (2017). Suomen taksiliikenteen koettu palvelutaso sekä taksiliikenteen sidosryhmien odotukset ja aiomukset liittyen lakiin liikenteen palveluista. Tampereen teknillinen yliopisto. Diplomityö.

Valli, R ja Frösén, N (2016). Liikkumisen palveluiden tavoitteellinen palvelutaso – Maakunta keskusten väliset matkaketjut. Liikennevirasto, liikenteen palvelut -osasto. Helsinki 2016. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 34/2016.

Weiste, H ja Iikkanen, P (2013). Pitkänmatkaisen liikenteen palvelutasolinjaukset. Matkojen ja kuljetusten palvelutasohankkeen pilottiselvitys. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 8/2013.

Weiste, H, Mantila, A ja Seila, M (2014). Valtakunnallinen pysäkkiselvitys – pysäkkiverkot ja pysäkkien palvelutaso. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 43/2014.

4 Lippu-, maksu- ja tietojärjestelmät

4.1 Matkustusoikeudet ja hinnoitteluperiaatteet

Lippujärjestelmä (*taksa- ja lippujärjestelmä*, poistuva termi) määrittää matkustusoikeuksien (matkalippujen) hinnoitteluperiaatteet ja tarjottavat **lipputuotteet**. Lippujärjestelmästä ja hinnoittelusta vastaavat *palvelusopimusasetuksen* (luku 1) mukaisessa liikenteessä viranomainen ja *markkinaehtoisessa liikenteessä* (luku 1) yritykset. Matkustusoikeuksien hinnoittelu määräytyy tyypillisesti matkan ominaisuuksien, kuten pituuden, ajankohdan, toistuvuuden, käytettyjen liikennevälineiden ja matkustajan alennusperusteiden sekä maksutavan perusteella. Hinnoittelu vaikuttaa kysyntään.

Palveluiden käytön säännöllisyyteen perustuvia lipputuotteita ovat mm. **kertalippu**, **sarjalippu**, **arvolippu** ja **kausilippu** sekä matkailija- ja tapahtumaliput. **Erityisryhmille** matkan hinta voi olla tavanomaista perushintaa alhaisempi. Joissakin tapauksissa voidaan myöntää maksuton matkustusoikeus. Liikkumispalveluita välittävillä *yhdistämispalveluille* (luku 1) on ominaista, että matkustusoikeuksia tarjotaan *matkaketjuina* (luku 3) tai **palvelupaketteina**, joiden laajuutta ja voimassaoloaikaa voidaan vaihdella.

Joukkoliikenteen hinnoittelu on perinteisesti ollut staattista joko **etäisyysperusteisesti** (pitkämatkainen liikenne) tai **vyöhykehinnotteluna** (kaupunkiseutujen sisäinen liikenne). Markkinaehtoisen julkisen liikenteen kohdalla on alkanut yleistyä **dynaaminen hinnoittelu**, jossa hintoja muunnellaan reaaliaikaisesti hinnoitteluun vaikuttavien tietojen perusteella.

4.2 Maksujärjestelmä

Liikenteen palveluiden käytöstä perittävien maksujen keräämiseen tarvitaan **maksujärjestelmä**, jonka pohjana *joukkoliikenteessä* (luku 1) ovat alueen lippujärjestelmä, maksujen osittaiseen keräämiseen ja kontrollointiin käytettävä **rahastusjärjestelmä** sekä **clearingjärjestelmä** ja mahdollisesti muita **taustajärjestelmiä**. Muissa *liikkumispalveluissa* (luku 1) maksu- ja rahastusjärjestelmä tarkoittaa esimerkiksi käteis-, kortti- ja mobiilimaksamisen järjestelmiä tai **käyttäjätilin** (**matkatili**) kaltaista ratkaisua. Rahastusjärjestelmät voidaan jakaa **avoimiin** ja **suljettuihin**.

Lippu- ja maksujärjestelmien rakenteet muuttuvat etenkin suurilla kaupunkiseuduilla, ja alati kasvava osa matkustajista hankkii matkalippunsa (myös kertaliput) ennakoon. Säännöllisessä joukkoliikenteen matkustuksessa käytetään pääasiassa **matkakorttia**, jolle hankitaan matkustusoikeutta **kauden** (aikaa), **arvon** (rahamäärää) tai sarjalippujen (matkoja) muodossa. Nykyiset matkakortit ovat pääosin etälueuttavia ja kontaktittomia älykortteja, joita voi ladata myyntipisteissä, automaateissa tai verkko-kaupassa. Matkustusoikeuden voi usein hankkia myös **mobiililippuna**.

Matkustusoikeuden hankkimisessa siirrytään kohti **tunnistepohjaista maksamista**, jossa tuotteita ja hankittuja matkoja hallinnoidaan esimerkiksi matkatilin kautta.

Matkatapahtuman tai asiakkaan tunnistaminen voidaan tehdä sähköisesti luettavalla tunnisteella (esimerkiksi matkakortti) tai muulla sähköisellä tunnistusratkaisulla (esimerkiksi QR-koodi), joita käytetään ainoastaan haltija- ja tuotetiedon **tunnistena**. Varsinainen tuotehaku ja myynti- ja maksutapahtuma hoidetaan tunnistepohjaisessa taustajärjestelmässä. Tunnistepohjaisissa järjestelmissä on mahdollista toteuttaa laajat **rajapinnat**, joilla ulkoisia toimijoita voidaan kytkeä osaksi myynti- ja palveluverkostoa. Tunnistaminen voidaan tehdä eri tavoin ilman matkakorttia.

Sähköisten lippujen käyttö ja ajoneuvoissa tapahtuva lipunmyynti edellyttävät **ajoneuvojärjestelmää** ja siihen kuuluvaa **rahastuslaitetta**, jolla voi tulostaa lippuja ja jossa on lukija sähköisille lipuille. Lisäksi voi olla ns. erillislukija. Nämä yhdessä lukevat tunnisteiden ja välittävät tiedon taustajärjestelmään tai vaihtoehtoisesti kommunikoivat suoraan kortin kanssa. Lukijan tekniikasta ja ohjelmoinnista riippuu, millaisia tunnisteita se pystyy lukemaan. Rahastuslaite voi todeta matkustusoikeuden kelpoisuuden (kausilippu ja vaihto-oikeus) tai vähentää suoraan matkustajalle ladattua rahamäärää lippujärjestelmän mukaisesti. Rahastuslaitteet ovat yhteydessä maksujärjestelmään, joka rekisteröi matkan tyyppin ja maksetun hinnan.

4.3 Lippu- ja maksujärjestelmien yhteentoimivuus

Markkinaehtoisessa liikenteessä (luku 1) eri joukkoliikennemuodoilla (linja-autot, rautatiet) ja eri kaupunkiseuduilla on historiallisesti ollut omat suljetut lippujärjestelmänsä. Palvelusopimusasetuksen mukaisessa liikenteessä pyritään muodostamaan seudullinen **integroitu joukkoliikennejärjestelmä (integroidut julkiset henkilöliikennepalvelut)**, joissa on tavallisesti yhteinen seudullinen lippujärjestelmä ja **yhteiskäyttöinen maksujärjestelmä**. Uudet tekniikat helpottavat eri liikennevälineissä ja eri alueilla käytettävissä olevan yhteiskäyttöisen maksujärjestelmän luomista.

Tie- ja raideliikenteessä *henkilökuljetuspalvelun* (luku 1) tarjoajan, *välityspalvelun* (luku 1) tarjoajan tai näiden **puolesta asioivan** lippu- ja maksujärjestelmästä vastaavan toimijan on avattava liikkumispalvelun tarjoajille ja *yhdistämispalvelun* (luku 1) tarjoajille pääsy lippu- ja maksujärjestelmänsä **myyntirajapintaan**. *Liikennepalvelulaissa* (luku 1) määritellään tarkemmin, millaisia lipputuotteita myyntirajapinnan kautta tulee olla mahdollista hankkia ja millaisia palveluiden varauksia sitä kautta tulee voida tehdä.

Myyntirajapinnan käyttö edellyttää sopimusta toimijoiden välillä. Rajapinnan avaamiseen ja sopimukseen veloitettuja tie- ja raideliikenteen liikennepalveluiden tuottajia ovat käytännössä joukkoliikennettä järjestävät *toimivaltaiset viranomaiset* (luku 1), linja-autorytykset ja rautateiden henkilökuljetuspalvelut sekä taksien välityskeskukset. Myyntirajapintojen mahdollisia käyttäjiä ovat yhdistämispalveluiden tarjoajat palvelukokonaisuuksia myydessään, toiset kuljetuspalveluiden tuottajat esimerkiksi **yhdistettyjä lipputuotteita** myydessään. Liikennepalvelulain mukaan myyntirajapinnan avaamiseen veloitettun palveluntarjoajan ja rajapintaa hyödyntävän liikkumistai yhdistämispalvelun tarjoajan on tehtävä yhteistyötä tarvittavien käytännön järjestelyjen mahdollistamiseksi. Toimijoita ohjeistetaan **käytännösäännöillä**, joita valmistellaan ja ylläpidetään viranomaistyönä tiiviissä yhteistyössä alan toimijoiden kanssa.

Matkustusoikeuden myynti-, maksu- ja käyttötapaukset voidaan erottaa toisistaan, jos matkustaja-asiakasta veloitetaan jälkikäteen esimerkiksi kuukausittain. **Maksurajapintoja** ei käytännesääntöjen yhteydessä ole määritelty, vaan maksuliikenteessä nojataan markkinoiden valmiisiin ja tuotteistettuihin palveluihin.

Jos liikkumispalveluiden käyttöoikeuksia myyvät tai välittävät eri tahot kuin niitä tuottavat, tarvitaan kustannusten ja tulojen selvittämiseen ja korvausten kohdentamiseen taloudellinen **selvittely-** eli **clearingjärjestelmä**. Selvittely tehdään osapuolten kesken tehtyjen sopimusten mukaisesti.

4.4 Liikenteen palveluiden tietojärjestelmät

Liikenteen palveluiden varaamiseen, myyntiin, maksamiseen, korvausten välittämiseen ja matkustajainformaatioon tarvitaan erilaisia tietojärjestelmiä. Tietojärjestelmillä on lisäksi tärkeä tehtävä liikenteen palveluiden suunnittelun, hankinnan ja palveluiden kehityksen seurannan tukena. Tietojärjestelmät myös sovittavat yhteen eri osapuolten toimintaa.

Liikennepalvelulain tietovaatimusten perimmäisenä tavoitteena on, että asiakas saisi kattavaa tietoa löytääkseen, hankkiakseen ja käyttääkseen helposti ja tehokkaasti liikkumispalveluita. Asiakkaat käyttävät yritysten tarjoamia välitys- ja yhdistämispalveluita. Asiakasnäkymissä hyödynnetään ja yhdistellään tietojärjestelmien valmiita tai kehitettyjä rajapintoja. Järjestelmät perustuvat tietokantoihin, joihin erilaiset käyttäjäsovellukset ja palvelut liittyvät **yhteentoimivien rajapintojen** kautta.

Liikkumispalveluiden tarjoajan on huolehdittava siitä, että palvelua koskevat *olennaiset tiedot* (luku 1) ovat saatavilla koneluettavana ja vakiomuotoisena avoimesta rajapinnasta. Olennainen tieto tarkoittaa reitti-, pysäkki-, aikataulu-, hinta- ja saatavuustietoja sekä esteettömyystietoja. Tietojen avaamisen keskeinen tarkoitus on edistää erilaisten liikenteen palveluiden syntymistä. Asiasta säädetään Valtioneuvoston asetuksessa liikkumispalveluita koskevista olennaisista tiedoista (Asetus 643/2017). Suomen kansallinen **liikkumispalvelukatalogi** (National Access Point, NAP) ja pienille toimijoille tarkoitettut digitointityökalut olennaisten tietojen avaamiseksi ovat osoitteessa <https://finap.fi/>.

Operatiiviseen käyttöön tarkoitettuja tietoja ovat Suomeen suunnitellut tietokantasovellukset. Sellainen on esimerkiksi Liikenneviraston omistama **Digiroad**, johon on koottu koko Suomen tie- ja katuverkon tarkat sijainnit sekä tärkeimmät ominaisuustiedot. **Digitrafficin** kautta on saatavissa ajantasaista tie-, rautatie- ja vesiliikenteen liikenne- ja olosuhdetietoja.

Matkustajille tarkoitettu ajantasainen reitti- ja aikataulu- ja saatavuusinformaatio ovat olennainen osa liikenteen palveluiden tietojärjestelmiä. Näihin kuuluvat esimerkiksi **reittioppaat** ja pysäkeillä olevat sähköiset aikataulunäytöt tai kaupunkipyörien saatavuustieto.

Liikenteen palveluiden suunnitteluun, tilastointiin ja rekisteröintiin on toteutettu useita tietojärjestelmiä, sovelluksia ja palveluita. Esimerkkejä tutkimus- ja suunnittelukäyttöön tarkoitetuista tietojärjestelmistä ovat joukkoliikennerekisteristä **GTFS-**muotoon kootut linjasto- ja aikataulutiedot, paikkatietomuotoiset joukkoliikenteen tarjonta ja pysäkkien nousijatiedot sekä rahoituslähteiden ja ajoneuvojen tilastointi.

Osa toimivaltaisista viranomaisista, mm. Helsingin seudun liikenne (HSL), tarjoaa avointa dataa sekä rajapintapalveluina että ladattavina aineistopaketteina. Tarjolla on rajapinnat esimerkiksi reittioppaan reititykseen, kartta-aineistoihin, ajoneuvojen paikannukseen ja liikennetiedotteisiin. Kolmannet osapuolet voivat avointa dataa hyödyntämällä kehittää edelleen omia sovelluksiaan ja palveluita.

4.5 Lippu-, maksu- ja tietojärjestelmien sanasto

Ajoneuvojärjestelmä (fordonssystem; vehicle front end system). Sisältää mm. kuljettajapäätteen ja myyntilaitteen tietoliikenneyhteyksineen. Kuljettajapäätteen tarjoaa tietoa linjan reitistä karttapohjalla ja pysäkkilistauksena, poikkeusreiteistä ja liikennehäiriöistä sekä aikataulussa pysymisestä. Kuljettajapäätteen kautta välittyy myös tieto auton saapumisajasta pysäkkien ja terminaalien näytöille. Myyntilaitteen kautta kuljettaja voi myydä lippuja ja seurata matkakortinlukijan leimauksia ja peruuttaa maksutapahtumia. Tiedonsiirto taustajärjestelmään tapahtuu mobiiliverkon kautta.

Arvo (värde; value). EU:n palvelusopimusasetuksessa arvo tarkoittaa julkisen henkilöliikenteen palvelusta maksettavan kokonaiskorvauksen ja muiden palveluun liittyvien tulojen yhteismäärää asetuksessa määritellyllä tavalla.

Arvolippu (värdekort; value card). Haltija- tai henkilökohtainen lipputuote, johon on ladattu arvoa (rahaa) maksamista varten. Ostettaessa näytetään matkakorttia tai muuta henkilötunnistetta, ja lipputuotteelle merkitään hankittu oikeus palvelun käyttöön. Arvolipun käytöstä aiheutuvat tulot ja niiden kohdistuminen riippuvat sopimuksista.

Avoin rahastusjärjestelmä (stickprovskontrollsystem; random sampling in ticket inspection). Avorahastusjärjestelmä. Järjestelmä, jossa matkustusoikeutta ei säännönmukaisesti tarkisteta liikennevälineeseen noustessa, matkan aikana tai poistuttaessa. Esimerkiksi raitiovaunuissa ja lähiliikenteen junissa on avorahastusjärjestelmä. Avoimessa järjestelmässä tehdään lipuntarkastuksia, joiden yhteydessä oikeudetta matkustavilta peritään matkan hinnan lisäksi määrätty tarkastusmaksu.

Clearing (clearing; clearing). Selvittely. Joukkoliikenteen lippu- ja maksujärjestelmän taloudellisen selvityksen työkalu, jolla maksut tuloutetaan oikeille tahoille käyttöjen mukaan, laskutetaan myynnit jälleenmyyjiltä ja ylläpidetään arvolipun tasetiliä. Myös liikenteen palvelun myynnin tulojen ja saatavien selvitys, jolla jyvitetään matkakettuun liittyviä kustannuksia ja maksettavia tasaussummia. Korvausten tilittäminen luetaan usein osaksi clearing-toimintaa. Selvittelyä tarvitaan esimerkiksi silloin, kun on alueellinen lippujärjestelmä, jonka lipputuotteilla voi hankkia eri tuottajien palveluita.

Digiroad (Digiroad; Digiroad). Yleisiä ja yksityisiä teitä sekä katuja koskevat tiedot käsittävä valtakunnallinen tietojärjestelmä ja tietopalvelu. Digiroad perustuu lakiin tie- ja katuverkon tietojärjestelmästä (991/2003). Tietojärjestelmässä ovat koko Suomen tie- ja katuverkon tarkat sijainnit sekä tärkeimmät ominaisuustiedot. www.digiroad.fi

Digitraffic (Digitraffic; Digitraffic). Liikenneviraston ylläpitämä rajapintapalvelukokonaisuus, jonka kautta jaetaan ajantasaista liikenne- ja olosuhdetietoa Suomen liikenneväyliltä. Digitraffic -palvelun tiedot kattavat tie-, rata- ja vesiliikenteen. Suurin osa tietolajeista saadaan Liikenneviraston ylläpitämistä tiedonkeruujärjestelmistä. <http://digitraffic.fi/>

Digitransit (Digitransit; Digitransit). Digitransit on Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymän (HSL), Liikenneviraston ja TVV LMJ Oy:n yhteinen hanke, jossa toteutetaan avoin kansallinen reittiopas. <https://digitransit.fi/>

Dynaaminen hinnoittelu (dynamisk prissättning; dynamic pricing). Dynaamisessa hinnoittelussa hintoja päivitetään hinnoitteluun vaikuttavien tietojen perusteella. Dynaamisessa hinnoittelussa hinta voi olla joko tuote- tai palvelukohtainen, segmentti-kohtainen tai asiakaskohtainen.

ERRU (European Register for Road Transport Undertakings). EU-asetuksen 1071/2009 mukainen kansalliset liikennelupajärjestelmät yhdistävä tietojärjestelmä, jolla seurataan tieliikenteen luvanhaltijoiden kelpoisuutta Euroopan alueella. Suomessa *VALLU* (luku 7) on ollut tällainen rekisteri henkilökuljetusten osalta. Liikennepalvelulain mukaan Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi ylläpitää valtakunnallista *liikenneluparekisteriä*.

Etäisyysperusteinen hinta (avståndsbaserat pris; graduated fare system). Matkan pituuden mukaan määräytyvä hinta.

GTFS (General Transit Feed Specification). Googlen kehittämä joukkoliikenteen tiedonsiirtoformaatti, joka kuvaa mm. reittien staattiset pysäkki-, aikataulu- ja reittitiedot.

Integroidut julkiset henkilöliikennepalvelut (integrerad kollektivtrafik; integrated public passenger transport services). EU:n palvelusopimusasetuksen määritelmän mukaan ”määrätyllä maantieteellisellä alueella tarjottavia yhdistettyjä liikennepalveluita, joiden osalta käytetään samaa tiedotuspalvelua, lippujärjestelmää ja aikataulua”. Katso *integroitu joukkoliikennejärjestelmä*.

Integroitu joukkoliikennejärjestelmä (integrerat kollektivtrafiksystem; integrated public transport system). Tietyn alueen joukkoliikenne suunnitellaan ja järjestetään kokonaisuutena, jossa ovat mukana kaikki alueen joukkoliikennetoimijat (katso *integroidut julkiset henkilöliikennepalvelut*). Järjestelmään kuuluvat yhteiset tai yhteen toimivat lippu-, maksu- ja informaatiojärjestelmät ja yhteen sovitetut aikataulut. Integroitu järjestelmä käsittää eri joukkoliikennemuodot ja siihen voidaan kytkeä myös muita liikkumispalveluita, kuten taksit, kutsuliikenne, kaupunkipyörät ja yhteiskäyttöautot.

Kausilippu (säsongbiljett, periodbiljett; season ticket, season pass). Henkilökohtainen tai haltijakohtainen lippu, joka oikeuttaa rajattomaan liikkumispalvelun käyttöön tietyllä alueella tiettyinä aikana. Kausilippu voi olla esimerkiksi kuukausilippu tai vuosilippu.

Kertalippu (enkelbiljett, engångsbiljett; single ticket). Matkustusosoikeus yhteen vaihdottomaan tai vaihdolliseen matkaan tai matkaketjuun.

Käyttäjätili katso *matkatili*.

Käytännesäännöt (uppförandekodex; Code of Practice). Liikenne- ja viestintäministeriön käynnistämässä Lippu-hankkeessa julkaistut suositukset liikkumispalveluiden tarjoajien sopimuksista ja yhteistyöstä matkaketjujen tarjoamiseksi. Käytännesäännöt toimivat tarkistuslistana ja oppaana liikkumispalveluiden tuottajien välisten sopimusten tekemisessä. Käytännesäännöt ovat oikeudelliselta luonteeltaan viranomaisen ohjeita ja suosituksia.

Liikkumispalvelukatalogi (nationell åtkomstpunkt; National Access Point). Avoin kansallinen yhteyspiste, johon liikkumispalveluiden tuottajat toimittavat tietoja koneluetavista rajapinnoistaan. Tarjoaa pienille toimijoille tietojen digitointi- ja tallennustyökälun olennaisten tietojen rajapintojen avaamiseksi. <https://finap.fi/>

Lippujärjestelmä (biljettsystem; ticket system). Lipputuotteista, hinnoitteluperiaatteista, hankinta- ja hallinnointitavoista, lippujen kelpoisuudesta ja käyttötavoista muodostuva kokonaisuus.

Lipputuote (biljettprodukt; ticket product) Tietyn tyyppinen ja lajinen matkalippu (esimerkiksi koululaisen sarjalippu) muodostaa oman lipputuotteensa. Eri lipputuotteita ovat esimerkiksi kertalippu, sarjalippu, arvolippu ja kausilippu sekä koululaislippu, eläkeläislippu ja matkailijalippu.

Lippu- ja maksujärjestelmä (biljett- och betalningssystem; ticket and payment system). Määrittelee alueella toimivan henkilökuljetuspalvelun lippujen hinnoitteluperiaatteet ja käytettävät lipputuotteet. Lippujärjestelmää ja maksujärjestelmää käsitellään usein yhtenä kokonaisuutena.

Maksujärjestelmä (betalningssystem; payment system). Liikenteen palveluiden käytöstä perittävien maksujen keräämiseen tarvittava järjestelmä. Maksujärjestelmä voi olla laaja kokonaisuus, johon kuuluvat lippujen rahastus ja siihen liittyvien asema- ja ajoneuvolaitteiden toiminnan ohjaus sekä lipputulosten selvittely ja kokonaisuutta hallitseva taustajärjestelmä.

Maksurajapinta (betalningsgränssnitt; transaction interface). Välittää maksuja eri toimijoiden välillä, esimerkiksi yhdistämispalvelun kautta varatun matkan maksutapahtuman maksunsaajan palveluntarjoajalle. Maksupalveluita tarjoavat esimerkiksi finanssipalvelutalojen tarjoamat maksuseinät, maksupalvelut ja verkkolaskupalvelut. Finanssivalvonnan Maksulaitosrekisterissä on tällä hetkellä useita kymmeniä Suomessa toimivia maksuvälityspalveluiden tarjoajia.

Matkakortti (reskort; travel card). Sirukortti, johon voidaan ladata haluttu lipputuote tai joka toimii tunnisteena matkatilin käytössä.

Matkatili (reskonto; travel account). Henkilökohtainen tili liikkumispalvelun tarjoajan taustajärjestelmässä. Tili voi sisältää arvoa, kautta ja erilaisia käyttöoikeuksia esimerkiksi yhteiskäyttö- tai vuokra-autoon tai taksiin. Tilin omistaja tunnustetaan käyttötapahtumissa *tunnisteen* avulla.

Mobiililippu (mobilbiljett; mobile ticket). Puhelimen tai muun kannettavan laitteen sovellus, jonka kautta voi ostaa matkalippuja laitteeseen tai *matkatilille* ja joka toimii tunnisteena lippua käytettäessä.

Multimodaaliset matkatietopalvelut (multimodala reseinformationstjänster; Multimodal Travel Information Services). Käsite tulee Euroopan komission asetuksista (EU) 2017/1926 EU:n laajuisten multimodaalisten matkatietopalvelujen tarjoamisesta. Asetuksella tavoitellaan kansallisia matkatiedon yhteyspisteitä, joiden kautta eri toimijat saavat nopeasti tiedot matkatiedon rajapinnoista ja kansallisista reitityspalveluista. Tällaisten palvelujen tulisi olla saatavilla kaikilla EU:n verkoilla vuoden 2023 joulukuuhun mennessä. *Liikkumispalvelukatalogi* on tämän nk. multimodaaliasetuksen kansallista täytäntöönpanoa.

Myyntirajapinta (försäljningsgränssnitt; sales interface). Rajapinta liikkumispalvelun tuottajan lippu- ja maksujärjestelmään. Rajapinnan kautta voi varata ja tilata matkan tai muun liikkumispalvelun. Myyntirajapinnan kautta esimerkiksi kuljetuspalvelun tuottaja voi päästää välitys- tai yhdistämispalvelun tuottajan hankkimaan matkalipun tai varaamaan ajoneuvon omalle asiakkaalleen. Myyntirajapinnassa siirretään osittain samoja tietoja kuin liikennepalvelulain edellyttämässä *olennaisten tietojen rajapinnassa*.

NAP (National Access Point), katso *liikkumispalvelukatalogi*.

Palvelupaketti (servicepaket, tjänstepaket; service package). *Yhdistämispalvelun* (luku 1) tarjoama kokoelma *liikkumispalveluita* (luku 1) paketoituna yhdeksi tuotteeksi.

Puolesta-asiointi (sköta ärenden för andras räkning; acting on someone else's behalf). Asioiminen asiakkaan tahdosta ja hänen puolestaan eri palveluissa. Liikennepalvelulaki velvoittaa liikkumis- tai yhdistämispalvelun tarjoajan tai näiden puolesta lippu- ja maksujärjestelmästä vastaavan toimijan mahdollistamaan puolesta-asioinnin. Tämä tarkoittaa sitä, että toiselle liikkumis- tai yhdistämispalvelun tarjoajalle tulee avata pääsy järjestelmiin hankkimaan palvelun käyttäjän pyynnöstä hänen puolestaan lipputuotteita tai muita liikkumispalvelun käyttöön oikeuttavia tuotteita hyödyntäen palvelun käyttäjän olemassa olevalla käyttäjätulilla olevia tunnist- ja käyttäjätietoja.

Rahastusjärjestelmä, katso *avoin rahastusjärjestelmä, suljettu rahastusjärjestelmä*.

Rahastuslaite (inkasseringsapparat; fare collection device). Toimii ajoneuvojärjestelmän alaisuudessa maksupäätteenä, joka lukee älykortteja ja myy paperilippuja. Rahastuslaite tai sen osa voi olla matkakortinlukija, RFID- tai NFC-etälukija tai QR-koodilukija.

Rajapinta (applikationsprogrammeringsgränssnitt; application programming interface, API). Tietojärjestelmän ulospäin näkyvä liitäntä, jonka kautta ohjelmat voivat tehdä pyyntöjä ja vaihtaa tietoja eli ”keskustella keskenään”. Rajapinta voi olla pelkkä datarajapinta, jonka kautta voi lukea dataa (esimerkiksi aikataulu- ja reittitietoa) toiseen järjestelmään. Toiminnallinen rajapinta mahdollistaa järjestelmän tietojen muuttamisen rajapinnan kautta (esimerkiksi matkalipun ostaminen ja paikkavarauksen tekeminen). Rajapinta on avoin, jos se on avoimesti dokumentoitu, testattavissa ja otettavissa käyttöön.

Reittiopas (reseplanerare; journey planner). Matkustajille suunnattu sähköinen neuvontapalvelu, jonka avulla matkustajat voivat hakea lähtö- ja määräpaikan välisen matkan reitti- ja aikataulutiedot. Reitityspalveluita tarjoavat esimerkiksi Google Maps ja kaupunkien joukkoliikenneviranomaisten tarjoamat reittiopaat.

Sarjalippu (seriebiljett; multi ride ticket, serial ticket). Tiettyyn määrään matkoja oikeuttava lipputyypä.

Suljettu rahastusjärjestelmä (total biljettkontroll; full ticket control). Järjestelmä, jossa kaikkien matkustajien matkalippu tarkistetaan liikennevälineeseen noustessa, matkan aikana tai poistuttaessa. Esimerkiksi linja-autoissa, kaukoliikenteen junissa ja lentoliikenteessä on suljettu rahastusjärjestelmä.

Taustajärjestelmä (back-end system; back-end system). Tietojärjestelmän osa, joka ei näy käyttäjälle (käyttöliittymä, front-end). Taustajärjestelmä ylläpitää tietoja järjestelmän käyttäjästä ja käytöstä, ohjaa järjestelmän ydintoimintoja ja huolehtii järjestelmän eri osien välisestä tietoliikenteestä. Esimerkkinä *taustajärjestelmäpohjainen lippu- ja maksujärjestelmä*.

Taustajärjestelmäpohjainen lippu- ja maksujärjestelmä (serverbaserade biljett- och betalningssystem; server-based ticketing and payment system). Järjestelmä, jossa matkustusoikeus on todennettavissa sähköisen viestintäverkon avulla taustajärjestelmästä. Kaikki osto- ja lataustoiminnot sekä käyttötapaukset rekisteröityvät taustajärjestelmään. Henkilöllä tai haltijakohtaisella lipulla on taustajärjestelmässä tili, jota voidaan käyttää tunnisteen avulla. Taustajärjestelmäpohjaista lippu- ja maksujärjestelmää kutsutaan myös tunnistepohjaiseksi lippu- ja maksujärjestelmäksi. Katso *tunnistepohjainen maksaminen*.

Tunniste (id, identifiering; id, identifier). Tietojenkäsittelyssä annettava yksilöllinen tunniste. Esimerkiksi henkilötunnus on henkilön yksilöivä tunniste ja matkalipun numero- ja kirjainyhdistelmä on matkustusoikeuden yksilöivä tunniste.

Tunnistepohjainen maksaminen (identifieringsbaserad betalning; identification based payment). Maksutapa, jossa palvelun käyttöoikeuden omistaja tai haltija tunnistetaan ja maksutapahtuma ja siihen liittyvä tietojen käsittely hoidetaan maksujärjestelmän taustajärjestelmässä. Tunnistepohjaisen järjestelmän synonyymina käytetään *taustajärjestelmäpohjaista järjestelmää*.

Vyöhykehinnoittelu (zonbaserad prissättning; zonal fare system). Hinnoittelumalli, jossa matkan hinta määräytyy matkan lähtö- ja päättymispaikan tai matkustettavan reitin sijaintivyöhykkeiden perusteella.

Yhdistetty lipputuote (kombinerad biljett; combined ticket). Lippu johon on yhdistetty kaksi tai useampia lipputuotetta tai palvelun käyttöoikeutta. Esimerkiksi kaukoliikenteen matkan ja paikallisliikenteen matkan yhteinen lippu tai jonkin tapahtuman ja paikallisliikenteen käytön yhdistävä lippu.

Yhteentoimivuus (interoperabilitet; interoperability). Tietojärjestelmien kyky viestiä keskenään sellaisella tavalla tai siinä laajuudessa, että ne voivat rutiininomaisesti käyttää toistensa tuloksia. Yhteentoimivuus edellyttää muun muassa järjestelmien yhteisiä rajapintoja, tietorakenteita, tiedon muotoja, koodistoja ja säännöstöjä.

Yhteiskäyttöinen maksujärjestelmä (sambruk av betalnings- och clearingsystem; shared fare collection and clearing system) on useilla eri viranomaisalueilla ja liikennöitsijöillä (laajimmillaan valtakunnallisesti) käytössä oleva maksujärjestelmä, jossa voidaan käyttää samoja maksuvälineitä joukkoliikennemuodosta ja alueesta riippu-

matta. Yhteiskäyttöisyys edellyttää eri alueilta joko yhteistä maksujärjestelmää tai yhteen sovitettuja maksujärjestelmiä.

4.6 Lisätietoja lippu-, maksu- ja tietojärjestelmistä

Leskinen A, Jokinen O ja Rintamäki J (2016). Joukkoliikenteen matkustajainformaation koontipalvelu – Esiselvitys. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 37/2016.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017). Liikennepalvelulaki - Tietovarannot tehokkaampaan käyttöön. Faktalehti 81-2017.

Viestintävirasto (2017). Lippu-hankkeen selvitys liikennepalvelulain matkaketjujen sopimuskäytännöistä (Matkaketjujen käytäntesäännöt). Viestintäviraston julkaisuja 004/2017.

5 Hankintamenettelyt ja kilpailuttaminen

Seuraavissa kappaleissa on kuvattu julkisen liikenteen hankintoihin sovellettavaa lainsäädäntöä, hankintamenettelyitä ja kilpailuttamista yleisellä tasolla. Kuvaukset eivät ole tyhjentiäviä eivätkä ne muodosta tai korvaa sellaisenaan hankintaohjeita.

5.1 Hankintoihin sovellettava lainsäädäntö

Liikenteen palveluita tuotetaan markkinaehtoisesti, kilpailuttamalla julkisia hankintoja koskevien säädösten mukaisesti tai viranomaisen omana tuotantona. Kilpailutuksin on hankittu palveluita esimerkiksi kaupunkien ja ELY-keskusten joukkoliikenteeseen, kuntien korvaamiin lakisääteisiin ja harkinnanvaraisiin henkilökuljetuksiin, osaan rautatieliikenteestä sekä kaupunkipolkupyöräjärjestelmiin.

Palvelusopimusasetuksella (luku 1) säädetään toimivaltaisten viranomaisten maanteiden ja rautateiden *julkisen henkilöliikenteen* (luku 1) palveluhankintoja koskevien sopimusten tekemisestä. Julkista rahoitusta voidaan maksaa ja *yksinoikeuksia* (luku 2) myöntää vain palvelusopimusasetuksen mukaisesti järjestetyille liikenteelle. Poikkeuksena ovat muiden kuin *toimivaltaisina viranomaisina* (luku 1) toimivien kuntien erityislainsäädäntöön perustuvat *lakisääteiset ja harkinnanvaraiset kuljetukset* (luku 2), joissa noudatetaan lakia julkisista hankinnoista ja *käyttöoikeussopimuksista* (luku 2).

Liikennepalveluiden hankinnoista säännellään palvelusopimusasetuksen lisäksi *liikennepalvelulaissa* (luku 1), hankintalaissa (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016) sekä erityisalojen hankintalaissa (laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalveluiden alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista, 1398/2016). Sovellettavat säädökset määräytyvät hankintaa tekevän hankintayksikön ja hankinnassa käytettävän sopimusmuodon (käyttöoikeussopimus tai bruttohankintasopimus) perusteella.

Ainoastaan toimivaltaiset viranomaiset voivat käyttää palvelusopimusasetuksen mukaisia hankintamenettelyjä (käyttöoikeussopimus) ja myöntää yksinoikeuksia. Toimivaltaisen viranomaisen on huolehdittava siitä, että sen toiminta edistää *lippu- ja maksujärjestelmien yhteentoimivuutta* (luku 4). Hankinnoissa on edellytettävä ns. *taustajärjestelmäpohjaista lippu- ja maksujärjestelmäratkaisua* (luku 4) ja kuvausta olennaisten tietojen toimittamiseen liittyvien velvollisuuksien täyttämistä.

Hankintalain mukaisia menettelyjä käyttävät muut hankintayksiköt kuten tavalliset kunnat. Myös hankintalaki mahdollistaa käyttöoikeussopimuksen, mutta hankintalain mukaisia käyttöoikeussopimuksia ei kuljetuspalveluhankinnoissa ole vielä juuri tehty. Erityisalojen hankintalain soveltamisen piiriin kuuluvat joukkoliikenteen toimivaltaiset viranomaiset sekä metro- ja raitiovaunuliikennepalveluita Helsingissä tarjoava HKL. Ne soveltavat erityisalojen hankintalakia tekemissään bruttoliikennesopimuksissa.

Lain soveltamiseen liittyvät kysymykset nousevat esiin erityisesti eri tavoin toteutetuissa **yhteishankinnoissa**. Kyse voi olla esimerkiksi eri hankintayksiköiden yhteishankinnoista (esim. joukkoliikenteen toimivaltainen viranomainen ja peruskunta) tai hankintaan valtuuttamisesta (esim. joukkoliikenteen toimivaltainen viranomainen

peruskunnan puolesta). Lähtökohtana on, että hankinnassa tulee soveltaa sitä lakia, jonka soveltamispiiriin kuuluu suurin osa hankittavasta kokonaisuudesta (taulukko 5.1).

Taulukko 5.1 Liikennepalveluiden hankinnoissa sovellettavat säädökset.

HANKINTA-YKSIKKÖ	SOPIMUS-MUOTO	SOVELLETTAVA LAKI	KYNNYSARVO, tilanne 1.1.2018
Toimivaltainen viranomainen	Käyttöoikeus-sopimus	Palvelusopimusasetus, Liikennepalvelulaki, Hankintalaki tietyiltä osin	Kilpailutettava aina
Toimivaltainen viranomainen	hankintasopimus	Palvelusopimusasetus, Erityisalojen hankintalaki, hankintalaki tietyiltä osin	443 000 € (EU)
Muu kuin toimivaltainen viranomainen	Käyttöoikeus-sopimus	Hankintalaki	500 000 €
Muu kuin toimivaltainen viranomainen	hankintasopimus	Hankintalaki	60 000 € (kans.) kuntien hankinnoissa 221 000 € (EU)

5.2 Hankintamenettelyt

Julkiset hankinnat on aina kilpailutettava, jos hankinnan **kynnysarvo** ylittyy. Palvelusopimusasetuksessa määritellyt kynnysarvot ovat miljoona euroa tai 300 000 kilometriä vuodessa. Pienille ja keskisuurille yrityksille, joilla on käytössään enintään 23 ajoneuvoa, edellä mainitut kynnysarvot ovat kaksinkertaiset. Erityislainsäädännön ja hankintalain kynnysarvot ovat kuitenkin tiukemmat. Lisäksi on otettava huomioon, että liikennepalvelulaissa ei ole lainkaan kynnysarvoja, jolloin lähtökohtaisesti kaikki liikennepalvelulain mukaiset hankinnat on kilpailutettava.

Hankintalaissa määritetty kansallinen kynnysarvo on 60 000 euroa ja erityisalojen hankintalaissa palveluhankintojen kynnysarvo on 443 000 euroa. Kynnysarvojen alle jääviin niin sanottuihin pienhankintoihin ei sovelleta hankintalakia. Hankintaa ei kuitenkaan saa keinotekoisesti pilkkoa kynnysarvon alittamiseksi. Organisaatioilla voi olla hankintaan liittyviä omia sääntöjä ja ohjeistuksia, joissa esimerkiksi kynnysarvot ovat määritelty lakisääteisiä tiukemmiksi.

Hankintalain mukaan **hankintayksikön** on käytettävä hyväksi olemassa olevat kilpailuolosuhteet, kohdeltava hankintamenettelyn osallistujia tasapuolisesti ja syrjimättä sekä toimittava avoimesti ja suhteellisuuden vaatimukset huomioon ottaen. Suhteellisuudella tarkoitetaan, että hankintaa koskevat vaatimukset asetetaan niin, että ne

ovat sopivassa suhteessa päämäärän kanssa eli asetettavien vaatimusten tulee olla kohtuullisia.

EU-kynnysarvot ylittävät palveluhankinnat on toteutettava käyttämällä jotain seuraavista hankintamenettelyistä:

- [avoin menettely](#)
- [rajoitettu menettely](#)
- [neuvottelumenettely](#)
- [kilpailullinen neuvottelumenettely](#)
- [innovaatiokumppanuus](#)
- [dynaaminen hankinta](#)
- [suorahankinta](#)

Liikennepalvelulain mukaiset hankintamenettelyt ovat yksivaiheinen menettely ja kaksivaiheinen menettely (neuvottelumenettely).

Yksivaiheisessa menettelyssä kaikki liikenteenharjoittajat voivat tehdä tarjouksen, kun taas kaksivaiheisessa menettelyssä kaikki voivat tehdä osallistumishakemuksen, jonka pohjalta valitaan ne, jotka seuraavassa vaiheessa voivat tehdä tarjouksen. Perusidea on sama hankintalain ja erityisalojen hankintalain mukaisessa avoimessa ja rajoitetussa menettelyssä.

Puitejärjestely ei ole hankintamenettely, vaan vaatii erillisen hankintamenettelyn. Puitejärjestely sopii esimerkiksi epäsäännöllisen tilausliikenteen hankintaan.

Hankinnan sisältö, luonne ja laatu ratkaisevat, millaista kilpailuttamismenettelyä hankintayksikön on tarkoituksenmukaisinta käyttää hankinnan tekemisessä. Kansallisissa hankinnoissa, hankintalain mukaisissa käyttöoikeussopimuksissa ja Sote-hankinnoissa voidaan kehittää myös muita, omia hankintamenettelyjä.

5.3 Kilpailuttaminen

Kilpailuttaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että hankintayksikkö järjestää liikenteenhoitourakasta [tarjouskilpailun](#). Voittaneen tarjouksen valintaan vaikuttaa sovellettava laki. Liikennepalvelulain mukaan tarjousten joukosta valitaan [kokonaistaloudellisesti edullisin](#) tai hinnaltaan halvin. Hankintalain tai erityisalojen hankintalain mukaan valitaan aina kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous, joka voi olla hinnaltaan halvin, kustannuksiltaan edullisin tai hinta-laatusuhteeltaan paras. Hankintayksikön tulee ilmoittaa käyttämänsä kokonaistaloudellisen edullisuuden peruste sekä mahdolliset vertailuperusteet hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. Jos hankintayksikkö käyttää EU-hankinnassa muissa kuin tavarahankinnoissa kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteena ainoastaan halvinta hintaa, sen on esitettävä tätä koskevat perustelut.

Tarjouskilpailussa voidaan käyttää myös kiinteää hinnoittelua ns. [ranskalaisena urakkana](#). Siinä urakkahinta on annettu tarjouspyynnössä ja tarjoajan tulee kuvata tarjouksessaan, mitä hän on tällä summalla valmis tuottamaan.

Hankintalaki ja erityisalojen hankintalaki edellyttävät julkisten hankintojen kilpailuttamista sähköisesti. Tarjouspyynnön tulee olla kaikkien saatavilla sähköisesti. Hankintalaissa määritetään ne ilmoitukset, jotka hankintayksikön on julkaistava www.hankintailmoitukset.fi -sivuilla.

EU kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa tarjoukset on voitava jättää sähköisesti siirtymäajan jälkeen. Julkisista tarjouskilpailuista ilmoitetaan sähköisissä kilpailuttamisportaaleissa. Euroopan Unionin virallisen lehden täydennysosassa on julkaistava EU:n laajuisesti ilmoitukset kaikista julkisista tarjousmenettelyistä, joiden arvo ylittää kynnysarvon. Virallisen lehden täydennysosa on saatavilla ainoastaan sähköisessä muodossa TED-verkkosivustolla. Myös tarjouksissa siirrytään sähköisiin järjestelmiin.

5.4 Hankintamenettelyjen ja kilpailuttamisen sanasto

Alihankinta (underentreprenad; subcontracting). Alihankinta tarkoittaa ulkopuolisen yrityksen palkkaamista tarjoamaan jokin liiketoiminto osatekijöineen. Alihankintatilanteissa palvelun tuottaja on vastuussa alihankkijansa työn laadusta.

Avoin menettely (öppet förfarande; open procedure). Hankintamenettely, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen, ja asettaa saataville tarjouspyynnön, joiden perusteella kaikki halukkaat toimittajat voivat tehdä tarjouksen. Avointa menettelyä käytettäessä hankintayksikkö ei voi ennalta rajata niiden toimittajien määrää joille tarjouspyyntö lähetetään.

Dynaaminen hankintajärjestelmä DHJ (dynamiskt inköpssystem; Dynamic Purchasing System). Dynaamisella hankintajärjestelmällä tarkoitetaan täysin sähköistä hankintamenettelyä tavanomaisille ja markkinoilla yleisesti saatavilla oleville hankinnoille. Hankintamenettely on kestoajan ajan avoin kaikille soveltuvuusehdot täyttävillä toimittajille. Jokainen yksittäinen hankinta dynaamisen hankintajärjestelmän sisällä on kilpailutettava.

Hankintayksikkö (upphandlande enhet; contracting entity). Toimija, joka on hankinnoissaan velvollinen noudattamaan hankintalakia. Yleisesti tällaisia ovat kaikki julkishallinnon organisaatiot. Mikä tahansa hankinnan tekijä on hankintalain tarkoittama hankintayksikkö, jos se on saanut hankinnan tekemistä varten tukea yli puolet hankinnan arvosta joltakin edellä mainitulta hankintayksiköltä. Julkista henkilöliikennettä koskevista hankinnoista toimivaltainen viranomainen tai kunta on hankintayksikkö.

Innovaatiokumppanuus (innovationspartnerskap; innovation partnership). Innovaatiokumppanuuden tavoitteena on innovatiivisen palvelun kehittäminen ja tämän tuloksena tuotettavien palveluiden hankkiminen. Hankintayksikkö voi valita innovaatiokumppanuuden, jos hankintayksikön tarvetta ei voida täyttää hankkimalla markkinoilla jo saatavilla olevia palveluita.

Julkinen hankinta (offentlig upphandling; public procurement). Hankinta, jonka tekijöinä ovat hankintalaissa tarkoitetut hankintayksiköt.

Julkinen hankintasopimus (avtal om allmän trafik; public service contract). Toimivaltaisen viranomaisen ja julkisen liikenteen harjoittajan välinen sitova sopimus, jolla julkisen palvelun veloitteen alaisten henkilöliikenteeseen liittyvien palveluiden hallinnointi ja toteuttaminen uskotaan kyseiselle liikenteenharjoittajalle. Katso *liikennöintisopimus*.

Kaksivaiheinen menettely (tvåstegsförfarande; two-stage tendering). Tarjouskilpailu, jossa kaikki liikenteenharjoittajat voivat tehdä osallistumishakemuksen, jonka jälkeen toimivaltainen viranomainen valitsee osallistumisilmoituksen tehneistä ne, jotka voivat menettelyn seuraavassa vaiheessa tehdä tarjouksen.

Kilpailullinen neuvottelumenettely (konkurrenspräglad dialog; competitive dialogue procedure). Hankintamenettely, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen ja johon kaikki toimittajat voivat pyytää saada osallistua. Tämän jälkeen hankintayksikkö neuvottelee menettelyyn hyväksytyjen ehdokkaiden kanssa löytääkseen ratkaisun, joka vastaa sen tarpeita, ja jonka perusteella valittuja ehdokkaita pyydetään tekemään tarjouksensa. Kilpailullista neuvottelumenettelyä voidaan käyttää esimerkiksi tilanteessa, jossa hankintayksikkö ei pysty riittävästi ennalta määrittelemään hankinnan oikeudellisia, rahoituksellisia tai taloudellisia ehtoja.

Kokonaistaloudellinen edullisuus (totalekonomisk fördelaktighet; the most economically advantageous tender). Julkisissa hankinnoissa yleisesti käytetty valintaperuste, jossa hinnan ohella arvioidaan myös tarjouksen muuta sisältöä ennalta ilmoitettujen kriteerien perusteella. Vertailuperusteet ilmoitetaan hankintailmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa. Kokonaistaloudellisen edullisuuden kriteerinä voi käyttää myös pelkkää hintaa, mikä pitää EU:n hankintarajan ylittyessä perustella erikseen.

Kynnysarvo (tröskelvärde; threshold value). Kynnysarvo määrittää kilpailutuksen velvollisuuden. Kynnysarvo riippuu hankintayksikön roolista, sovellettavasta laista sekä hankinnan kohteesta (*käyttöoikeussopimus* vai *bruttoliikennesopimus*, luku 2).

Käänteinen kilpailutus, katso *ranskalainen urakka*.

Lisätilaus (tilläggsbeställning; additional order). Alkuperäiseen sopimukseen kuuluvan hankinta, joka tilataan alkuperäiseltä sopimuskumppanilta. Lisä- ja muutostilauksen menettelyt riippuvat hankintaan sovellettavasta laista ja alkuperäisen sopimuksen ehdoista.

Liikenteenharjoittaja (trafikidkare, kollektivtrafikföretag; transport service provider). Organisaatio (esimerkiksi yritys tai toimivaltaisen viranomaisen sisäinen liikenteenharjoittaja), joka tuottaa tai tarjoaa julkisia liikennepalveluita.

Markkinavuoropuhelu (marknadsdialog, market dialogue). Tekniseen hankintaan liittyvää tai epämuodollista vuoropuhelua tilaajan ja palveluntuottajien välillä. Hankintamenettelyssä markkinavuoropuhelu voi olla osa hankintaprosessia.

Neuvottelumenettely (förhandlat förfarande; negotiated procedure). Menettely, jossa hankintayksikkö neuvottelee hankintasopimuksen ehdoista tarjoajien kanssa. Neuvottelumenettelyn käyttöedellytykset ja kulku riippuvat hankintaan sovellettavasta laista.

Optio (option; option). Hankintalaissa määritetty mahdollisuus lisätilausten tekemiseen alkuperäiseltä sopimusosapuolelta ilman kilpailutusta laissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Optio voi olla ajallinen tai se voi liittyä hankinnan laajuuteen, esimerkiksi liikennöitäviin reitteihin. Option käyttäminen edellyttää aina, että siitä on ilmoitettu alkuperäisessä hankintailmoituksessa.

Rajoitettu menettely (selektivt förfarande; restricted procedure). Menettely, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen ja tarjouspyynnön, ja johon halukkaat toimittajat voivat pyytää saada osallistua. Hankintayksikkö valitsee osallistumis-hakemuksen jättäneiden joukosta tarjouskilpailuun valittavat toimittajat.

Ranskalainen urakka (totalentreprenad med takpris, reverse competition). Tarjouskilpailu, jossa urakkahinta on annettu tarjouspyynnössä ja tarjoajan tulee kuvata tarjouksessaan, mitä hän tällä summalla on valmis toimittamaan. Tarjousten vertailu perustuu tällöin pelkästään laadullisten tekijöiden kuten liikennöintisuunnitelman laadun sekä mahdollisesti tarjotun ajokaluston vertailuun. Ranskalainen urakka tunnetaan myös nimellä *Käänteinen kilpailutus*.

Suorahankinta (direktupphandling; direct procurement). Menettely, jossa hankintayksikkö julkaisematta hankintailmoitusta tai julkaisemalla vapaaehtoisena suorahankintailmoituksen valitsee menettelyyn mukaan yhden tai useamman toimittajan, jonka kanssa neuvottelee sopimuksen ehtoista. Suorahankinta on aina poikkeus yleisistä menettelyistä. Poikkeukset, joihin suorahankinta voi perustua, kerrotaan hankintalaissa, erityisalojen hankintalaissa ja palvelusopimusasetuksessa.

Tarjouskilpailu (anbudsförfarande; competitive tendering). Prosessi, jossa tarjousten joukosta valitaan halvin tai kokonaistaloudellisesti edullisin. Tarjouskilpailu alkaa, kun toimivaltainen viranomaisena julkaisee hankintailmoituksen eli tiedot tarjouskilpailusta, ja päättyy hankintasopimuksen tekemiseen.

Tarjousyhteenliittymä (konsortium; consortium). Palveluntuottajat voivat liittyä yhteen tehdäkseen yhteisen tarjouksen yhteisestä suorituksesta. Kilpailulain (948/2011) mukaan tarjousyhteenliittymä voidaan muodostaa esimerkiksi silloin, kun yksittäisen palveluntuottajan resurssit, kuten kaluston määrä, eivät riitä kilpailutuksen kohteena olevan liikenteen hoitamiseen.

Yhteishankinta (gemensam anskaffning; joint acquisition). Kahden tai useamman tahon yhdessä toteuttama palveluhankinta. Esimerkiksi ELY-keskus ja kunta kilpailuttavat samassa tarjouskilpailussa kummankin tahon omia ja yhteisiä kilpailutuskohteita. Rahoituksesta sovitaan yhteisessä rahoitussuunnitelmassa.

Yksivaiheinen menettely (ettstegsförfarande; one-stage tendering). Tarjouskilpailu, jossa kaikki palveluntuottajat voivat tehdä tarjouksen.

Yhdistelmätarjous (kombinerat anbud; combined tender). Tarjouspyynnössä voidaan sallia yhdistelmätarjous, jolloin tarjoajalla on yksittäisten kohteiden tarjoamisen lisäksi mahdollisuus jättää useampaa kohdetta koskeva yhdistelmätarjous erikseen määritellysti.

5.5 Lisätietoja hankintamenettelyistä ja kilpailuttamisesta

JHNY (2018). Julkisten hankintojen neuvontayksikkö JHNY. Suomen Kuntaliitto, työ- ja elinkeinoministeriö. www.hankinnat.fi.

Lahdenranta M ja Laine P (2016). Kilpailutettujen bussiliikennesopimusten kannustavuuden kehittäminen. Paikallisliikenneliitto ja Liikennevirasto, 2016.

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016).

Laki liikenteen palveluista (320/2017).

Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalveluiden alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1398/2016).

Liikennevirasto (2013). Hankinnan toimintalinjat. Tavoitetilaraportti. Liikenneviraston toimintalinjoja 2/2013.

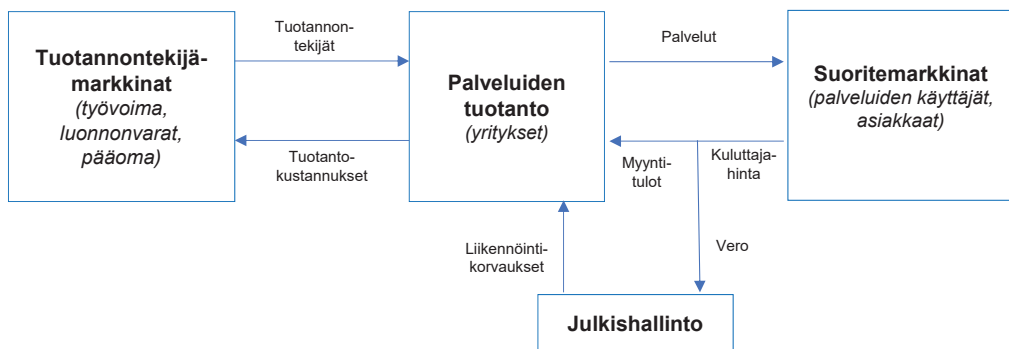
Liikennevirasto (2015). Joukkoliikenteen kilpailutuksia ja markkinoita koskeva tutkimus 2014. Hyvää joukkoliikennepalvelua kohtuullisin kustannuksin. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 1/2015.

Valtionvarainministeriö (2017). Valtion hankintakäsikirja 2017. Valtiovarainministeriön julkaisuja 29/2017

6 Liikenteen palveluiden rahoitus

6.1 Kustannukset ja hinnat

Liikenteen palveluiden (luku 1) tuottamisen **kustannukset** muodostuvat **tuotannon-tekijöiden** hinnoista (kuva 6.1). **Kustannusrakenne** vaihtelee yrityksittäin, alueittain ja liikennetyypeittäin. Tyypillisiä kustannuseriä ovat palkat, sähkö, poltto- ja voiteluaineet, pääoman poisto, yleiskustannukset, vakuutukset ja korot (katso *kustannusindeksi*, luku 7). Palvelun tuottajan tuotteestaan saama hinta on **tuottajahinta**, joka kattaa tuotantokustannukset ja voiton. Palvelun käyttäjän maksama hinta on **kuluttajahinta**, johon sisältyvät lisäksi verot ja maksut (katso *kuluttajahintaindeksi*, luku 7). Liikkumispalvelun tuottajan tulot muodostuvat **myyntituloista**, joita ovat esimerkiksi **lipputulot** ja **liikennöintikorvaukset**. Myyntituloista muodostuu yrityksen tai liikelaitoksen **liikevaihto**, joka kertoo toiminnan koosta. Palveluiden tuottajat seuraavat taloutta kirjanpidolla, josta tehdään tilikausittain eli tavallisesti vuosittain tilinpäätös.

Kuva 6.1 Periaatekuva liikenteen palveluiden tuotannon ja kulutuksen talousprosessista.

Liikenteen palveluiden kustannusten ja hintojen seurantaan tarvitaan hintasäätelyn avuksi. Hintojen säätelyä käytetään yleensä estämään hintojen liian korkea taso. Viranomaisen määrittelemässä hinnassa otetaan huomioon palvelun tuotantokustannukset ja **kohtuullinen tuotto**. Viranomaisen määrittämistä enimmäishinnoista muodostuu vallitseva hintataso, jollei markkinoilla ole kilpailua. Liikenteen palveluiden hintasäätely loppui linja-autoliikenteessä joukkoliikennelain (869/2009) myötä. Taksimatkojen hintasäätely poistuu liikennepalvelulain myötä 1.7.2018. Viranomaisella on kuitenkin mahdollisuus määrittää taksimatkoille enimmäishinta, jos hintaseurannassa havaitaan hintojen kohtuutonta nousua.

6.2 Julkinen rahoitus ja verotuet

Liikenteen palveluita tuotetaan markkinaehtoisesti, sopimusperusteisesti tai viranomaisen omana tuotantona (katso myös luku 5). Markkinaehtoisessa toiminnassa palveluiden tuottamiseen tai käyttöön ei kohdistu julkista rahoitusta. Henkilöliikenteen palveluista esimerkiksi kaukoliikenteen kuljetuspalvelut, autojen vuokraus- ja yhteiskäyttöpalvelut, välityspalvelut, terminaalipalvelut, kaupalliset pysäköintipalvelut ja yhdistämispalvelut tuotetaan markkinaehtoisesti. Julkista rahoitusta käytetään sopimusperusteiseen (kilpailutettuun) ja viranomaisten oman palveluiden tuottami-

seen. Sopimusperusteista palvelutuotantoa ovat esimerkiksi kaupunkien joukkoliikenne ja kaupunkipyörät. Viranomaisten omasta palvelutuotannosta esimerkkejä ovat eräät reittiopas- sekä liikennetietopalvelut.

Henkilöliikenteen kuljetuspalveluissa julkinen rahoitus on yleinen sääntelyn keino ja sääntelyn kohde. Julkista rahoitusta käytetään sääntelykeinona riittävän kattavien ja edullisten kuljetuspalveluiden tuottamiseksi kansalaisille. Tällöin kuljetuspalvelut järjestetään sopimusliikenteenä, joka rahoitetaan lipputulojen lisäksi julkisista varoista. Rahoituksen sääntelyssä tarkoituksena on varmistaa korvauksiin oikeutettujen yritysten ja kansalaisten oikeudenmukainen kohtelu ja minimoida markkinoiden toimivuutta ja kilpailua vääristävät vaikutukset. Tämän takia esimerkiksi joukkoliikenteen julkisen rahoituksen myöntämisestä säädetään *palvelusopimusasetuksessa* (luku 1).

Henkilöiden kuljetuspalveluiden julkinen rahoitus näkyy valtion tai kuntien talousarviossa menoina. **Liikennepalveluiden ostot, hintavelvoitteiden korvaukset, joukkoliikenteen valtionavustukset** ja erityislainsäädännön mukaiset **matkakustannusten korvaukset** ovat liikkumispalveluiden julkista rahoitusta. Lisäksi on olemassa **verotukia**, kuten henkilökuljetusten alennettu arvonlisäkanta, taksien autoverohuojennus, liikenteessä käytetyn sähkön alempi verokanta ja dieselöljyn alennettu verokanta.

Laki liikenteen palveluista määrittelee liikenteen palveluihin osoitettavien valtion määrärahojen käyttökohteiksi

- EU:n lainsäädännön mukaiset korvaukset liikenteenharjoittajalle,
- toimivaltaisen viranomaisen myöntämät korvaukset liikennepalvelun käyttäjälle sekä
- muille kuin liikenteenharjoittajille korvausta kehittämis-, suunnittelu- ja tutkimustyöstä.

Valtion määrärahoja voi näin ollen käyttää liikennepalveluiden ostoihin ja hintavelvoitteiden korvauksiin, mutta myös kuntalaisille suoraan esimerkiksi **palvelusetelin** kaltaisen korvauksen muodossa. Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä valtionavustusmäärärahan käyttötarkoituksesta ja myöntämismenettelyistä.

6.3 Julkisen liikenteen kokonaisrahoitus

Julkisen liikenteen kokonaisrahoitus muodostuu lipputuloista ja rahoituksesta valtiolta ja kunnilta (taulukko 6.1). Julkinen rahoitus luokitellaan **suoraan rahoitukseen** ja **matkakustannusten korvauksiin**. Suora rahoitus koostuu valtion ja kuntien liikennepalveluiden ostoista, sopimusliikenteen alijäämien korvauksista ja hintavelvoitteiden korvauksista. **Matkakustannusten korvauksia** kohdistuu opetustoimen, sosiaali- ja terveystoimen ja puolustusministeriön matkoihin. Matkakustannusten korvaukset perustuvat pääosin velvoittaviin erillislakeihin. Korvausten maksajina ovat useat viranomaistahot, kuten eri ministeriöt, kuntien eri toimialat ja Kansaneläkelaitos sekä jatkossa mahdollisesti maakunnat.

Taulukko 6.1 *Julkisen liikenteen kokonaisrahoituksen lähteet ja kohdentuminen vuonna 2015 (Julkisen liikenteen suoritetilasto 2017).*

2015	Liikevaihto, M€	Julkinen rahoitus						
		Suora rahoitus			Matkakustannusten korvaukset			
		Valtio, M€	Kunnat, M€	Osuus lv:sta	Opetus- toimi, M€	Sosiaali- ja terveys- toimi, M€	Varus- miehet ja siviili- palvelus, M€	Osuus lv:sta
Kaukoliikenne junalla ja bussilla	392	32	-	8 %	1	-	11	3 %
Paikallinen ja seudullinen joukkoliikenne	970	53	248	31 %	77	28	-	11 %
Bussien tilausliikenne	222	5	-	2 %	81	1	-	37 %
Taksiliikenne	1 076	0,5	-	0 %	104	341	-	41 %
Lentoliikenne	182	1	1	1 %	-	-	0,4	0 %
YHTEENSÄ	2 842	91	249	12 %	263	370	11	23 %

6.4 Liikenteen palveluiden rahoituksen sanasto

Asiakastulo, katso *myyntitulo*.

Bruttobudjetointi (bruttobudgetering; gross budgeting). Arviot tuloista ja määrärahat menoihin otetaan talousarvioon bruttomäärin niin, ettei menoja vähennetä tuloista eikä tuloja menoista. Valtion talousarviosta annetun lain 3 § (21.2.1992/165) mukaan bruttobudjetointi on ensisijainen budjetointitapa. Katso *nettobudjetointi*.

Hintavelvoitteen korvaaminen (ersättning för prisskyldighet; compensation for price obligation). Yleisesti joukkoliikenteen lipunhinnan alentamiseen kohdennettu julkinen rahoitus.

Joukkoliikenteen valtionavustus (statsunderstöd för kollektivtrafik; state subsidy to public transport). Joukkoliikenteen valtionavustusasetuksen (1273/2013) mukaisesti myönnettävä valtionavustus, joka maksetaan valtion talousarviosta liikenne- ja viestintäministeriön määrärahoista. Asetuksessa mahdolliset valtionavustuskohteet on määritelty yksityiskohtaisesti ja avustettavien kohteiden on täytettävä asetuksen mukaiset ehdot. Avustusta voidaan useimmissa tapauksissa maksaa korkeintaan 50 % hyväksyttävistä kustannuksista.

Kohtuullinen tuotto (rimlig avkastning på investerat kapital, reasonable return on invested capital). Valvontaviranomaisen määrittelemä kohtuullinen tuotto toimintaan sitoutuneelle pääomalle. Kohtuullisen tuoton määrittelyä tarvitaan markkinoiden hintasääntelyssä, kuten taksien enimmäishinnan asettamisessa.

Koulumatkatuki (stöd för skolresor; school trip subsidy). Perustuu lakiin lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (48/1997). Tuen perusteena ovat lukio-opintoja tai ammatillisia opintoja harjoittavan opiskelijan asunnon ja oppilaitoksen välisestä päivittäisestä koulumatkasta aiheutuvat kustannukset. Tukea kutsutaan koulumatkatueksi ja se maksetaan valtion varoista. Tuen maksaa Kansaneläkelaitos.

Kustannus (kostnad; cost). Suoritteiden aikaansaamiseksi tehtävä taloudellinen uhraus, joka aiheutuu tuotannontekijöiden käytöstä tai kulutuksesta tai ulkoisesta haitasta. Yleistermi rahamääräiselle menolle (kuten liikennöintikustannus) tai rahassa mitattavissa olevalle haitalle (kuten päästökustannus). Välittömät kustannukset voidaan suoraan osoittaa tietyn hyödykkeen tuotannon tai kulutuksen aiheuttamiksi. Välillisiä ei voida jakaa tällä tavoin. Muuttuvat kustannukset muuttuvat tuotannon (kulutuksen) määrän mukana. Kiinteiden kustannusten kokonaismäärä on lyhyellä aikavälillä riippumaton tuotannon kokonaismäärästä.

Liikennöintikorvaus (trafikeringskompensation; public transport operation compensation). Sopimuksen mukainen korvaus kuljetuspalvelun hoitamisesta.

Liikevaihto (omsättning; turnover). Vuotuinen myyntitulojen määrä, josta on vähennetty alennukset, luottotappiot ja verot, mutta ei mitään yrityksen kuluja.

Lipputulot (biljettintäkter; ticket revenue). Kuljetuspalvelun käyttöön oikeuttavien lipputulojen myynnistä saatava tulo.

Matkakustannusten korvaus (reskostnadsersättning; reimbursement of travel costs). Julkisen liikenteen suoritetilastossa matkakustannusten korvauksia ovat viranomaisen asiakkaille matkoistaan maksamat lakisääteiset korvaukset ja tuet. Esimerkkejä matkakustannusten korvauksista ovat koululaisliput ja erityislakien mukaiset matkakustannusten korvaukset.

Myyntitulo (försäljningsintäkter; sales revenue). Liikkumis- tai yhdistämispalveluiden myynnistä saatu summa nettomääräisenä eli ilman myyntihinnassa perittäviä veroja.

Nettobudjetointi (nettobudgetering; net budgeting). Talousarvioon otetaan tuloista ja menoista vain niiden erotusta vastaavat tuloarviot tai määrärahat. Valtion talousarviosta annetun lain (165/1992) mukaan nettobudjetointia saa käyttää vain erikseen mainituissa tuloissa ja menoissa, joita ovat esimerkiksi valtion virastojen ja laitosten tulot ja menot. Katso *bruttobudjetointi*.

Nousukorvaus (påstigningsersättning; boarding compensation). Markkinaehtoista liikennettä harjoittavalle liikennöitsijälle maksettava korvaus viranomaisen lipulla tehdystä matkasta tai viranomaiselle maksettava korvaus liikennöitsijän tai toisen viranomaisen lipulla tehdystä matkasta.

Palveluseteli (servicesedel; service voucher). Palveluseteli (myös maksuseteli tai voucher) on rajoitettu vaihdon väline, jolla on tietty rahallinen arvo ja joka voidaan käyttää ainoastaan tiettyyn tavaraan tai palveluun.

Subventioaste (subventionsgrad; degree of subvention). Julkishallinnon *suoran rahoituksen osuus liikevaihdosta*.

Suora rahoitus (direktfinansiering; direct financing). Julkisen liikenteen suoritetilastossa suoraan rahoitukseen määritellään valtion ja kuntien liikennepalveluiden ostot, sopimusliikenteen alijäämien korvaukset ja hintavelvoitteiden korvaukset.

Tuotannontekijä (produktionsfaktor, factor of production). Tuotannontekijöitä ovat luonnonvarat, pääoma ja työ. Liikkumispalveluiden tuottamisessa luonnonvaroja käytetään välillisesti esimerkiksi energiana ja kaluston materiaaleissa. Pääoma on fyysistä (kalusto, varikot) ja henkistä (osaaminen). Työvoimaa ovat kuljettajat sekä kaikki muu henkilökunta, kuten suunnittelijat sekä huolto- ja toimistotyöntekijät.

Valtionavustus (statsunderstöd; state subsidy). Tuen luontoista valtion rahoitusta tietyn toiminnan tai hankkeen avustamiseksi, josta säädetään valtionavustuslaissa (688/2001). Valtionavustuksiin ei lueta tukea, korvausta tai muuta etuutta, jos oikeuden saamiseen perustuu lakiin. Valtionavustusten myöntämisestä, maksamisesta ja käytöstä voidaan antaa tarkempia säädöksiä valtioneuvoston asetuksella. Katso *joukkoliikenteen valtionavustus*.

Verotuki (skattestöd; tax subsidy). Saamatta jäävä valtion verotulo. Verotukea ovat alennetut verokannat, kuten henkilökuljetuspalveluissa, tai perimättä jätetyt verot, kuten linja-autojen ajoneuvovero.

Yhteisrahoitus (gemensam finansiering; joint financing). Kahden tai useamman tahon osallistuminen palveluhankinnan rahoitukseen.

Yleiskatteellinen rahoitus (finansiering med allmän täckning; general fund). Määräraha, jota ei ole osoitettu tiettyihin käyttötarkoituksiin, vaan jonka käytöstä rahoituksen saaja päättää itse.

6.5 Lisätietoa liikenteen palveluiden rahoituksesta

HE 145/2017 vp. Hallituksen esitys laiksi liikenteen palveluista annetun lain muuttamiseksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

JUKU-palvelu (2017). <https://juku.liikennevirasto.fi/>.

Liikennevirasto (2017). Julkisen liikenteen suoritetilasto 2015. Liikenneviraston tilastot 6/2017.

Tervonen J ja Metsäranta H (2012). Liikennejärjestelmän tuet. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 6/2012.

Weiste H ja Metsäranta H (2015). Selvitys joukkoliikenteen valtionrahoituksesta. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 43/2015.

Valtionavustuslaki 688/2001.

Valtioneuvoston asetus joukkoliikenteen valtionavustuksista 1273/2013.

7 Tilastointi ja tunnusluvut

7.1 Tilastoinnin tavoite ja julkaisut

Tilastoinnin tarkoitus on tuottaa yhteiskunnallista päätöksentekoa ja suunnittelua varten luotettavaa tietoa yhteiskuntaoloista ja niiden kehityksestä. Tilastoinnista säädetään tilastolaissa (280/2004). Valtion tilastotoimen yleisviranomainen on Tilastokeskus. Liikenteen hallinnonalan viranomaiset laativat toimialaansa koskevia tilastoja hallussaan olevista, muihin tarkoituksiin kerätyistä tiedoista taikka vapaaehtoisuuden perusteella tilastotarkoitukseen kerätyistä tiedoista.

Henkilöiden kuljetuspalveluiden tilastoitavia asioita ovat **kysyntä**, **tarjonta** sekä **kustannukset**, **liikevaihto** ja **julkinen rahoitus** (luku 6). Näitä tilastotietoja julkaistaan tällä hetkellä Rautatietilastossa, Kotimaan alusliikennetilastossa, Finavian liikennetilastossa, Julkisen liikenteen suoritetilastossa sekä JUKU, Liikenne.fi ja Liikennejärjestelmä.fi -seurantaportaaleissa. Henkilöliikenteen palveluiden liiketoiminnasta on tietoa Tilastokeskuksen tuottamassa alueellisessa yritystoimintatilastossa. Kuljetuspalveluiden kustannuskehityksestä julkaistaan linja-autoliikenteen sekä taksi- ja sairaankuljetusliikenteen **kustannusindeksejä**.

Vuosittain julkaistavat Suomen rautatietilasto ja Kotimaan vesiliikennetilasto kuuluvat **Suomen virallinen tilasto** (SVT) -sarjaan. Tilastoista vastaa tällä hetkellä Liikennevirasto, jolle kuuluu myös vastuu Julkisen liikenteen suoritetilastosta. JUKU on joukkoliikenteen seurantatietokanta, johon *toimivaltaiset viranomaiset* (luku 1) tuottavat tunnuslukuja sopimusliikenteiden kysynnästä ja tarjonnasta. Liikennejärjestelmä.fi on liikennehallinnon seurantaportaali, jossa on liikennejärjestelmän tilaa kuvaavia tunnuslukuja. Liikenne.fi on Trafin perustama seurantaportaali, jossa on liikennejärjestelmän markkinoita, toimintavarmuutta, turvallisuutta ja ympäristöä kuvaavia tunnuslukuja.

Kansalaisten matkustuskäyttäytymistä seurataan viiden vuoden välein toistettavalla valtakunnallisella henkilöliikennetutkimuksella (HLT). Joka toinen vuosi toteutettava kyselytutkimus kansalaisten tyytyväisyydestä liikennejärjestelmään ja matkaketjuihin puolestaan antaa seurantatietoa *koetun palvelutason* (luku 3) kehittymisestä.

Liikennepalvelulain (luku 1) myötä liikennehallinnon tehtäviin kuuluu tulevaisuudessa myös muiden *liikkumispalveluiden* (luku 1) tilastojen tuottaminen. Tällä hetkellä tilastoinnin ulkopuolelle jääviä liikkumispalveluita ovat *ajoneuvojen vuokraus- ja kaupalliset yhteiskäyttöpalvelut, välityspalvelut, terminaalipalvelut, pysäköintipalvelut ja tietopalvelut* (luku 1).

7.2 Kysynnän ja tarjonnan tunnusluvut

Henkilöiden kuljetuspalveluita tarkastellaan tilastoinnissa liikenteen tarkoituksen perusteella ja kulkumuodon mukaan. **Liikennetyypillä** kuvataan liikenteen luonnetta ja **kulkumuodolla** käytettävää **liikennemuotoa** tai kulkuneuvoa. Tilastoissa esiintyviä liikennetyyppijakoja ovat esimerkiksi **kaukoliikenne** ja **lähiliikenne** (rautatietilasto), **kotimaan liikenne** ja **kansainvälinen liikenne** (lentoliikennetilasto), **kaukoliikenne** ja **paikallisiikenne** sekä **joukkoliikenne** (luku 1) ja **tilausliikenne**.

Henkilöiden kuljetuspalveluiden tilastoilla seurataan toteutunutta **kysyntää** ja *tarjontaa* (luku 1). Kysyntää kuvaavat **matkustajamäärä** ja sitä vastaava **henkilökuljetus-suorite** eli **henkilökilometri**. Matkustajamäärää mitataan yleensä liikennevälineeseen tapahtuvien **nousujen** tai myytyjen lippujen määrällä. Suoritteen laskemiseksi tarvitaan lisäksi tieto matkojen keskimääräisestä pituudesta, jonka selvittäminen edellyttää lippuaineistojen analyysiä tai kyselytutkimusta. **Kulikutapaosuus** kertoo tietyn kulkutavan osuuden kaikista matkoista tai henkilökuljetusten kokonaissuoritteesta. **Kulikutapajakauma** puolestaan kertoo matkojen tai suoritteiden jakautumisen eri kulkutapoihin.

Tarjontaa kuvataan kuljetuspalveluiden **ajosuoritteiden** määrällä liikennemuodoittain. Autoliikenteessä mittayksikkönä on **ajoneuvokilometri**, rautatieliikenteessä **junakilometri** tai **vaunukilometri**. Linjalla kulkevan ajoneuvon suoritteesta käytetään termiä **linjakilometri**. Tarjontaa kuvaavia tunnuslukuja ovat myös aikataulunmukaisten lähtöjen määrä tietyssä ajanjaksona tietyssä paikasta tai vuorojen määrä tietyssä poikkileikkauksessa, esimerkiksi kahden kaupungin välillä.

Tarjolla olevaa **matkustajakapasiteettia** kuvataan matkustajien käytettävissä olevien istuinpaikkojen tai matkustajapaikkojen määrällä. Tilastoissa kapasiteetin mittayksikkö on **paikkakilometri**. Vertaamalla toteutuneita henkilökilometrejä tarjottuun paikkakilometrien määrään saadaan tarjonnan käyttöastetta kuvaavia tunnuslukuja.

7.3 Talouden tunnusluvut

Yleisen tason tietoa kaikkien liikkumispalveluiden liikevaihdosta saa Tilastokeskuksen alueellisesta yritystoimintatilastosta. Tilastossa käytetään **toimialaluokituksen** mukaista jaottelua. Liikevaihto kertoo toteutuneen kysynnän arvon myyntinä mitattuna. Palveluiden kustannusten kehitystä tilastoidaan linja-autoliikenteessä sekä taksi-liikenteessä. Näiden molempia kustannusindeksejä on käytetty hintasääntelynlähtötietoina.

Henkilöliikenteen kuljetuspalveluiden rahoituksen tietoja esitetään Julkisen liikenteen suoritetilastossa. Rahoituksesta tilastoidaan valtion ja kuntien varoista maksetut korvaukset ja avustukset palvelusopimusasetuksen mukaisesti järjestetyille joukko-liikenteelle sekä muun lainsäädännön mukaisesti järjestetyille lakisääteisille kuljetuksille. Julkinen rahoitus on osittain *suoraa rahoitusta* (luku 6) kunnilta ja valtion eri ministeriöiltä. Henkilöliikenne saa tämän lisäksi myös epäsuoraa rahoitusta erityisryhmien *matkakustannusten korvausten* (luku 6) muodossa.

7.4 Tilastoinnin ja tunnuslukujen sanasto

Ajoneuvokilometri (fordonskilometer; vehicle kilometer). Yhden ajoneuvon kulkema kilometrin matka.

Ajosuorite (trafikarbete; vehicle kilometrage). Ajoneuvon tai ajoneuvoryhmän tietyssä ajanjaksona kulkemien matkojen yhteenlaskettu pituus. Mittayksikköinä ovat yleensä *ajoneuvokilometri*, *junakilometri* tai *vaunukilometri*.

Henkilökilometri (personkilometer; passenger kilometer). Henkilön kulkema kilometrin matka.

Henkilökuljetussuorite (persontrafikarbete; passenger kilometrage). Henkilöliikenteen käyttäjien tietyinä ajanjaksona kulkemien matkojen yhteenlaskettu pituus. Mittayksikkönä on yleensä *henkilökilometri*.

Istumapaikkakilometri, katso *paikkakilometri*.

Junakilometri (tågkilometer; train kilometer). Junan kulkema kilometrin matka. Rautatieliikenteessä junasuoritteiden mittayksikkö.

Kansainvälinen liikenne (utrikestrafik; international transport). Suomesta lähtevät tai tänne saapuvat matkat, joiden lähtö- tai määräpaikka on toisessa maassa.

Kaukoliikenne (fjärrtrafik; long distance traffic, intercity traffic). Pitkämatkainen kaupunkien tai muiden keskusten välinen valtakunnallinen joukkoliikenne. Määrittely vaihtelee tilaston mukaan. Valtakunnallisessa henkilöliikennetutkimuksessa (HLT) kaukoliikennettä ovat yli 100 km pituiset matkat. Julkisen liikenteen suoritetilastossa kaukoliikenne on taajamien välistä liikennettä, jossa tyypillinen matkanpituus on yli 50 km. Rautatietilastossa kaukoliikennettä on liikenne, jossa matkustetaan kaukoliikenteen lipulla. Toimialaluokituksessa (TOL 2008) erotellaan rautateiden kaukoliikenteen henkilöliikenne (49100) samalla tavalla kuin rautatietilastossa sekä säännöllinen linja-autojen kaukoliikenne (49391).

Kotimaan liikenne (inrikestrafik; domestic transport). Suomen sisäinen liikenne. Matkat, joiden lähtö- ja määräpaikat ovat Suomen rajojen sisäpuolella.

Kulkumuoto, katso *kulikutapa*.

Kulkumuotojakauma, katso *kulikutapajakauma*.

Kulkumuoto-osuus, katso *kulikutapaosuus*.

Kulikutapa (färdsätt, färdmedel; mode, mode of travel). *Kulkumuoto*. Matkan suoritustapa tai kulkuväline. Katso *pääasiallinen kulikutapa*.

Kulikutapaosuus (färdsättsandel; modal share). *Kulkumuoto-osuus*. Tietyn henkilöliikenteen kuluttavan osuus (%) koko henkilöliikenteestä. Kulikutapaosuus voidaan mitata joko osuutena tehdyistä matkoista tai suoritteesta (henkilökilometreistä). Katso *kulikutapajakauma*.

Kulikutapajakauma (färdmedelsfördelning; modal split). *Kulkumuotojakauma*. Tarkoittaa koko henkilöliikenteen matkamäärän tai liikennesuoritteiden jakautumista (%) eri kulikutapojen kesken. Katso *kulikutapaosuus*.

Kuluttajahintaindeksi (konsumentprisindex; consumer price index). Kuvaa Suomessa asuvien kotitalouksien Suomesta ostamien tavaroiden ja palveluiden hintakehitystä. Kuluttajahintaindeksi lasketaan menetelmällä, jossa eri hyödykkeiden hinnat painotetaan yhteen niiden kulutusosuuksilla. Kuluttajahintaindeksin osana on eräitä liikkumispalveluiden hintoja, kuten 200 km edestakainen junamatka tai linja-automatka, 30 päivän seutulippu pääkaupunkiseudulla ja 5 km taksimatka päivällä.

Kustannusindeksi (kostnadsindex; cost index). Kuvaa kustannustekijöiden hintojen muutoksia suhteessa valittuun perusvuoteen. Kustannusindeksit lasketaan painottamalla eri kustannustekijät yhteen niiden osuuksilla kokonaiskustannuksista perusvuotena. Tilastokeskuksen tuottamia henkilöliikenteen kuljetuspalveluiden kustannusindeksejä ovat linja-autoliikenteen kustannusindeksi sekä taksi- ja sairaankuljetusliikenteen kustannusindeksit.

Kysyntä (efterfrågan; demand). Se määrä hyödykkeitä (tavaroita tai palveluita), jonka kuluttajat, yritykset tai viranomaiset ovat valmiita ostamaan tietynä ajankohtana ja tietyllä hinnalla. Kysyntää kuvataan yleensä funktiona, jossa kulutettava määrä riippuu hyödykkeen hinnasta tai kustannuksesta. Tilastoissa kuvataan toteutunutta kysyntää eli hyödykkeiden kulutusta.

Liikennemuoto (transportsätt; mode of transport). Liikenteen jaottelu liikenneväylän mukaan (tieliikenne, rautatieliikenne, vesiliikenne, lentoliikenne).

Liikennesuoriteosuus, katso *kulikutapaosuus*.

Liikennetyyppi (trafiktyp; type of transport). Matkan luonteen mukaan tehty jaottelu. Esimerkiksi rautatietilastossa liikennetyypit ovat kaukoliikenne ja lähiliikenne, lentoliikennetilastoissa kotimaan liikenne ja kansainvälinen liikenne, ja julkisen liikenteen suoritetilastossa kaukoliikenne, suurten kaupunkiseutujen liikenne, keskisuurten kaupunkiseutujen liikenne ja muu joukkoliikenne.

Linjakilometri (linjekilometer; line kilometer). Linjalla kulkevan liikennevälineen kuluma yhden kilometrin matka. Linjakohtainen suorite ilmoitetaan linjalla liikennöivän kaluston yhteisenä suoritteena esimerkiksi vuorokausi- tai vuositasolla.

Lähiliikenne (nätrafik; commuter transport). Rautatietilastossa lähiliikenteellä tarkoitetaan liikennöitsijän määrittämän lähiliikennealueen liikennettä. Kriteerinä on liikenne, jossa voi matkustaa lähiliikennelipulla. Vuonna 2018 lähiliikennealue ulottuu Helsingistä Siuntioon, Tampereelle ja Lahteen.

Matka (resa; trip, journey). Henkilön tai ajoneuvon siirtyminen paikasta toiseen, esimerkiksi kotoa työpaikalle, työpaikalta kauppaan sekä kaupasta kotiin. Pienet poikkeamiset (esimerkiksi kioskille) eivät katkaise matkaa. Kulkutapa voi vaihtua matkan aikana. Meno ja paluu ovat aina erillisiä matkoja. Matkoiksi luetaan kaikki matkat, myös lyhyet, jos ne ulottuvat oman pihapiirin ulkopuolelle.

Matkaluku (resetal; number of trips). Henkilöiden määrättynä ajanjaksona tekemien matkojen yhteenlaskettu lukumäärä keskimäärin. Valtakunnallisessa henkilöliikennetutkimuksessa käytetään yksikköinä matkalukua vuorokaudessa (matkaa/hlö/vrk) tai vuodessa (matkaa/hlö/v).

Matkasuorite (researbete; travel kilometrage). Henkilöiden määrättynä ajanjaksona tekemien matkojen yhteenlaskettu pituus keskimäärin. Valtakunnallisessa henkilöliikennetutkimuksessa käytetään yksikköinä matkasuoritetta vuorokaudessa (km/hlö/vrk) tai vuodessa (km/hlö/v).

Matkustaja (passagerare; passenger). Liikennevälineen kyydissä oleva henkilö.

Matkustajakapasiteetti (passagerarkapacitet; passenger capacity). Tiettynä ajankohdana käytettävissä olevan kaluston kuljetuskyky henkilöliikenteessä. Kapasiteettia mitataan istuinpaikkojen määrällä ja matkustajapaikkojen kokonaismäärällä.

Matkustajamäärä (passagerarantal; number of passengers). Tiettyä liikennevälinettä käyttävien henkilöiden lukumäärä tiettyinä ajankohdina tai tiettyinä ajanjaksona (katso *nousu*).

Paikallisliikenne (lokal kollektivtrafik; local public transport). Paikallinen ja seudullinen aikataulunmukainen liikenne kaupunki- ja esikaupunkialueilla sekä taajamissa. Toimialaluokituksessa (TOL 2008) paikallisliikenne (49310) on oma toimialansa.

Paikkakilometri (platskilometer; seat kilometer) Yhden matkustajapaikan kulkema yhden kilometrin matka. Liikenteen tarjonnan mittayksikkö. Kokonaispaikkakilometrien ohella tarjontaa mitataan tilastoissa myös istumapaikkakilometreinä.

Pääasiallinen kulkutapa (huvudsakligt färdssätt; principal mode of transport). Valtakunnallisessa henkilöliikennetutkimuksessa pääasiallinen kulkutapa on se, jota henkilö omasta mielestään käyttää pääasiallisesti matkan aikana (tarkentavan ohjeen mukaan se kulkutapa, jolla tehdään suurin osa matkan pituudesta).

Suomen virallinen tilasto SVT (Finlands officiella statistik; Official Statistics of Finland). Suomen virallinen tilasto on yhteiskunnan kehitystä ja tilaa kuvaavien tilastojen kokoelma, jonka tietojen laadulle ja tilastoinnin jatkuvuudelle on tilastoviranomaisen valvomat erityiset kriteerit. Henkilöliikenteen palveluiden tietoja sisältäviä SVT-tilastoja ovat Suomen rautatietilasto, Kotimaan vesiliikenne ja Ulkomaan meriliikenne.

Tilausliikenne (chartertrafik, beställningstrafik; charter(ed) transport). Kuljetuspalveluiden tilastoinnissa erotellaan säännöllinen tilausliikenne ja muu tilausliikenne. Säännöllisen tilausliikenteen reitti ja aikataulu ovat säännöllisiä ja liikennöinti on yleensä sopimusperusteista. Erikseen järjestetyt koululais- ja työmatkakuljetukset ovat säännöllistä tilausliikennettä. Muu tilausliikenne on kertaluonteista sisältäen taksimatkojen lisäksi erilaiset retki- ja kiertoajelut ja linja-autojen tilausmatkat. Toimialaluokituksessa (TOL 2008) erotellaan taksiliikenne (49320) ja linja-autojen tilausliikenne (49392). Säännöllistä tilausliikennettä sisältyy myös muualla luokittelemattomaan muuhun maaliikenteen henkilöliikenteeseen (49399).

Toimialaluokitus (näringsgrensindelning; statistical classification of economic activities). Toimialaluokitusta käytetään yritysten ja muiden organisaatioiden tai yksittäisten toimipaikkojen luokitteluun niissä harjoitetun taloudellisen toiminnan perusteella. Kansallinen toimialaluokitus TOL 2008 on yksi Tilastokeskuksen vahvistamista luokitusstandardeista. Se perustuu Euroopan unionin toimialaluokitukseen (Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés eu-ropéennes, NACE), joka on jäsenmaita velvoittava.

VALLU (VALLU; VALLU). Valtakunnallinen liikennelupajärjestelmä (VALLU) on ELY-keskusten ja muiden liikennelupa-asioissa toimivaltaisten lupaviranomaisten ylläpitämä ja käyttämä yhteinen rekisteri. VALLU toimii myös ELY-keskusten liikennöintisopimusten hallintajärjestelmänä. VALLU korvataan lähivuosina uusilla tietojärjestelmillä.

Vaihtomatrustaja (transferpassagerare; transit passenger). Vaihtomatrustaja saapuu lentäen lentokentälle ja jatkaa matkaansa lentäen toiselle lentokentälle. Termiä käytetään lentoliikenteen tilastoinnissa.

Vaunukilometri (vagnkilometer; car kilometer). Vaunun kulkema yhden kilometrin matka. Rautatietilastossa mittayksikkönä on vaunuakselikilometri, mikä on *junakilometrien* ja akselien lukumäärän tulo.

7.5 Lisätietoa tilastoinnista ja tunnusluvuista

Ohjeita ja säädöksiä

Eurostat (2010). Legal framework for European statistics. The Statistical Law 2010 edition. Eurostat Compact guides 2010.

Eurostat (2015). EU Transport Statistics Eurostat guidelines on Passenger Mobility Statistics. Eurostat manuals and guidelines 2015.

Tilastolaki 280/2004.

Weiste, H (2012). Julkisen liikenteen suoritetilaston kehittäminen. Esiselvitys. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 30/2012.

Tilastojulkaisuja

Finavian liikennetilastot
<https://www.finavia.fi/fi/tietoa-finaviasta/tietoa-lentoliikenteesta> [viitattu 5.1.2018].

Julkisen liikenteen suoritetilasto 2015. Liikenneviraston tilastoja 6/2017.

Rautatietilasto 2016. Liikenneviraston tilastoja 9/2017. Suomen virallinen tilasto. Liikenne ja matkailu.

Tunnuslukujen seuranta

JUKU; Joukkoliikenteen valtionrahoitus ja tunnusluvut
<https://juku.liikennevirasto.fi/> [viitattu 5.1.2018].

Liikennefakta.fi
<https://liikennefakta.fi/> [viitattu 5.1.2018].

Liikennejärjestelmä.fi
<http://liikennejarjestelma.fi/> [viitattu 5.1.2018].

8 Poistuneita ja poistuvia termejä

Laki liikenteen palveluista (luku 1) korvaa joukkoliikennettä aikaisemmin säädelleen joukkoliikennelain (869/2007). Uuden lainsäädännön ja kielenkäytön kehittymisen myötä jää pois käytöstä joukko termejä, joista tärkeimmät on ilman yksityiskohtaista määrittelyä lueteltu ohessa. Lisäksi sanastosta on karsittu joukkoliikenteen yksityiskohtiin meneviä termejä, jotka eivät ole poistuneet käytöstä eikä niitä esitetä tässä.

Joukkoliikennelaki. Laki liikenteen palveluista (320/2017) kumoaa joukkoliikennelain. Liikennepalvelulaissa ei esiinny käsitettä joukkoliikenne.

Kutsujoukkoliikenne. Joukkoliikennelain myötä vuonna 2009 käytöstä poistunut termi. Katso *kutsuliikenne*.

Lippulaji. Tarkoittaa käytännössä lipputuotetta, mikä on tässä yhteydessä suositeltava termi.

Lipputyyppi. Tarkoittaa käytännössä lipputuotetta.

Reittiliikenne. Liikennepalvelulain myötä käytöstä poistuva termi.

Reittiliikennelupa. Liikennepalvelulain myötä käytöstä poistuva termi.

Taksa. Termi on ollut käytössä linja-autoliikenteen ja taksiliikenteen hintasääntelyssä. Sääntelyn poistuttua suositellaan, että termiä ei enää käytettäisi.

Taksajärjestelmä. Katso edellinen perustelu.

Taksa- ja lippujärjestelmä. Liikennepalvelulain mukaisesti käytetään selvyuden vuoksi termiä maksu- ja lippujärjestelmä.

Tariffi. Tarkoittaa taksa tai hintaa. Termiä ei enää suositella käytettäväksi.

Tariffijärjestelmä. Lippu- ja maksujärjestelmän muodostama kokonaisuus. Termiä ei enää suositella käytettäväksi.

Tieliikenteen toimivaltaiset viranomaiset

Liikennepalvelulain mukaan palvelusopimusasetuksessa tarkoitettuja tieliikenteen toimivaltaisia viranomaisia ovat toimivaltaiset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset sekä seuraavat kunnalliset ja seudulliset viranomaiset.

Hyvinkää, Imatra, Kajaani, Kokkola, Kouvola, Lappeenranta, Mikkeli, Rauma, Riihimäki, Rovaniemi, Salo, Savonlinna, Seinäjoki ja Vaasa ovat omalla alueellaan palvelusopimusasetuksessa tarkoitettuja tieliikenteen toimivaltaisia viranomaisia.

Seuraavat seudulliset viranomaiset ovat toimivalta-alueellaan palvelusopimusasetuksessa tarkoitettuja tieliikenteen toimivaltaisia viranomaisia:

1. Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä Espoon, Helsingin, Kauniaisten, Keravan, Kirkkonummen, Sipoon ja Vantaan kuntien muodostamalla alueella;
2. Hämeenlinnan kaupunki Hattulan, Hämeenlinnan ja Janakkalan kuntien muodostamalla alueella;
3. Joensuun kaupunki Joensuun, Kontiolahden ja Liperin kuntien muodostamalla alueella;
4. Jyväskylän kaupunki Jyväskylän, Laukaan ja Muuramen kuntien muodostamalla alueella;
5. Kotkan kaupunki Haminan, Kotkan ja Pyhtään kuntien muodostamalla alueella;
6. Kuopion kaupunki Kuopion ja Siilinjärven kuntien muodostamalla alueella;
7. Lahden kaupunki Asikkalan, Hartolan, Heinolan, Hollolan, Hämeenkosken, Kärkölän, Lahden, Nastolan, Orimattilan, Padasjoen ja Sysmän kuntien muodostamalla alueella;
8. Meri-Lapin seudullinen kunnallinen joukkoliikenneviranomaisen Kemin, Keminmaan, Simon, Tervolan ja Tornion kuntien muodostamalla alueella;
9. Oulun kaupunki Iin, Kempeleen, Limingan, Lumijoen, Muhoksen, Oulun ja Tyrnävän muodostamalla alueella;
10. Porin kaupunki Harjavallan, Kokemäen, Nakkilan, Porin ja Ulvilan kuntien muodostamalla alueella;
11. Tampereen kaupunki Kangasalan, Lempäälän, Nokian, Oriveden, Pirkkalan, Tampereen, Vesilahden ja Ylöjärven kuntien muodostamalla alueella;
12. Turun kaupunki Kaarinan, Liedon, Naantalin, Raision, Ruskon ja Turun kuntien muodostamalla alueella.

Liikenne- ja viestintäministeriö (valtakunnallisesti) ja Helsingin seudun liikenne-kuntayhtymä (alueellaan) ovat alueellaan rautatieliikenteen toimivaltaisia viranomaisia.

Aakkosellinen sanasto

TERMI	LUKU
Aikataulu	3
Aikatauluinformaatio	3
Aikataulujen säännöllisyys	3
Aikataulutettu vaihto	3
Ajantasainen informaatio	3
Ajoneuvojärjestelmä	4
Ajoneuvokilometri	7
Ajosuorite	7
Alihankinta	5
Ammattimainen kuljettaminen	1
Arvo	4
Arvolippu	4
Asema	3
Asema-alue	3
Asemanseutu	3
Asemarakennus	3
Asiakashinta	3
Asiakastulo	6
Avoin menettely	5
Avoin rahastusjärjestelmä	4
Bruttobudjetointi	6
Bruttomalli	2
Clearing	4
Digiroad	4
Digitraffic	4
Digitransit	4
Dynaaminen hankintajärjestelmä DHJ	5
Dynaaminen hinnoittelu	4
ERRU	4
Esteettömyys	3
Esteetön joukkoliikenne	3
Esteetön reitti	3
Etäisyysperusteinen hinta	4
GTFS	4
Hallintopäätös	2
Hankintayksikkö	5
Henkilökilometri	7
Henkilökuljetus	1
Henkilökuljetussuorite	7
Henkilöliikenne	1
Henkilöliikennelupa	2
Hintavelvoitteen korvaaminen	6
Innovaatiokumppanuus	5
Integroidut julkiset henkilöliikennepalvelut	4
Integroitu joukkoliikennejärjestelmä	4

TERMI	LUKU
Istumapaikkakilometri	7
Jaettu liikkuminen	1
Jakamistalous	1
Joukkoliikenne	1
Joukkoliikennejärjestelmä	1
Joukkoliikennelaki	8
Joukkoliikennelinja	3
Joukkoliikennelinjasto	3
Joukkoliikenteen laatukäytävä	3
Joukkoliikenteen runkolinja	3
Joukkoliikenteen solmu	3
Joukkoliikenteen valtionavustus	6
Julkinen hankinta	5
Julkinen hankintasopimus	5
Julkinen henkilöliikenne	1
Julkinen liikenne	1
Julkisen palvelun velvoite	2
Julkisesta palvelusta maksettava korvaus	2
Julkisia palveluhankintoja koskeva sopimus	2
Junakilometri	7
Junaliikenteen ostoliikennesopimus	2
Järjestetty vaihto	3
Kaksivaiheinen menettely	5
Kansainvälinen liikenne	7
Kaukoliikenne	7
Kaupunkiliikenne	3
Kausilippu	4
Kertalippu	4
Kilpailullinen neuvottelumenettely	5
Koettu palvelutaso	3
Kohtuullinen tuotto	6
Kokonaislaatu	3
Kokonaismatka-aika	3
Kokonaistaloudellinen edullisuus	5
KOS	2
Kotimaan liikenne	7
Koulumatkatuki	6
Kuljetuspalvelut	1
Kulkumuoto	7
Kulkumuotojakauma	7
Kulkumuoto-osuus	7
Kulikutapa	7
Kulikutapajakauma	7
Kulikutapaosuus	7
Kuluttajahintaindeksi	7
Kunnan pääpysäkki	3
Kuntien henkilökuljetukset	1
Kustannus	6

TERMI	LUKU
Kustannusindeksi	7
Kutsujoukkoliikenne	8
Kutsuliikenne	1
Kynnysarvo	5
Kysyntä	7
Kysyntäkannustemalli; kannusteurakka	2
Kävelyaika	3
Kävelymatka	3
Käyttäjätili	4
Käyttöoikeussopimus	2
Käytännösäännöt	4
Käänteinen kilpailutus	5
Laadulliset palvelutasotekijät	3
Laki liikenteen palveluista	1
Lakisääteiset kuljetukset	2
Liikenne	1
Liikenne palveluna	1
Liikennejärjestelmä	1
Liikennemuoto	7
Liikennepalvelulaki	1
Liikennepalvelut	1
Liikennesuoriteosuus	7
Liikennetyyppi	7
Liikennöinti-aika	3
Liikennöintikorvaus	6
Liikennöintisopimus	2
Liikenteen palvelut	1
Liikenteenharjoittaja	5
Liikevaihto	6
Liikkumisen ohjaus	3
Liikkumispalvelu	1
Liikkumispalvelukatalogi	4
Liityntäpysäköinti	3
Linjakilometri	7
Lippu- ja maksujärjestelmä	4
Lippujärjestelmä	4
Lippulaji	8
Lipputulo	6
Lipputuote	4
Lipputyypit	8
Lisätilaus	5
Luotettavuus	3
Lähijunaliikenne	2
Lähiliikenne	7
Maksujärjestelmä	4
Maksurajapinta	4
Markkinaehtoiset liikennepalvelut	1
Markkinavuoropuhelu	5

TERMI	LUKU
Matka	7
Matka-ajan ennakoitavuus	3
Matkakeskus	1
Matkaketju	3
Matkakortti	4
Matkakustannusten korvaus	6
Matkaluku	7
Matkan hallittavuus	3
Matkan helppous	3
Matkasuorite	7
Matkatili	4
Matkustaja	7
Matkustajainformaatio	3
Matkustajakapasiteetti	7
Matkustajamäärä	7
Matkustusmukavuus	3
Mobiililippu	4
Mobility as a service	1
Multimodaaliset matkatietopalvelut	4
Myyntirajapinta	4
Myyntitulo	6
Määrälliset palvelutasotekijät	3
NAP	4
Nettobudjetointi	6
Neuvottelumenettely	5
Nousukorvaus	6
Nousupysäkki	3
Odottelu aika	3
Odotusaika	3
Oheispalvelu	3
Olellaiset tiedot	1
Oma tuotanto	2
Optio	5
Paikallisliikenne	7
Paikkakilometri	7
Palveluliikenne	1
Palvelulinja	3
Palvelupaketti	4
Palveluseteli	6
Palvelusopimusasetus eli PSA	1
Palvelutaso	3
Palvelutasokriteerit	3
Palvelutasoluokka	3
Palvelutasomäärittely	3
Palvelutasotavoite	3
Palvelutasotekijä	3
Peruskunta	2
Poistumis pysäkki	3

TERMI	LUKU
PSA	1
Puolesta-asiointi	4
Pysäkki	3
Pysäkkiaika	3
Pysäkki-informaatio	3
Pysäkkiverkko	3
Pääasiallinen kulkutapa	7
Päätepysäkki	3
Rahastusjärjestelmä	4
Rahastuslaite	4
Rajapinta	4
Rajoitettu menettely	5
Ranskalainen urakka	5
Rautatieliikennepaikka	3
Reittiliikenne	8
Reittiliikennelupa	8
Reittiopas	4
Saattoliikenne	3
Saavutettavuus	3
Sarjalippu	4
Seisake	3
Seudullinen toimivaltainen viranomaisen	2
Seutuliikenne	3
Seutuviranomaiseen kuuluva kunta	2
Sisäinen liikenteenharjoittaja	2
Solmu	3
Sopimusliikenne	2
Staatinn informaatio	3
Subventioaste	6
Suljettu rahastusjärjestelmä	4
Suomen virallinen tilasto SVT	7
Suora rahoitus	6
Suorahankinta	5
Säännelty kilpailu	1
Säännöllisyys	3
Taksa	8
Taksa- ja lippujärjestelmä	8
Taksajärjestelmä	8
Taksiliikenne	1
Tariffi	8
Tariffijärjestelmä	8
Tarjonta	1
Tarjouskilpailu	5
Tarjousyhteenliittymä	5
Taustajärjestelmä	4
Taustajärjestelmäpohjainen lippu- ja maksujärjestelmä	4
Terminaali	1
Tietopalvelut	1

TERMI	LUKU
Tilausliikenne	7
Toimialaluokitus	7
Toimivaltainen viranomainen	1
Tunniste	4
Tunnistepohjainen maksaminen	4
Tuotannontekijä	6
Täsmällisyys	3
Täydentävä lisäosto	2
Uhkasakko	2
Vaihto	3
Vaihtoaika	3
Vaihtomatkustaja	7
Vaihtovastus	3
Vakiominuuttiaikataulu	3
VALLU	7
Valtionavustus	6
Vaunukilometri	7
Verotuki	6
Virtuaalipysäkki	3
Vuoro	3
Vuorotarjonta	3
Vuoroväli	3
Vyöhykehinnointelu	4
Välityspalvelut	1
Yhdistelmäraportti	2
Yhdistelmätarjous	5
Yhdistetty lipputuote	4
Yhdistetyt liikkumispalvelut	1
Yhdistämispalvelut	1
Yhteentoimivuus	4
Yhteishankinta	5
Yhteiskäyttöauto	1
Yhteiskäyttöinen maksujärjestelmä	4
Yhteisrahoitus	6
Yksinoikeus	2
Yksivaiheinen menettely	5
Yleinen sääntö	2
Yleiskatteellinen rahoitus	6

ISSN-L 1798-6591
ISSN 1798-6605
ISBN 978-952-317-556-3
www.liikennevirasto.fi

Liik
enne
vira
sto

